

De Biblebelt 'bezien van boven en onder de gordel'

Onderzoek naar beeldvorming in de media

Masterthesis

Universiteit van Utrecht

Johan van der Giessen

18 januari 2013

Titel: De Biblebelt 'bezien van boven en onder de gordel'
Subtitel: Onderzoek naar beeldvorming in de media
Onderwerp: Masterthesis

Instituut: Universiteit van Utrecht
Faculteit: Geowetenschappen
Master: Geo-communicatie
Thesis begeleider: Dr. B. van Gorp

Auteur: Johan van der Giessen
Student nummer: 3379299
E-mail: J.W.vanderGiessen@students.uu.nl

Datum: 18 januari 2013
Revisie: 1
Status: Definitief
Aantal pagina's: vi + 74

Abstract

The subject of this thesis is the Dutch Biblebelt. The Biblebelt is a region without institutional borders. It finds its origin in the sixteenth century as a result of the Reformation which started as movement to change the Roman-Catholic Church. The Netherlands had an open attitude towards new (religious) influences as a result of the focus on trade. Because of that the Netherlands became one of the protestant bastions in a couple of centuries as the Reformation started in 1517. This thesis investigates the historical processes which shaped the Biblebelt-region, where the protestant religion has been of great importance and still is nowadays. The purpose of this thesis is to find out how the Biblebelt-region is constructed through historical and religious processes and how its status maintains in present days.

A theoretical overview makes clear which historical and religious processes have been of importance. Further on, the investigation switches towards an investigation of articles in popular media on how they create images of the Biblebelt and the influences of different processes as stereotyping, framing, distance decay on the images and the transporting of the images etc. The investigation concentrates on different clusters of newspapers. The newspapers are clustered as groups of cultural insiders, cultural- and geographical outsiders, and as geographical outsiders. The thesis contains a description and an analysis of the content of the different newspaperclusters. The analysis contains questions as: Is the Biblebelt described in a cultural or in a geographical manner? What stereotypes has been used? What is the context of the article in which the Biblebelt as concept has been used, etc.

A couple of conclusions is that newspapers with a protestant-christian background more often write about the Biblebelt and the Biblebelt is more often a central theme in the analyses in the articles. Another conclusion is that newspapers which are selected as cultural insiders less often uses stereotypes. They try to use a more differentiated approach to negate the stereotypes of the Biblebelt which are stated by other actors and newspapers.

The thesis makes clear that there is a Biblebelt in the Netherlands. With the usage of different criteria the Biblebelt is visible on maps. Besides this, the newspapers create the region because they ascribe different characteristics to the Biblebelt, sometimes in a stereotypical way. When this happens, people will think about these stereotypes when they think about the Biblebelt. The thesis gives a good overview of the processes which influences the colouring of images. The investigation acts as a mirror for the readers of this thesis concerning their own colouring of images and towards the images they receive.

Voorwoord

Deze thesis is geschreven in het kader van mijn masteropleiding Geo-communicatie aan de faculteit Geowetenschappen van de Universiteit Utrecht. Na een aantal maanden hard werken ligt hier, met trots, het eindresultaat. Ondanks de soms moeilijke momenten waarin keuzestress de boventoon voerde ben ik tijdens het schrijven van de thesis geen enkele keer mijn interesse en enthousiasme voor het onderwerp van de thesis verloren.

Hierbij wil ik mijn thesisbegeleider Dr. Bouke van Gorp bedanken voor het reviseren van de aangeleverde delen van de thesis en haar voortdurende hulp bij maken van de juiste keuzes.

Mijn interesse naar de Biblebelt is ook na het afronden van deze thesis nog onverminderd groot. Mocht mijn thesis aanleiding zijn voor vervolgonderzoek dan hou ik me aanbevolen om die onderzoeken te lezen.

Johan van der Giessen

Hardinxveld-Giessendam, 18 januari 2013

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
2	Theoretisch kader	2
2.1	Geografische ligging van de Biblebelt	2
2.2	Het ontstaan van de Biblebelt in historisch-geografisch perspectief	5
2.3	De geografische grens tussen protestanten en rooms-katholieken	6
2.4	Secularisatie	8
2.5	Bestaan van de Biblebelt	11
2.6	Het ontstaan van beeldvorming	12
2.7	Beeldvorming in de publieksmedia	13
2.8	Beeldvorming over een gebied/othering	15
2.9	Framing	16
2.10	Stereotypen	17
2.11	Insiders en outsiders	18
3	Methodologie	20
3.1	Conceptueel model	20
3.2	Keuze waarom kranten	21
3.3	Keuze welke kranten	22
3.4	Onderzoekperiode	25
3.5	Operationalisering	25
4	Resultaten	30
4.1	De Stentor / Veluws Dagblad	30
4.2	Nederlands Dagblad	32
4.3	NRC Handelsblad	36
4.4	Reformatorisch Dagblad	41
4.5	Telegraaf	47
4.6	Volkskrant	51
5	Analyse	56
5.1	Aantal artikelen	56
5.2	Positieve en negatieve reacties op de Biblebelt	56
5.3	Cultureel/Geografisch	57
5.4	Centrale rol van het begrip Biblebelt.	57
5.5	Persoonlijke verhalen	58
5.6	Landelijke verhalen	58
5.7	Politiek	59
5.8	Politieke partijen	59
5.9	Geografische plaatsbepaling	60
5.10	Opvallende thema's	60
6	Conclusie en discussie	61
6.1	Conclusie	61
6.2	Discussie en reflectie	63
7	Literatuurlijst	64

BIJLAGEN

67

- A Titels van de artikelen uit De Stentor / het Veluws Dagblad
- B Titels van de artikelen uit het Nederlands Dagblad
- C Titels van de artikelen uit het NRC Handelsblad
- D Titels van de artikelen uit het Reformatorisch Dagblad
- E Titels van de artikelen uit de Telegraaf
- F Titels van de artikelen uit de Volkskrant

1 Inleiding

"Loopt er een strook door Nederland waar alleen strenggelovige protestanten wonen? Of is de zogenoemde Biblebelt alleen een fantasietje van sociologen?" (Volkskrant, 2006).

Deze zin kwam ik nu bijna een jaar geleden tegen op internet. Deze vraag roept een heleboel vragen op: Wat is de Biblebelt? Waar kan ik de Biblebelt vinden? Op basis van welke criteria bestaat deze regio? Hoe heeft zich een regio kunnen vormen zonder dat daar institutionele grenzen bij horen? Waarom zijn er juist in deze regio veel strenggelovige protestanten en niet in een andere regio? Welke processen hebben hierbij een rol gespeeld?

Dit zijn zo maar een aantal vragen die zo'n zin direct oproept. Een geograaf is direct geprikkeld wanneer het gaat om regiovorming. Zeker wanneer er wordt gesuggereerd dat de Biblebelt een fantasietje is van sociologen. Want wat als het inderdaad een fantasietje van sociologen is dat er een Biblebelt is? Bestaat de regio dan eigenlijk niet? Of 'begint hij dan juist te ontstaan' omdat mensen de regio gaan herkennen door verschillende kenmerken die (mogelijk vanuit een fantasie) aan een regio worden toegeschreven. Zeker regio's zonder harde, institutionele, grenzen bestaan, omdat ze leven in de gedachten van mensen. Door berichtgeving en eigen ervaringen met een regio is er een beeld ontstaan bij mensen wat de regio is en aan welke kenmerken ze het kunnen herkennen.

Met deze vragen begint voor mij de zoektocht naar het ontstaan van de Biblebelt. Is er een vast punt voor het ontstaan aan te wijzen bijvoorbeeld? En welke processen houden het begrip levend? Deze vragen overziend is de volgende centrale vraag geformuleerd: 'Hoe is de Biblebelt ontstaan en hoe vindt beeldvorming over de Biblebelt als regio met 'zachte grenzen' nu plaats in populaire nieuwsmedia? En zijn er daarnaast verschillen in beeldvorming te benoemen tussen kranten die culturele- en/of geografische- insiders en/of outsiders zijn in de beeldvorming?'

In de loop van het onderzoek hoop ik antwoorden te vinden op de centrale vraag en de deelonderwerpen die erin geformuleerd zijn. Het eerste deel van de vraag over hoe de Biblebelt is ontstaan zal beantwoord worden door literatuuronderzoek in het theoretisch kader. Het analyseren van de vorm en inhoud van beeldvorming over de Biblebelt zal in het verdere van het onderzoek worden onderzocht door middel van een analyse van krantenartikelen, omdat kranten een vorm van snelle- en altijd toegankelijke informatiebronnen zijn.

2 Theoretisch kader

2.1 Geografische ligging van de Biblebelt

De Nederlandse kaart is over de eeuwen heen sterk veranderd. Verschillende politieke-, militaire- en ook godsdienstige factoren hebben hun rol gespeeld in het vormen en 'hervormen' van de Nederlandse kaart. In dit deel kijken we naar 'recente' religieuze ontwikkelingen die Nederland gevormd hebben en tot op de dag van vandaag nog te zien zijn op verschillende kaarten. Nederland heeft een divers religieus verleden. Religie heeft daardoor zijn invloed kunnen hebben op vele maatschappelijke gebeurtenissen en op die manier de religieuze- maar ook de geografische kaart van Nederland door de tijd heen steeds doen veranderen.

Wanneer de actuele geografische situatie van Nederland op religieus gebied wordt bekeken kunnen er globaal drie zones aan worden gewezen. Deze drie zones herbergen ieder een van de drie belangrijkste 'religieuze' denominaties die Nederland op dit moment telt en die de boventoon hebben gevoerd tijdens de laatste vijfhonderd jaar.

Allereerst is er het rooms-katholieke deel. Dit deel bevindt zich, met enkele uitzonderingen daargelaten, beneden de grote rivieren en dan met name in de provincies Limburg en Noord-Brabant. Boven de grote rivieren bevindt zich het protestantse deel van Nederland (Knippenberg, 1992, p. 1). Uiteraard is het niet zo dat in deze delen uitsluitend mensen met dezelfde religieuze overtuiging wonen. Het gaat hier om opvallend hoge percentages van bepaalde denominaties ten opzichte van de andere gebieden. In het protestantse deel zijn bijvoorbeeld namelijk ook verschillende rooms-katholieke 'bolwerken' te vinden, zoals Twente en Volendam.

Het rooms-katholieke deel van Nederland wordt doorgaans als vrij uniform gezien en niet uitgesplitst in veel verschillende groepen. Het protestantse deel daarentegen is een palet van verschillende groepen, kerkgenootschappen etc. Ondanks de veelkleurigheid binnen het protestantse deel maken we hier slechts een globale tweedeling in een orthodox-protestants deel en een liberaal-protestants deel. De grens tussen deze twee groepen is niet overal even scherp, maar duidelijk genoeg om op bepaalde criteria deze onderverdeling ook geografisch zichtbaar te maken. Een voorbeeld van één van de criteria die vaak gebruikt worden om de geografische onderverdeling duidelijk te maken is door het aantal SGP (Staatkundig Gereformeerde Partij) stemmers weer te geven per gemeente (Figuur 1). SGP-stemmers zijn namelijk voor het overgrote deel orthodox-protestant.

SGP-stemmers 2012

per gemeente, Tweede Kamer verkiezingen

Percentage van het aantal kiesgerechtigden

0 - 1

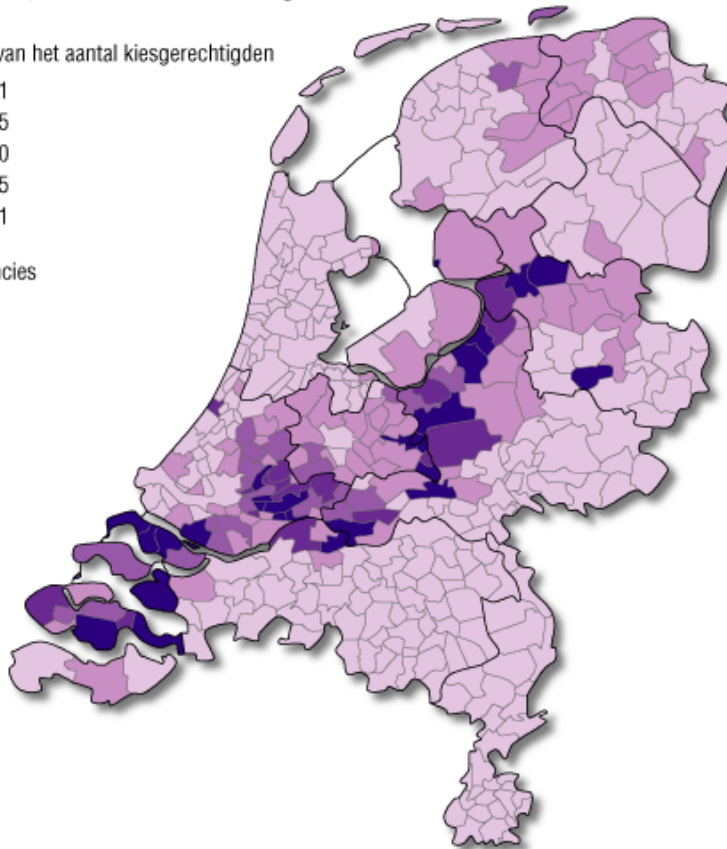
1 - 5

5 - 10

10 - 15

15 - 51

— provincies

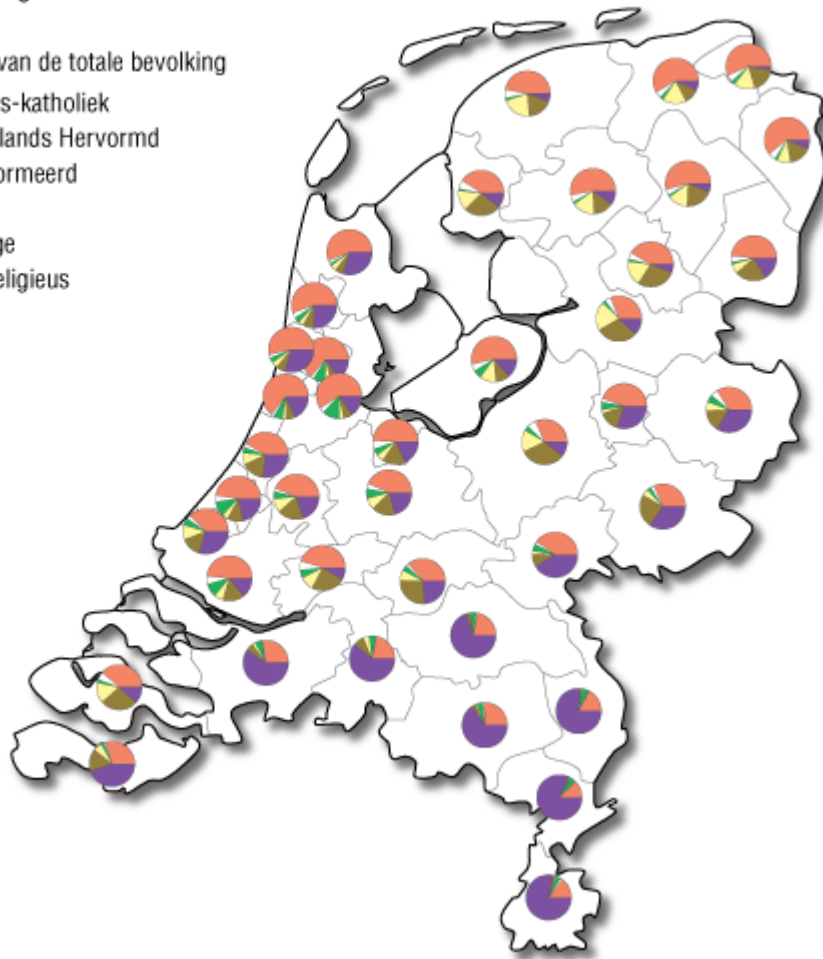
Figuur 1: Percentage SGP-stemmers per gemeente bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2012.

Bron: Zwakhals e.a. (2012, Nationale Atlas Volksgezondheid, 2012)

Op kaarten zoals Figuur 1 is te zien dat het orthodox-protestantse deel als een 'band/belt' over Nederland loopt. Het strekt zich uit van Zeeland over verschillende Zuid-Hollandse polders, delen van de provincie Utrecht, de Veluwe naar de provincie Overijssel en een enkele plaats ten noorden daarvan.

Rond deze band van orthodox-protestanten ligt het gebied van de liberaal-protestanten. Ook daar is het palet aan verschillende (geloofs-)opvattingen zeer uitgebreid. Naast protestanten zijn er hier ook groepen rooms-katholieken, moslims, Joden etc. te vinden. In dit deel bevinden zich ook grote groepen onkerkelijken. Voorbeelden hiervan zijn socialisten en liberalen. Deze groepen zijn niet uitsluitend onkerkelijk, maar vormen op basis van het socialisme of liberalisme een andere groepering. Het liberaal-protestantse deel omvat onder andere de grote steden in West-Nederland, waar het protestantisme voor grote delen is verdwenen en waar bijvoorbeeld veel moslims voor in de plaats zijn gekomen, en grote delen van de noordelijke provincies (Groningen, Friesland, Drenthe) (Knippenberg, 1992, p. 1) (Figuur 2). Zoals gezegd gaat het in geen van de gebieden om homogene groepen maar opvallend/relatief hoge percentages.

Religies in Nederland 2000/2003 per COROP-gebied

Figuur 2: Aanhang van verschillende geloven in Nederland.

Bron: Kostalova (2008, Nationale atlas volksgezondheid).

Tussen de geografische, door godsdienst afgebakende, gebieden bestaan nog meer verschillen. Deze sociaal-culturele en politieke verschillen hangen doorgaans deels met de godsdienst samen (Knippenberg, 1992, p.1). Er zijn vele verschillen te noemen, zoals het stemgedrag of geboortecijfers. Met name in het liberaal-protestantse deel en in het rooms-katholieke deel is in de laatste vijf/zes decennia de groep die zichzelf respectievelijk niet meer protestants of rooms-katholiek noemen gegroeid. Dit wil niet zeggen dat ze daarmee ook volledig afscheid hebben genomen van de oorspronkelijke rooms-katholieke of protestantse cultuur. Vele ex-rooms-katholieke en ex-protestantse ouders sturen hun kinderen nog naar rooms-katholieke- en protestants-christelijke scholen (Knippenberg, 1992, p.2).

Er bestaan dus regionale verschillen in Nederland op het gebied van godsdienst of denominatie. Deze regio's zijn echter veelal niet gevormd naar huidige bestuurlijke grenzen, maar vinden hun oorsprong in gebeurtenissen die plaatsvonden voordat de huidige bestuurlijke grenzen in Nederland zijn ontstaan. De ontstaansgeschiedenis van de religieuze grenzen en gebieden zijn

belangrijk voor het begrip van de huidige vorm de gebieden en de wisselwerking daartussen en zal hierna worden uitgewerkt.

2.2 Het ontstaan van de Biblebelt in historisch-geografisch perspectief

De beschrijving van Nederland als religieus palet en het ontstaan van dat palet begint hier met de situatie dat Nederland bijna in zijn geheel rooms-katholiek was. Wanneer we de kaart van Nederland aan het begin van de 16^e eeuw bekijken dan is dat zeker nog het geval. Op dat moment stonden er echter grote veranderingen op til die soms lange tijd nodig hadden om vorm te krijgen, maar uiteindelijk grote invloed hebben uitgeoefend op de huidige religieus-geografische kaart van Nederland, omdat de invloed van het rooms-katholicisme daardoor in grote delen van Nederland sterk is afgenomen. Dit proces begon met de komst van de Reformatie naar Nederland. De Reformatie heeft als begindatum 31 oktober 1517 toen Maarten Luther opriep tot een herziening (reformatie) van verschillende leerstellingen binnen de Rooms-Katholieke Kerk. De gedachten van de Reformatie verspreide zich vanuit Duitsland en al snel werd ook Nederland bereikt. Door haar nabije ligging, de vele handelscontacten van Nederland en haar open instelling tegenover 'nieuwe invloeden' en 'andersdenkenden' werd Nederland relatief vroeg bereikt (Knippenberg, 1992, p. 9-15). Op verschillende plaatsen in Nederland vond het gedachtegoed van de Reformatie gehoor en ontstonden er kleine groepen die de Reformatie aan gingen hangen.

Ondanks de tegenwerking van de Rooms-Katholieke Kerk kwamen er in de loop van de zestiende eeuw van verschillende kanten reformatorische stromingen richting Nederland. Vanuit het noorden kwamen de Dopersen en uit het oosten kwam het Lutheranisme de Nederlanden binnen. Vanuit Duitsland werden als eerste Vlaamse handelssteden als Antwerpen, Doornik en Mechelen bereikt. Deze steden vormden in die tijd het economische- en handelshart van de Nederlanden waardoor invloeden van buitenaf in deze steden het snelst ingang konden vinden. De derde stroming vormden de gereformeerden en zij beïnvloedden aanvankelijk voornamelijk de Zuidelijke Nederlanden.

Antwerpen was in die tijd het belangrijkste Nederlandse gereformeerde centrum. Dat vooral de hoogontwikkelde streken van westelijk Vlaanderen en een internationale handelsmetropool als Antwerpen een massale protestantse aanhang kreeg is een combinatie van een internationaal georiënteerde handels- en industriële elite en een veelal door de economische ontwikkelingen ontwortelde arbeidersmassa. Op het homogeen agrarisch platteland kreeg het protestantisme dan ook veel minder aanhang. In de noordelijke gewesten was tot 1566 van collectieve activiteit van gereformeerden nog geen sprake. De groep gereformeerden die daar bestond, was niet groot genoeg om een eigen protestantse gemeente te vormen, waardoor de meesten emigreerden (Knippenberg 1992. p. 11-16).

1566 is een belangrijk jaar binnen het veranderen van de religieuze kaart van Nederland. In dat jaar vond de Beeldenstorm plaats. Dit had als gevolg dat de gereformeerden in de praktijk een grotere mate van geloofsvrijheid kregen en dat de uitoefening van de rooms-katholieke eredienst op veel plaatsen zelfs werd gestaakt. Al in datzelfde jaar werden openbare protestantse preken toegestaan. Dit leidde tot een snelle expansie van de gereformeerde kerk, ook boven de grote rivieren. In veel plaatsen zoals Amsterdam, Den Briel, Delft, Leiden, Vianen en Leeuwarden werden bestaande kerken toegewezen aan de gereformeerden. (Knippenberg, 1992. p. 13-14).

In 1567 verbood landvoogdes Margaretha echter de niet-rooms-katholieke prediking weer en de predikanten werden uitgewezen. Er kwam een grootscheepse vlucht van protestanten op gang naar Duitsland en Engeland. De rol van het calvinisme in de Nederlanden was hiermee voorlopig uitgespeeld. In datzelfde jaar trok de hertog van Alva de Nederlanden binnen om orde op zaken te stellen en de 'ketterse bewoners' te straffen (Knippenberg, 1992. p. 14-15).

2.3 De geografische grens tussen protestanten en rooms-katholieken

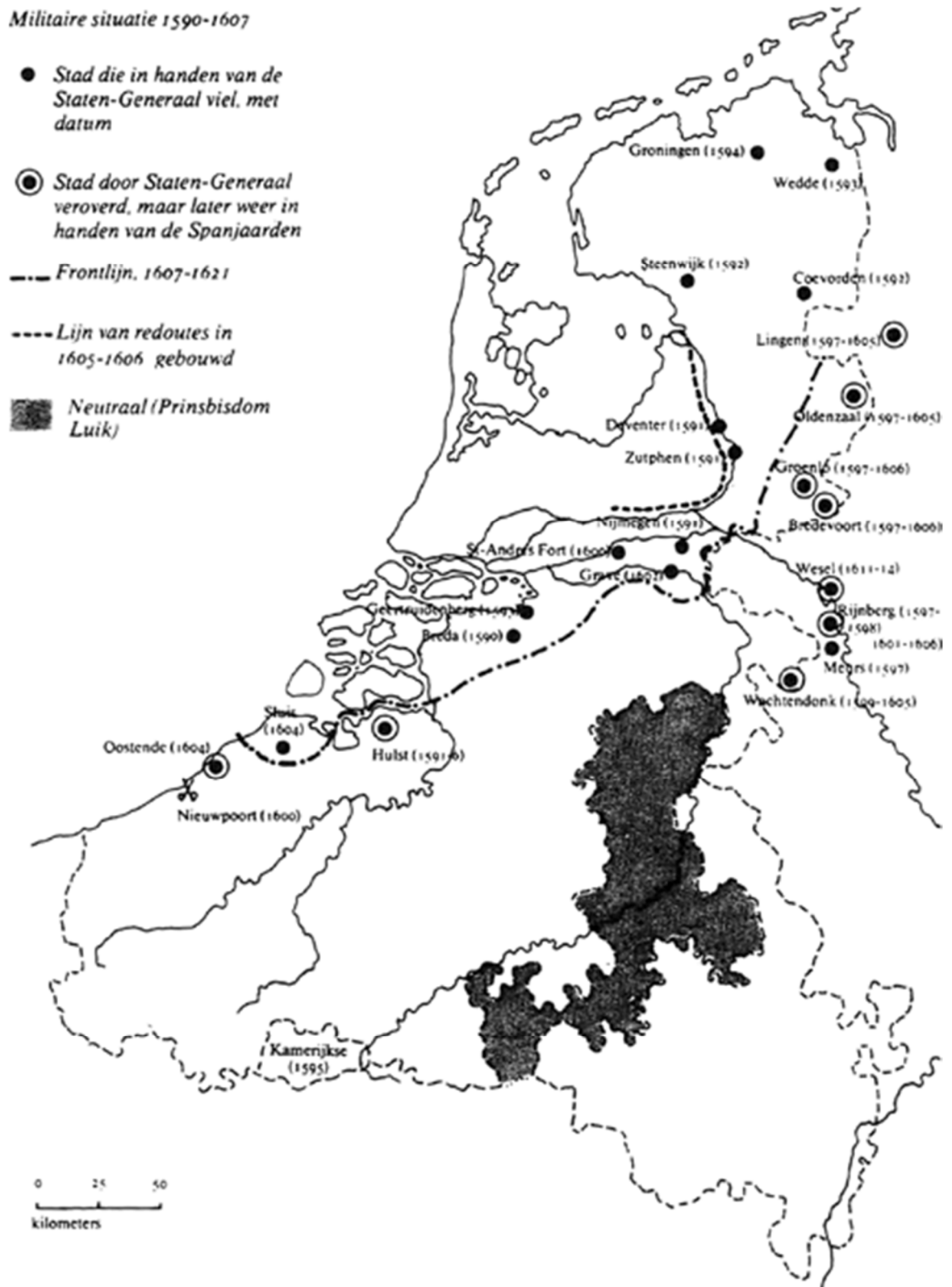
Na de komst van de hertog van Alva voltooide hij de reorganisatie van de Nederlandse bisdommen. Dit moest een einde maken aan het verval in de kerk en een dam opwerpen tegen het opkomend protestantisme (Knippenberg 1992. p. 16). Daarnaast nam Alva verschillende belastingmaatregelen om zijn leger te kunnen financieren. Dit leidde zowel tot politiek- als militair verzet en uiteindelijk tot de opstand.

Voor de uiteindelijke grens tussen de woongebieden van protestanten en katholieken is het verloop van de opstand uitermate belangrijk, met name de periode tot aan het Twaalfjarig Bestand in 1609. De toen ontstane frontlijn vormt voor een belangrijk deel de huidige grens tussen protestant- en rooms-katholiek Nederland (Vergelijk bijv. Figuur 2 en Figuur 3).

Met het Twaalfjarig Bestand kwamen de voor het protestantisme zo belangrijke centra in Zuid-Nederland weer onder rooms-katholieke heerschappij. Protestanten in het zuiden hadden de keuze om rooms-katholiek te worden of te emigreren. De meeste protestanten emigreerden. Aanvankelijk tot 1573 vertrokken zij voornamelijk naar Engeland en Duitsland, in beide landen vestigden zich ongeveer vijftienduizend mensen (Knippenberg, 1992. p. 17). Ten noorden van de demarcatielijn kregen met name Holland en Zeeland te maken met een toestroom van (overwegend protestantse) Zuid-Nederlanders. Deze instroom gaf niet alleen een godsdienstige- en demografische- maar ook een economische impuls. Vooral de steden profiteerden. In 1622 bevonden zich naar schatting honderdvijftigduizend Zuid-Nederlanders in het Noorden, wat tien procent van de bevolking betekende. Ook omgekeerd vertrokken er rooms-katholieken vanuit het noorden naar het zuiden, maar het vestigingssaldo voor het Noorden bleef zeer positief (Knippenberg, 1992. p. 19-20).

Het is hierbij opvallend dat veel van de orthodoxe woongebieden direct grenzen aan de frontlijn van het Twaalfjarig Bestand namelijk Zeeland, de Zuid-Hollandse waarden en -eilanden, de Betuwe, etc. Mogelijk was het de directe (rooms-katholieke) dreiging van buiten die een sterkere beleving van het geloof en een sterk vasthouden aan de geloofsleer in de hand gewerkt heeft. Mogelijk waren het ook juist de vluchtelingen uit het zuiden die het strengst in de leer waren. Zij hadden immers bewust de keuze gemaakt om te vertrekken uit hun steden. Dit duidt erop dat deze mensen zeer veel waarde hechten aan het belijden van hun geloof. Zij hadden er blijkbaar nogal wat voor over.

Er zijn aanwijzingen dat dit inderdaad het geval was. De historicus Briels meent dat de Zuid-Nederlandse immigranten in meerderheid orthodox-calvinistisch waren en in het algemeen een radicaliserende invloed op het godsdienstig leven in het noorden hebben gehad (Knippenberg, 1992, p. 247). Het orthodox-protestantisme was in de Zuidelijke Nederlanden in de tijd ook sterker verankerd.

Figuur 3: Frontlijn ten tijde van het Twaalfjarig Bestand.

Bron: De Schepper (1979, p. 288)

Door de vestiging van protestanten en in veel mindere mate het vertrek van rooms-katholieken nam het aandeel van de protestanten in de bevolking in het noorden sterk toe. Daarnaast vond geloofsovergang plaats. Met name de calvinistische gereformeerde kerk nam in aantallen aanhangers toe. Zij nam een door de staat bevoorrechte positie in. Een kleine protestantse minderheid is in staat geweest, doordat zij over de politieke macht beschikte, en vanwege de slechte organisatie van de Rooms-Katholieke Kerk, om de meerderheid van de noordelijke bevolking over te doen gaan tot het protestantisme (Knippenberg, 1992. p. 20).

De overheid gaf de gereformeerde kerk een geprivilegieerde positie, waardoor deze kerk een voorsprong kreeg in de mobilisering van het volk. Hierdoor waren de plaatselijke gezagsdragers altijd Protestant, de bevolking is echter lang niet overal tot het protestantisme overgegaan (Knippenberg, 1992. p. 21). In de latere Republiek der Verenigde Nederlanden (1648-1795) was de gereformeerde kerk weliswaar de 'heerschende kerke' en verboden verschillende plakaten andere kerken hun godsdienst publiekelijk te praktiseren, maar deze andere kerken werd toch in meer of mindere mate, afhankelijk van lokale omstandigheden en vaak tegen betaling, toegestaan hun activiteiten te ontplooiën. Bovendien kende de Republiek vrijheid van godsdienst in de zin van vrijheid van geweten. Dat heeft ertoe geleid dat terwijl het gebied ten zuiden van de bestandslijn homogeen rooms-katholiek geworden of gebleven is, het gebied ten noorden daarvan nooit homogeen protestants (laat staan calvinistisch) is geworden en vaak een toevluchtsoord was voor, om hun godsdienst vervolgdde mensen van elders, zoals Joden, Hugenoten, Poolse socianen, Engelse puriteinen, Boheemse broeders, Zwitserse-, Poolse- en Pruisische doopsgezinden, etc. (Beekink e.a., 2003, p. 99).

Met het einde van de Tachtigjarige Oorlog en de politieke stabilisatie kwam er nog geen einde aan de protestantisering. Vooral in het westen (Holland en Utrecht) nam het aandeel protestanten toe. Mede veroorzaakt door een nieuwe protestantse immigratiegolf van Hugenoten die vanwege de vervolging in Frankrijk uitweken naar de voor protestanten vrije Republiek. Dit was een groep van naar schatting vijftig- tot vijfenzeventigduizend mensen die zich voornamelijk in de steden vestigden (Knippenberg 1992, p. 23).

Na de Bataafse Omwenteling van 1795 kwam een einde aan de bevoorrechte positie van de leden van de gereformeerde kerk. Rooms-katholieken waren niet langer een soort 'tweederangs burgers' en konden nu onbelemmerd hun godsdienst praktiseren. De rooms-katholieken emancipeerden tot 'volwaardige' Nederlanders en zouden als groep uitgroeien tot een van de (confessionele) zuilen die het karakter van de Nederlandse samenleving tijdens grote delen van de negentiende- en twintigste eeuw zouden gaan bepalen. Via de Katholieke Volkspartij nam ook hun invloed op het lands- en lokaal bestuur, wat tijdens de republiek nog een verboden terrein was geweest voor rooms-katholieken, sterk toe (Beekink e.a., 2003, p. 101).

2.4 Secularisatie

Met de Franse Revolutie kwam er een nieuwe stroming bij. De 'Verlichting' werd ingezet en begon aanhangers te verwerven. Op veel gebieden en plaatsen werd het gedachtegoed van de Verlichting een tegengeluid tegen de kerken en de door hen verspreide gedachten van 'leven door leiding van God'. Het historische religieuze patroon in West Europa begon zeer langzaam te veranderen door secularisatie. Tegen het einde van de negentiende eeuw werd de secularisering

sterker en bereikte in West-Europa in de jaren zestig van de twintigste eeuw zijn climax. Die trend zet nog door en doet samenlevingen nog verder veranderen (Dobbelaere, 2006, p. 141).

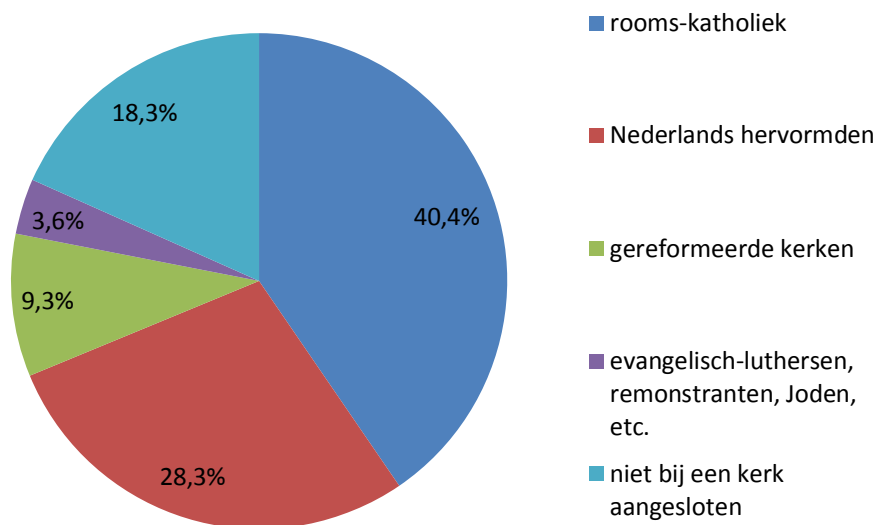
Een tweede verandering van het historische religieuze patroon wordt veroorzaakt door deterritorialisering van religies van hun nationale basis als gevolg van globalisering en de daarmee samenhangende intrede van nieuwe religies (Knippenberg, 2006, p. 253). Dit heeft als gevolg dat het aantal verschillende geloven en levensbeschouwingen die op een plaats en zeker ook in Nederland te vinden zijn sterk toe is genomen en de religieuze kaart tot een veelkleurig palet maakt.

De secularisering in Nederland werkt met name vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw door in de ontzuiling van de samenleving. Tijdens de eerste helft van de twintigste eeuw, maar ook al ver daarvoor, waren kerk of zuil sterk bepalend voor welke houding een individu had die tot die bepaalde zuil hoorde. Je werd als individu in een zuil geboren en normaal gesproken was dat bepalend voor in welke zuil je je leven zou leiden. Als je werd geboren in een confessionele zuil werd je of rooms-katholiek of protestant. En als je werd geboren in de liberale of socialistische zuil dan was het normaal dat je daartoe ging behoren (Lijphart, 1990, p. 27).

Het begrip 'zuilen' of 'verticaal pluralisme' wordt soms op verschillende manieren gebruikt. Hier wordt de definitie gebruikt zoals die door Kruijt als het volgt is verwoord: "Zuilen zijn op levensbeschouwelijke grondslag gebaseerde, wettelijk gelijkgerechtigde blokken van maatschappelijke organisaties en samenlevingsvormen binnen een grotere, levensbeschouwelijk gemengde, maar raciaal en etnisch overwegend homogene, democratische maatschappij (natie)" (Kruijt, 1957, p. 15).

Deze verzuiling stamt uit de tweede helft van de negentiende eeuw, en was tot in de jaren vijftig/zestig van de twintigste eeuw de politieke manier van leven. Ook de periode hierna werd gestuurd vanuit het begrip verzuiling maar dan door het ontmantelen daarvan (Wintle, 2000, p. 139) De vier verschillende zuilen werden "begrensd door zowel horizontale, sociaal-economische, als verticale, confessionele, scheidslijnen" (Lijphart, 1990, p. 28). De verschillen in godsdiensten hebben al voor de 'echte' verzuiling het Nederlandse volk verdeeld gehouden.

In 1960 zag de bevolking er op de volgende manier uit (zie Figuur 4). 40,4 procent van de bevolking was rooms-katholiek. De Nederlands hervormden vormden 28,3 procent en de gereformeerde kerken 9,3. De overige groepen zoals evangelisch-luthers, remonstranten, Joden, etc. vormden slechts 3,6 procent van de bevolking. 18,3 procent van de Nederlanders was niet bij een kerk aangesloten (Lijphart, 1990, p. 28). Hiermee wordt een driedeling gemaakt waarin de algemene, of humanistische, zuil een verzameling is van liberalen, socialisten, vrijzinnige vleugel van de Nederlands hervormde kerk en de kleine groepen 'andersgelovigen'. De samenhang binnen de algemene zuil was niet zo groot als in de andere zuilen en de klassentegenstelling binnen de zuil tussen socialisten en liberalen geven de mogelijkheid beiden als aparte zuil te zien.

Figuur 4: Verdeling van de bevolking naar religie in 1960

Bron: (Lijphart, 1990, p. 28)

De zuilen leefden elk in hun eigen wereld, afgezonderd van de andere zuilen. Deze scheiding is volgens Lijphart vooral maatschappelijk en meestal niet geografisch van aard. Hij onderschrijft echter wel de indeling zoals die hiervoor beschreven is met een sterke vertegenwoordiging van de rooms-katholieke zuil in het zuiden, de protestants-christelijke zuil in het zuidwesten en in het midden van het land en de algemene zuil in het westen en het noorden. Toch was zelfs de rooms-katholieke zuil, die geografisch het meest was geconcentreerd door het hele land goed vertegenwoordigd. Volgens de volkstelling van 1960 woonde bijna de helft van alle rooms-katholieken in Noord-Brabant en Limburg, waar zij respectievelijk 89 en 94,4 procent van de bevolking uitmaakten. In Groningen, Friesland en Drenthe vormden ze slechts een kleine minderheid van minder dan 10 procent. In de overige provincies kwam het percentage nergens onder de 25 procent. In de landelijke gebieden was de bevolking echter veelal wel homogeen (Lijphart, 1990, p. 29).

De wellicht meest spectaculaire verandering in de godsdienstkaart van Nederland betreft de groei van de onkerkelijkheid. Die groei is van betrekkelijk recente datum. Tot het laatste kwart van de negentiende eeuw was onkerkelijkheid een vrijwel te verwaarlozen verschijnsel. Tot een kerk behoren gold als 'ordelijk, welstandig en fatsoenlijk'. Uiteraard ging niet iedereen 's zondags naar de kerk, maar het aantal mensen dat bij de volkstellingen opgaf niet tot een kerk of godsdienstige groepering te behoren was uitermate gering. Vanaf de volkstelling van 1879 gaat dat echter veranderen en vindt een groei plaats. In 1879 gaat het nog om niet meer dan 12.253 mensen die slechts 0,3 procent van de bevolking uitmaken. Tien jaar later is dat aantal al ruim vervijfvoudigd naar 66.085 personen, 1,5 procent van de bevolking (Beekink e.a., 2003, p. 116).

De ontkerkelijking heeft daaropvolgend in de afgelopen honderd jaar voor een toenemende 'ontkleuring' van de godsdienstkaart gezorgd. Maar ook de 'ontkleuring' voegde zich, zeker tot de jaren zestig, in belangrijke mate naar het bestaande geografische patroon, waardoor de essentie van dit patroon grotendeels intact bleef.

Waar de hedendaagse onkerkelijkheid in bepaalde opzichten als een welvaartsverschijnsel kan worden gezien, gold dat zeker niet voor de onkerkelijkheid aan het eind van de negentiende eeuw. Kerkverlating was in veel opzichten een protest tegen de gevestigde orde, waarin de sociale tegenstellingen groot waren. Veel van deze mensen gingen over naar het socialisme, deze fungeerde in vele opzichten als alternatieve religie. Eén van haar voortrekkers, Domela Nieuwenhuis' zei: 'Voor mij is niet het christenzijn, maar het menszijn de hoofdzaak. Voor een kerkgenootschap is het omgekeerde het geval'. De socialistische beweging was in die dagen fel anti-kerkelijk (Beekink e.a., 2003, p. 116).

Een meer recente kaart van de onkerkelijkheid laat zien dat in 1971 de onkerkelijkheid zich aanzienlijk meer naar het westen van het land heeft verspreid. In met name de grote steden en hun omgeving, maar ook in grote delen van Noord-Holland is meer dan een kwart, vaak meer dan de helft van de bevolking onkerkelijk. Deze geografische spreiding toont ook dat scherpe sociale tegenstellingen niet langer een dominante factor in de recentere onkerkelijkheid zijn. Moderne onkerkelijkheid is veeleer een kenmerk van een individualistische levensstijl, waarin de traditionele waarden van kerk en godsdienst niet langer passen (Beekink e.a., 2003, p. 120).

De laagste percentages onkerkelijken vinden we in die gebieden waar traditioneel veel rooms-katholieken en orthodoxe protestanten woonden. Mede dankzij de sociale controle binnen de rooms-katholieke en orthodox-protestantse zuil kon secularisering in die gebieden lange tijd op zijn minst vertraagd worden. De meest recente cijfers over de spreiding van de onkerkelijkheid geven evenwel aan dat ook in die gebieden de onkerkelijkheid toeneemt, al blijft er een duidelijk verschil met de rest van het land (Beekink e.a., 2003, p. 120).

2.5 Bestaan van de Biblebelt

Na de algemene beschrijving van de samenstelling van de Nederlandse samenleving wordt in dit deel gekeken naar specifieke kenmerken van de protestants-christelijke of orthodox-protestantse zuil. Deze protestants-christelijke zuil kenmerkt zich door een relatief sterke vertegenwoordiging in een band vanuit het zuidwesten over het midden van het land. De precieze grenzen van dit gebied zijn niet bekend en hangen af van de criteria die gebruikt worden om de grens aan te geven. In Figuur 1 gebeurt dit op basis van het percentage SGP-stemmers bij de landelijke verkiezingen voor de Tweede Kamer. Er zijn echter verschillende argumenten aan te dragen om andere criteria toe te voegen bijv. het percentage ChristenUnie-stemmers. Ook andere criteria zoals het percentage inenting tegen besmettelijke (kinder-) ziekten wordt regelmatig genoemd of het percentage inwoners van een gemeente dat lid is van Gereformeerde Gemeenten en/of Oud-Gereformeerde Gemeenten, etc.

Hieruit blijkt dat de precieze grenzen van de Biblebelt arbitrair zijn. Er wordt hier dan ook niet geprobeerd om duidelijk te krijgen waar de grenzen precies liggen. Door arbitraire grenzen en verschillen in gebruik van criteria is het de vraag of er wel een regio is als de Biblebelt waaraan kenmerken toe kunnen worden geschreven. Door criteria selectief te kiezen kan er veel zichtbaar

worden gemaakt wat in feite niet bestaat of relevant is. In plaats van een essentialistische opvatting van de regio Biblebelt: 'Er is een Biblebelt en er kunnen kenmerken aan worden toegeschreven', wordt er hier gebruik gemaakt van een constructionistische opvatting, waarin wordt uitgegaan van de visie dat regio's zoals de Biblebelt zonder 'harde' bestuurlijke grenzen worden gecreëerd. Dit kan zijn door mensen binnen de Biblebelt, maar ook door mensen van buiten de Biblebelt. De regio bestaat niet omdat het bepaalde kenmerken heeft maar omdat er kenmerken aan worden toegeschreven en daar waarde aan wordt gehecht.

Het bestaan en gebruik van het begrip Biblebelt bewijst dat de orthodox-protestanten een bijzondere positie innemen in de samenleving. Het koppelen van een begrip als geografische plaatsbepaling aan de 'leefgebieden' van de orthodox-protestanten is een interessante ontwikkeling. Het begrip Biblebelt is geografisch, omdat het een gebied aanduidt waarbinnen mensen wonen met bepaalde kenmerken of gepercipieerde kenmerken. Het is echter de vraag of het begrip in eerste instantie is bedoeld als geografische aanduiding.

Het is interessant om te bezien hoe er in de samenleving gekeken wordt naar de Biblebelt. Het is een geografisch begrip omdat het een gebied aanduidt. Het is echter de vraag of het ook altijd als geografische aanduiding wordt gebruikt omdat er geen bestuurlijke grenzen zijn en er verder geen institutioneel bestaansrecht voor deze regio lijkt te bestaan. Mogelijk proberen de gebruikers door het gebruik van het geografische begrip 'Biblebelt' ook aan te sluiten bij een bestaand mentaal referentiekader bij hun lezers om een culturele plaatsaanduiding, 'sfeer', te geven aan een artikel.

Het is daarom van belang om de mate en manier van gebruik van het begrip 'Biblebelt' in bijv. krantenartikelen te analyseren. Hierdoor ontstaat kennis over in welke context het begrip wordt gebruikt, welke achtergrond het artikel heeft, wie de schrijver is, wie de lezer is, in welke krant het staat etc. Het antwoord op deze vragen geeft namelijk aan welke invloed het gebruik van het begrip 'Biblebelt' zal hebben op met name de lezers van de krant. Populaire nieuwsmedia hebben namelijk invloed op de beeldvorming van hun lezerspubliek. Hoe groot de invloed van de media op begripsvorming en op de lezers is zal worden beschreven in het volgende gedeelte.

2.6 Het ontstaan van beeldvorming

Het heersende paradigma in de wetenschap is al enkele decennia dat objectiviteit niet bestaat. Alle beelden, gebeurtenissen, teksten, etc. worden gemaakt en geïnterpreteerd vanuit een kleuring die afhangt van de achtergrond, ervaringen, opvoeding, overtuigingen, etc. van de zenders en de ontvangers van een beeld. Ook de academische wereld is zich over deze processen gaan buigen. David Harvey beschrijft in zijn artikel 'The sociological and geographical imaginations' (2005) vanuit een marxistische visie hoe hij ziet dat geografische informatie wordt gecreëerd en verspreid. Harvey benadrukt dat de media via kranten, tijdschriften, radio, televisie een hoeksteen vormen voor de productie van publieke- en populaire geografische kennis. In zijn commentaar staat hij met name stil bij de onsystematische- en ongecoördineerde projectie van soms conflicterende representaties van geografische constructies op mensen. Een voorbeeld dat hij geeft is het weergeven van typische beelden in westerns die altijd standaard zijn, omdat ze een bepaald (stereotiep) beeld oproepen.

Met de toenemende mobiliteit, globalisering, nabijheid en beschikbaarheid van nieuwsbronnen, etc. neemt het aantal beelden dat mensen bereikt toe. Berichtgeving krijgt altijd een bepaalde kleuring

mee. Dit vindt op vele verschillende manieren en plaatsen een eigen vorm. Van welke bron nieuws komt is daardoor van groot belang. Harvey beschrijft namelijk ook dat verschillende bronnen verschillende belangen hebben. Bijvoorbeeld staten hebben belang bij een bepaalde vorm van berichtgeving.

Wanneer de beelden en attitude van mensen eenmaal gevormd zijn, is het moeilijk om deze nog te veranderen. Het veranderen van een attitude is moeilijk, omdat mensen het niet fijn vinden wanneer er aan hun aangenomen gedachten en beelden wordt getornd (Brannon e.a., 2006, p. 611). Wanneer iemands denkbeelden in twijfel worden getrokken kunnen mensen onzeker worden over wat ze denken. Om dit 'onveilige' gevoel te voorkomen slaan mensen soms bewust, maar meestal onbewust, vooral informatie op die in overeenkomst is met hun attitude en op die manier hun attitude versterken. Informatie die niet overeenkomt met hun visie of attitude wordt bewust of onbewust niet opgepikt (Sears & Freedman, 1967, p. 197). Eenmaal gevestigde beelden en de manier waarop die gevestigd zijn, zijn daarmee van groot belang voor de persoonlijke opinie. Wanneer deze beelden op die manier bij een grotere groep terecht komen is dat beeld ook van grote invloed op de publieke opinie. Beelden worden verspreid doordat beelden van één kenner (bijv. journalist) of door meerdere journalisten (redactie) worden geverbaliseerd en via het medium dagblad worden verspreid om zodoende meer kenners te bereiken. Op deze manier wordt het beeld veralgemeniseerd tot een imago.

Hoewel beeldvorming altijd gekleurd is, is er verschil tussen gekleurdheid en eenzijdigheid. Sterke eenzijdigheid in berichtgeving kan een hele grote invloed hebben op beeldvorming en de attitude van een groep mensen en hiermee ook op hun daden die daaraan gekoppeld zijn.

2.7 Beeldvorming in de publieksmedia

Ook in de publieksmedia is objectiviteit iets wat slechts nagestreefd kan worden, maar nooit realiteit zal worden. De media zijn echter wel van grote invloed op de beeldvorming rond een gebied of thema, omdat het gemakkelijk toegankelijk is voor een groot publiek. Daarnaast verspreidt nieuws zich snel via de media (Elsrud, 2008, p. 424). Nieuwsberichten worden vaak nog dezelfde dag op nieuwssites geplaatst of in kranten opgenomen. Hoe het beeld eruit ziet dat door de media over wordt gebracht, is daarom sterk afhankelijk van wie het bericht overbrengt en wat zijn of haar achtergrond is.

De invloed van beelden die in de media geschetst worden, worden meestal niet gecorrigeerd door directe eigen ervaringen van de lezer met een gebeurtenis of gebied. Hierdoor blijft het beeld sterk. Het feit dat de zender en de ontvanger zich vaak letterlijk en figuurlijk op een andere plaats bevinden zorgt er mede voor dat de zender geen 'zuivere' weergave van de wereld kan geven aan de ontvanger (Adams, 2009, p. 140). Tijdens het overbrengen van een beeld gaan er vaak op veel plaatsen delen en nuances verloren voordat het beeld bij de ontvanger is aangekomen. Dit kan grote gevolgen hebben voor hoe het beeld zich nestelt in de ontvanger en in zijn attitude. Welke invloed dit uiteindelijk heeft hangt af van de ontvanger. Wat is zijn voorkennis, achtergrond, overtuiging, etc. Een (te) extreem beeld kan bijvoorbeeld bij de ene persoon tot directe afwijzing leiden en bij de ander juist tot een sterke bevestiging van een reeds bestaand beeld.

Naast de achtergrond van de zender van een beeld zijn er nog meer factoren die de beeldvorming kunnen beïnvloeden. Beeldvorming vindt namelijk vaak plaats onder 'druk van machthebbers' die toegang hebben tot de journalisten en (mede) het beeld kunnen scheppen. Journalisten zijn namelijk vaak voor hun informatie afhankelijk van machthebbers. Deze 'sturing' van machthebbers en autoriteiten vindt vaak plaats zonder dat de journalist zich daarvan bewust is, waardoor journalisten en lezers, ze voor 'objectief' aannemen (Elsrud 2008, p. 424).

Verschillende auteurs gaan nog verder in hun visie op de door macht 'gekleurde' beelden. Gamson et al (1972) bijvoorbeeld gaan zover dat zij zeggen dat de lens waardoor we de beelden zien niet neutraal is, maar de macht en de zienswijze bewijst en aanwijst van de politieke en economische elite. Het gevolg hiervan is echter wel dat 'burgers' rondlopen met door de machthebbers gegenereerde beelden van de wereld zoals zij willen dat de ontvangers ze aannemen. De burgers zijn echter vaak voor groot deel afhankelijk van deze beelden voor het vormen van een mening over politieke- en sociale kwesties (Gamson et al, 1992, p. 374). De impact is daardoor zeer groot en kan zelfs het democratische proces beïnvloeden door bijvoorbeeld stemgedrag op thema's te sturen.

Degene die het beeld creëert doet dit vanuit de eigen visie die standplaatsgebonden is. De standplaats is daarmee van belang op de vorming van een beeld aan de kant van de zender. De standplaats behelst verschillende aspecten. Een voorbeeld hiervan is de regio waarin de zender woont. Bij het zenden van beelden over de eigen regio zijn mensen meestal geneigd om de eigen regio mooier af te schilderen dan die in werkelijkheid is. Het is veelal niet prettig om negatief over de eigen regio te spreken, omdat je eigen regio je deels gevormd heeft en deel uitmaakt van je identiteit en zelfwaarde. Een stukje zelfbescherming en zelfwaardering is daarbij van groot belang. Ook journalisten en 'zelfs' wetenschappers zijn daar vaak niet van vrij te waren (Said, 1978, p. 59).

Naast dat de media door standplaatsgebondenheid, machtsrelaties en oriëntalisme gestuurd (kunnen) worden schrijven zij ook in stigma's. Dit zijn niet onderzochte maar voor waar aangenomen meningen en mythen. Bij het schrijven in stigma's wordt de 'laagste gemene deler' gezocht waardoor simplificatie plaatsvindt. Simplificatie leidt dan tot, en is te zien aan, het spreken in dichotomieën zoals goed en fout, blank en zwart. Nuancering is hierbij weggevallen. Zelden is het mogelijk om situaties te vangen in dichotomieën. Er is eigenlijk altijd de noodzaak om nuanceringen, verklaringen en achtergronden te geven die het beeld in een breder en vermoedelijk juister perspectief plaatst. Het tegenover elkaar zetten van groepen, visies, belangen, etc. maakt het vergelijken gemakkelijker waardoor categorisering plaats kan vinden om complexe fenomenen consumeerbaar te maken voor het publiek (Elsrud, 2008, p. 427-428).

Het creëren van structuren van simplificatie van de werkelijkheid bijvoorbeeld in de media duidt op een cultuur waarin er een gesimplificeerde, stigmatiserende manier van denken en spreken is over bepaalde onderwerpen (Elsrud, 2008, p. 428). Simplificatie in de media kan daarom duiden op een gesimplificeerde manier van denken in de gehele samenleving. De auteurs van artikelen maken immers ook deel uit van de samenleving. Het is hierbij de vraag of gesimplificeerde beeldvorming in de populaire media leidt tot gesimplificeerde meningen in de samenleving of dat gesimplificeerde beeldvorming in de samenleving leidt tot simplificatie door de journalisten. Dit kan onbewust zijn

omdat de journalist voor zichzelf al categorisatie heeft laten plaatsvinden of bewust om op de gesimplificeerde manier aansluiting te zoeken bij de gepercipieerde beelden van de lezers.

Het overbrengen van beelden aan de kant van de zender levert vervorming op. Dit gebeurt echter ook aan de kant van de ontvanger. Het lezen van mediabeelden is namelijk een actief proces waarin context, sociale locatie en voorgaande ervaring van de lezers leidt tot verschillende decoding van de tekst (Gamson et al, 1992, p. 374). In het proces van het overbrengen van beelden zijn er dus verschillende plaatsen in dat proces waarop vervorming optreedt. Het is belangrijk om je als zender of als ontvanger bewust te zijn van mogelijke vervorming zodat er met een kritische blik gekeken blijft worden wat het beeld is en of dit in overeenstemming is met eerdere beelden en eigen ervaringen met het onderwerp.

Hoe sterk een beeld is hangt af van hoe vaak ze dat beeld zien. Hoe vaker mensen een bepaalde boodschap zien hoe sterker ze daar geloof aan hechten. Het begrip wat daar bij hoort is Mere-exposure en heeft als definitie: 'Herhaaldelijke blootstelling aan een stimulus (zoals een beeld, persoon of product) zorgt voor een steeds positiever wordende perceptie van die stimulus (Zajonc, 1968, p. 1) (Pol e.a., 2009, p. 93). Wanneer media veel op dezelfde manier over een gebeurtenis of gebied berichten zal het uitgedragen beeld een steeds prominentere rol gaan spelen in de collectieve beeldvorming van de lezers.

2.8 Beeldvorming over een gebied/othing

Gebieden hebben allen een eigen identiteit. Een identiteit bestaat mede uit kenmerken waar mensen een gebied of groep aan herkennen. Zo zijn er mijnstreken, industrestreken, wijnstreken etc. Wanneer de media spreken over gebieden sluiten zij vaak aan bij bestaande kennis over dat gebied.

Identiteiten worden op twee verschillende processen opgebouwd. Allereerst vindt identiteitsopbouw plaats door machtsrelaties. Degene die de macht heeft, heeft een grote invloed op de opbouw van de identiteit. De machthebber is doorgaans het best in staat om informatie te verstrekken over een gebied of om de informatievoorziening te beïnvloeden. Hij bepaalt over veel informatie of deze naar buiten komt of niet. Andere actoren met andere belangen kunnen hier echter een tegenkracht tegen vormen door een poging te wagen om zelf een informatiestroom op gang te brengen. Ten tweede vindt identiteitsvorming plaats door 'een wisselwerking tussen jezelf en de ander' (Jensen, 2011, p. 63). Dit houdt in dat de ander negatief wordt afgeschilderd zodat jij, of jouw, regio/groep er positief tegen afsteekt.

De ander negatief afschilderen wordt 'othering' genoemd. Othering is van alle tijden en plaatsen en heeft op vele verschillende manieren uitwerking gehad. Een voorbeeld van othering is de afbeelding van mannen ten opzichte van vrouwen. Lange tijd vond informatievoorziening alleen door mannen plaats. Er werd vanuit de man en over de man geschreven. De man was de norm en van daaruit hadden zij de positie om de 'vrouw' een identiteit te geven zoals bijvoorbeeld De Beauvoir beschrijft in 'The Second Sex' (1997).

Naast othering van mannen ten opzichte van vrouwen zijn er vele vormen van othering geweest in de geschiedenis. De kern van het begrip is dat het een overkoepeling is van vele vormen van 'onderdrukking van de ander'.

Othering vindt vaak plaats over grote afstand zoals het geval is bij oriëntalisme. De wereld vervaagt namelijk wanneer de afstand groeit. Hoe groter de afstand hoe minder kennis mensen doorgaans hebben over een regio of groep mensen. Deze afstand kan zich op verschillende manieren manifesteren. Bijvoorbeeld geografische afstand, mentale afstand, culturele afstand, etc. Vanwege een gebrek aan kennis worden en werden beelden opgevuld met gepercipieerde eigenschappen, gebruiken, etc. van de bewuste regio of groep.

Deze beelden zijn percepties van de 'werkelijkheid' en kunnen daardoor geheel uit de lucht gegrepen zijn. De manier van opvullen van beelden is een keuze. Deze keuze wordt vaak beïnvloed door machtsrelaties, gewenste beelden, pogingen tot eigen gewin, etc. (Elsrud 2008, p. 424).

In de historie is het gebrek aan kennis en beelden over gebieden vaak gebruikt om via een eigen interpretatie over de beelden te rechtvaardigen om plaatsen aan te vallen, te koloniseren en/of te exploiteren. Bij het zelf maken van beelden heb je de macht om het publiek zo te beïnvloeden dat het grotendeels een bepaalde mening over gaat nemen. Door een gebrek aan eigen ervaring en andere bronnen kan deze eenzijdigheid grote gevolgen hebben voor de eigen regio en voor de gepercipieerde regio.

Door zelf de beelden naar eigen inzicht/belang te maken kan de rest van de wereld als 'achterlijk' worden weggezet. Een 'way of seeing' kan echter al snel een 'way of acting territorily' worden. Er heersen hierdoor veel stereotypen en mythen over de andere groep of regio. In de slechtste gevallen combineren deze mythen onwetendheid met haat en dominantie met angst (Adams, 2009, p. 143) wat in de geschiedenis tot dramatische gebeurtenissen heeft geleid.

Het proces van othering hoeft echter helemaal niet over grote afstanden plaats te vinden. Soms is het afzetten tegenover een groep of gebied dat geografisch niet veraf ligt veel aantrekkelijk. Die groep of dat gebied staat bijvoorbeeld cultureel op grote afstand, of wordt op grote afstand gezet door met name de verschillen te benadrukken en deze mogelijk negatief in het nieuws te brengen.

Een analyse van de mate van othering is een proces dat in veel hedendaags sociaal onderzoek wordt gebruikt om sociale processen te verklaren. Het is bijvoorbeeld een begrip om te verklaren hoe sociale afstand ontstaat en in stand wordt gehouden (Jensen, 2011, p 65).

Othering beschrijft namelijk niet verschillen tussen groepen maar produceert zelf verschillen en problematiseert deze in de zin dat de groep die wordt 'geothered' wordt gedefinieerd als moreel en/of intellectueel inferieur. De 'anderen' worden gereduceerd tot stereotypische karakters en worden 'gedehumaniseerd'. Zulke processen zorgen ervoor dat de 'ander' wordt gereduceerd tot slechts een aantal negatieve karakteristieken (Jensen, 2011, p. 65).

2.9 Framing

Een methode om te bekijken hoe attitudes worden gevormd en wat hun potentiële impact op beleid is, is door te kijken hoe dingen worden geframed. Framing kan gezien worden als een manier om de mening te vormen over een situatie, gebeurtenis of kwestie. De frames die daarvoor gebruikt worden zijn niet neutraal, maar worden beïnvloed ten voordele van een gewenste mening, agenda naar de intentie van een persoon of institutie. Frames worden regelmatig gebruikt om te spreken over sociale kwesties om de kern van de kwestie te kunnen identificeren en helpen mensen hoe ze hun mening onder woorden moeten brengen en in actie moeten komen (Jaworski, 2009, p. 109).

Het zijn bekende bestaande mentale structuren die mensen hebben waarbinnen ze nieuwe informatie kunnen plaatsen en van waaruit ze denken en handelen. Lakoff et al definiëren frames als: "mental structures that allow human beings to understand reality – and sometimes to create what we take to be reality" (Lakoff e.a. 2006, p. 1).

Frames zijn de kaders waarbinnen veel gesproken wordt over een thema. Er kunnen onderwerpen zijn waarbij die steeds in een bepaald kader worden behandeld of die 'er steeds bij gehaald worden'. Deze frames zijn verwachte/bekende situaties/beschrijvingen voor mensen/lezers en vormen daarmee een categoriserende factor in verhalen.

De identificatie en het meten van frames is echter moeilijk omdat, frames vaak verborgen zitten in de tekst en vaak niet openlijk genoemd worden en daardoor moeilijk empirisch zijn te identificeren (Maher e.a., 2001, p. 84).

De frames gaan deel uitmaken van onze realiteit. Ook in de definitie van Entman komt dit naar voren: "Framen is het selecteren van een aantal aspecten van een verwachte realiteit en deze benadrukken in een tekst op een manier om bijvoorbeeld problemen te benadrukken of als morele evaluatie" (Entman, 1993, p. 52).

2.10 Stereotypen

Eerder in deze thesis werd al gesproken over stereotypering. In dit gedeelte wordt heel specifiek stilgestaan bij wat stereotypen zijn en welke uitwerking ze (kunnen) hebben. Bij beeldvorming in de media over een bepaalde regio is de verwachting namelijk dat er in een bepaalde versimpelde, categoriserende manier gesproken wordt. De realiteit met al haar nuanceringen is moeilijk weer te geven door de zender en moeilijk te ontvangen voor de ontvanger. Verder in het onderzoek zal gekeken worden welke rol stereotypen spelen in krantenartikelen over de Biblebelt.

De eerste academicus die over stereotypering schreef en er onderzoek naar deed was Walter Lippmann. Hij beschrijft stereotypen als: " 'pictures in our heads' which are a culturally classified and mediated system of 'accepted types', 'current patterns' and 'standard versions' of things in our environment, and which are in place in our minds before we experience the world for ourselves" (Lippmann in Moyle, 2004, p. 13). Deze beelden die mensen in zich hebben creëren een 'pseudo-omgeving' waarin de stereotypen bepalend zijn. De stereotypen werken als een filter en zijn bepalend in het denken, voelen en handelen van mensen. Lippmann beschrijft dat mensen niet eerst zien en dan definiëren, maar eerst definiëren en dan pas kijken: "In the great blooming, buzzing confusion of the outer world we pick out what our culture has already defined for us, and we tend to perceive that which we have picked out in the form stereotyped for us by our culture. (...) We notice a trait which marks a well-known type, and fill in the rest of the picture by means of the stereotypes we carry about in our heads" (Lippman in Moyle, 2004, p. 13).

Ondanks dat Lippmann aangeeft dat stereotypes een eenzijdig en onvolledig beeld van de wereld geeft, ziet hij wel duidelijk een functie voor stereotypering: "For the real environment is altogether too big, too fleeting for direct acquaintance. We are not equipped to deal with so much subtlety, so much variety, so many permutations and combinations. And although we have to act in that environment, we have to reconstruct it on a simpler model before we can manage with it" (Lippmann in Moyle, 2004, p. 13).

Een stereotype is een gedeelde, generaliserende gedachte over een groep mensen, een gebeurtenis of organisatie. Zo'n gedachte kan een persoonlijk kenmerk, fysiek kenmerk, maatschappelijke- of historische rol of specifiek gedrag betreffen (Moyle, 2004, p. 20). Hierbij wordt aangetekend dat bij het analyseren van een stereotype, de stereotype meer zegt over degene die iets zegt over de ander, dan over die ander. De manier waarop we naar anderen kijken weerspiegelt grotendeels hoe we naar onszelf kijken (Firchow, 1986, p. 186). Stereotypen zijn functioneel om ervoor te zorgen dat mensen mentaal in staat zijn om de constante stroom van informatie en impressies te kunnen verwerken (Moyle, 2004, p. 15). Stereotypen zijn namelijk categorisering op het niveau van sociale identiteit waarop mensen worden gedefinieerd op basis van karakteristieken van de gehele groep (Worchel e.a., 1997, p. 74). Het zijn echter geen vastliggende mentale beelden. Ze zijn meer het product van dynamische processen van sociale beoordeling, gemaakt om de relaties tussen groepen te verklaren en goed te keuren (McCauley, 1995, p. 211-212).

Stereotypen hebben de functie om een mentale structuur aan te brengen van iemands omgeving. Daarnaast vormen ze echter ook een integraal deel van de sociale identiteit. De eigen ervaringen spelen een belangrijke rol in de ontwikkeling van stereotypen. Vele processen zijn daarop van invloed zoals opvoeding van ouders, scholen en de media. Hierdoor verspreiden dezelfde stereotypen zich veel breder en gaan ze onderdeel uitmaken van de cultuur van de samenleving (Moyle, 2004, p. 16)

Stereotypering vindt plaats vanuit de ene groep richting de andere groep. De Wij en de Zij. Om bij de Wij-groep te kunnen horen moeten de stereotypen van de groep worden geïnternaliseerd om gelijk te worden aan de andere Wij-groep-leden (Cinnerella, 1997, p. 44). Bij het ontwikkelen van stereotypen is er een groepsdynamiek om de Wij-groep af te zetten tegen de Zij-groep. Positieve stereotypen over de eigen groep worden naast negatieve stereotypen van de andere groep gezet (Moyle, 2004, p. 17).

In de relatie tussen groepen dragen stereotypen bij aan het creëren en instandhouden van ideologieën van een groep die sociale acties richting andere groepen verklaren en rechtvaardigen. Binnen een samenleving worden stereotypen gebruikt door de dominante groepen om hun eigen ideologieën te laten prevaleren en op die manier ook in stand te houden (Moyle, 2004, p. 18). De stereotypen die voor ons het sterkst zijn en waar we ons het meest aan vasthouden zijn dan ook diegenen die negatief zijn (Schneider, 1996, p. 449).

Stereotypen kunnen nuttig zijn. Ze worden gevormd om bepaalde aspecten en relaties van en tussen sociale groepen te verklaren, om de wereld om ons heen te kunnen begrijpen en in kaders te kunnen plaatsen (Ottati e.a., 1995, p. 51).

2.11 Insiders en outsiders

Eerder is de conclusie getrokken dat objectiviteit niet bestaat. Achtergronden van auteurs bepalen door 'wat voor bril' hij of zij kijkt. Bij het kijken naar een regio is het daarom van belang om te bezien vanuit welke positie de auteur kijkt. Is de auteur bekend met de regio? Woont hij of zij in de regio of juist niet. De geografische- en culturele afstand tot een regio is van belang bij de hoeveelheid kennis die de auteur heeft en of hij of zij in staat is nuanceren aan te brengen. Het geografische begrip 'distance decay' is het begrip dat deze lading dekt: "Distance decay is a phenomenon observed between locations or ethnic groups- the further apart they are, the less

likely it is that they will interact very much. In essence, distance decay describes how things like communication and infrastructure break down relative to distance from a cultural center. This leads to cultural differences between an urban center and its outskirts, or between two distant, neighboring settlements” (Gislounge.com, 2013). In analyses van teksten is het daarom van belang om de culturele- en geografische achtergrond en afstand tot het onderwerp mee te laten wegen.

3 Methodologie

Het theoretisch kader bevat een uitgebreide beschrijving van de ontstaansgeschiedenis en de huidige kenmerken van de Biblebelt. Door bepaalde criteria af te zetten op een kaart is er zoals is gebleken een regio te zien die in de volksmond de naam 'Biblebelt' heeft gekregen. De Biblebelt heeft geen vaste grenzen maar vormt zich naar de criteria waarop haar bestaan wordt verondersteld. De regio heeft geen harde (bestuurlijke) grenzen en is niet vaak het onderwerp van onderzoek geweest. In dit onderzoek wordt de Biblebelt vanuit verschillende opzichten bekeken om een beter beeld te krijgen van haar karakter, maar meer nog van de zienswijze van verschillende Nederlandse actoren op de Biblebelt. Centraal staat hoe populaire nieuwsmedia de Biblebelt beschrijven. Deze media zijn zeer toegankelijke nieuwsbronnen en hebben door hun brede reikwijdte grote invloed op de beeldvorming onder de Nederlanders (Jaworski, 2009, p. 105) (Elsrud, 2008, p. 424).

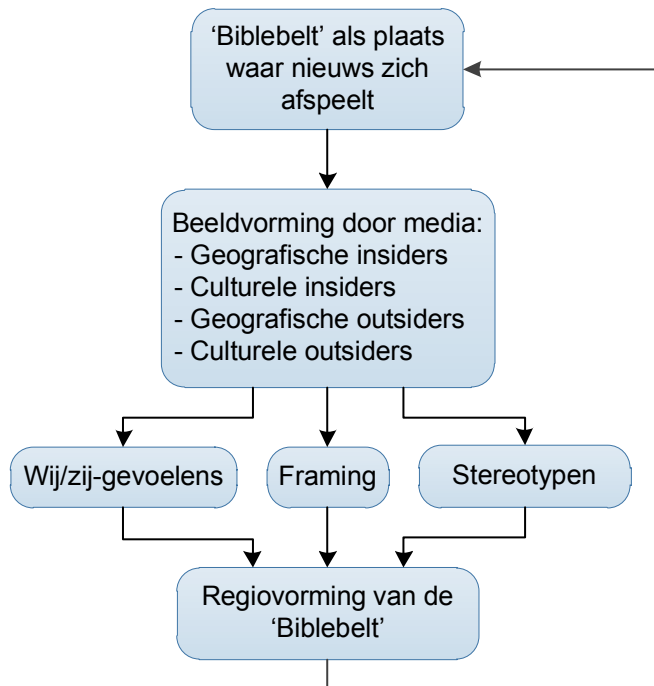
In een democratie hebben de media tot taak om de burgers te voorzien van een samenhangend overzicht van de sociale krachten en gebeurtenissen die Nederland, en daarmee hun dagelijks leven, beïnvloeden. In een democratie hebben de burgers namelijk de macht en het is daarom van groot belang dat zij beschikken over juiste informatie over maatschappelijke processen waarvan sociaal-religieuze processen een belangrijk deel vormen.

In de theorie bleek echter dat de beeldvorming van de media altijd gekleurd is. In tegenstelling tot het ideaal genereren de media meestal apathie en cynisme (Gamson et al, 1992, p. 373). Een gekleurde, apathische en cynische beeldvorming vanuit de media kan maatschappelijke processen sterk sturen en verstoren. Voor beeldvorming over mensen en gebieden die een individu nog nooit gezien heeft is constante gekleurde beeldvorming zeer bepalend voor houding en gedrag richting het onderwerp.

Kranten/beeldvormingsanalyses zijn daarom van belang om de vorm en manier van beeldvorming bloot te leggen. Gekleurde beeldvorming is onvermijdelijk, omdat objectiviteit niet bestaat. Verschillen in achtergrond, opvoeding, geboortegrond, levensbeschouwing, etc. kleuren het beeld. Ideaal gezien worden beelden door verschillende bronnen verstuurd waardoor de ontvanger vanuit een gevarieerd beeld een middenweg in de analyses vindt. In dit onderzoek wordt gekeken hoe verschillende bronnen vanuit verschillende hoeken de beeldvorming vormgeven.

3.1 Conceptueel model

In het theoretische hoofdstuk zijn verschillende begrippen genoemd die invloed hebben op de beeldvorming over de Biblebelt als geografisch of cultureel begrip. De relaties tussen deze begrippen zijn opgenomen in het conceptueel model (Figuur 5).

Figuur 5: Conceptueel model

In het conceptueel model worden relaties gelegd tussen de begrippen die in het theoretisch kader zijn genoemd. Als uitkomst wordt genoemd 'Regiovorming van de 'Biblebelt''. Vanuit de constructionistische benadering zoals beschreven in de theorie wordt er in dit onderzoek vanuit gegaan dat regio's, zoals de Biblebelt, zonder harde, bestuurlijke, grenzen worden gevormd door beeldvorming. De beeldvorming van zo'n regio bestaat uit het plakken van kenmerken op de regio en haar inwoners. Door deze beelden te benadrukken en te herhalen worden de beelden steeds sterker en kunnen een mentaal frame gaan vormen bij het lezerspubliek van de populaire media. Hiervoor hebben we gezien dat beeldvorming van media altijd gekleurd is en dat processen als het creëren van Wij/Zij gevoelens door bijvoorbeeld 'othering', framing en stereotypen beïnvloed worden, samengevat als kleuring van de beeldvorming.

Deze begrippen en processen hebben niet altijd dezelfde uitwerking. Het lezerspubliek, publicatiedatum en nieuwsbron zijn bepalend voor uiteindelijke mate en vorm van kleuring van de berichtgeving. Door een vaste periode te nemen waarbinnen de te analyseren artikelen vallen wordt de factor publicatiedatum ondervangen. In het beeldvormingsproces blijft voor het onderzoek de nieuwsbron over om te analyseren. Het lezerspubliek wordt hierbij buiten beschouwing gelaten. Om de kleuring van de beeldvorming goed te kunnen analyseren zijn er in het conceptueel model verschillende groepen nieuwsbronnen opgenomen. Dit zijn geografische insiders en geografische outsiders en culturele insiders en culturele outsiders. Door de verschillende culturele- en geografische standplaats van deze nieuwsbronnen is de verwachting dat de mate en vorm van de kleuring verschilt tussen de bronnen.

3.2 Keuze waarom kranten

In dit onderzoek zal gekeken worden hoe gekleurd de media zijn en hoe dat naar voren komt. Dit wordt gedaan aan de hand van een analyse van krantenartikelen. Kranten vormen namelijk een

belangrijk deel van de nieuwsmedia. Krantenartikelen bevatten vaak nieuwswaarde die gaat over concrete, actuele gebeurtenissen. Ze zijn ook geschikt omdat het statische artikelen zijn die categorisch over een bepaalde tijdsperiode gevonden en geanalyseerd kunnen worden.

Eén van de belangrijkste functies van traditionele kranten is die van een metamedium. Kranten zijn de "functionele generalisten" onder de media: Ze hebben de ruimte om dagelijks een grondig en geordend overzicht te geven van een diversiteit aan onderwerpen, van politiek en cultuur tot sport en advertenties, op zowel lokaal-, nationaal- als ook internationaal niveau. De lezers hebben altijd de beschikking over de krant en kunnen wanneer zij dat willen de informatie tot zich nemen. Andere media als de televisie- en radiozenders, hebben niet die mogelijkheid, omdat ze hun informatie niet over de (in principe onbeperkte) ruimte maar over de (beperkte) tijd moeten verdelen. Daarnaast laten tijdschriften minstens een week op zich wachten en zijn bovendien meestal niet zo universeel in hun inhoudelijke aanbod (Waal & Schoenbach, 2005, p. 5).

Het internet biedt in zijn geheel een nog grotere variatie van onderwerpen dan een papieren krant. Deze verscheidenheid van informatie is ook altijd toegankelijk. De krant biedt echter een snelle oriëntatie, professionele voorselectie en ordening van actuele gebeurtenissen, en een op een persoon of krant afrekenbare betrouwbare analyse. Dit is op het internet niet zo vanzelfsprekend.

De krant is daarmee geschikt voor dit onderzoek, omdat het de professionele voorselectie van de redacteurs weergeeft over thema's waarin naar hun mening het gebruik van het begrip Biblebelt gepast is. En zij bepalen welke nieuwsberichten zij geschikt vinden en hoe zij die nieuwsberichten opstellen.

3.3 Keuze welke kranten

In de theorie en het conceptueel model zijn verschillende begrippen opgenomen die invloed hebben op de beeldvorming vanuit kranten. De betekenis, achtergrond en uitwerking van een aantal begrippen zal worden onderzocht door de beeldvorming in verschillende kranten te vergelijken. Kranten hebben allemaal een verschillende achtergrond, doelgroep, redacteurs, etc. en daarmee een andere kleuring. Door de verschillende achtergrond en kleuring is de manier van framing en presentatie van gebeurtenissen van nieuws in de populaire massa media verschillend. Dit kan systematisch beïnvloeden hoe de lezers van de verschillende kranten de gebeurtenissen plaatsen en interpreteren (Price, Tewksbury, & Powers, 1995, p. 4)

De verwachting is dat er verschillen zijn in berichtgeving tussen de verschillende kranten over het begrip Biblebelt omdat deze kranten allemaal een andere (culturele) kleuring of (geografisch) gezichtspunt hebben. Er is geen krant gevonden die als geografische insider en als culturele insider benoemd kan worden. De indeling van de kranten is gedaan op basis van de eigen profielbeschrijving van de kranten:

De volgende kranten zijn geselecteerd en onderverdeeld naar het insiders/outsideers principe:

- De Stentor/Veluws Dagblad (§3.3.1);
- Het Nederlands Dagblad (§3.3.2);

- NRC Handelsblad (§3.3.3);
- Reformatorisch Dagblad (§3.3.4);
- Telegraaf (§3.3.5);
- Volkskrant (§3.3.6).

3.3.1 *De Stentor/Veluws Dagblad*

Het Veluws Dagblad is opgegaan in De Stentor maar is binnen de artikelendatabank LexisNexis nog wel apart te filteren. Het Veluws Dagblad heeft haar lezerspubliek in onder andere de volgende steden en dorpen: *“Apeldoorn, Deventer, Epe, Hardenberg, Harderwijk, Kampen, Lochem, Raalte, Zutphen, Zwolle”* (de Stentor.nl 2012). Hieronder zijn veel plaatsen die op verschillende criteria bij de Biblebelt worden gerekend. Daarnaast geeft de naam: 'Veluws Dagblad' een verwijzing naar de in de theorie verwoorde bronnen dat de Veluwe tot de Biblebelt gerekend wordt. Het Veluws dagblad heeft geen christelijke signatuur en wordt daarom wel tot geografische insider maar niet tot culturele insider gerekend

3.3.2 *Het Nederlands Dagblad*

Het Nederlands Dagblad is een landelijke krant en daarom geen geografische insider. Het is echter wel een culturele insider. De beginselverklaring van de krant begint namelijk met het volgende citaat: *“Het Nederlands Dagblad is een multimediale nieuwsorganisatie die haar lezers bericht over de dagelijkse actualiteit. Wij, de medewerkers ervan, geloven dat God onze werkelijkheid regeert. Hij heeft in alles het eerste en het laatste woord. Deze diepere dimensie willen we laten doorklinken in wat we schrijven.”*

Bron: Nederlands Dablad.nl (2012)

3.3.3 *NRC Handelsblad*

Het NRC Handelsblad is een landelijke krant en op die grond als geografische outsider geselecteerd. Nieuwsvoorziening vindt namelijk plaats vanbuiten de Biblebelt net als bij de andere nationale kranten. Ook het NRC beschrijft haar beginselen:

- *NRC Handelsblad is, op papier en op het internet, een bron voor lokaal, nationaal en internationaal nieuws en achtergronden.*
- *Het achterhalen en duiden van de waarheid is de primaire taak van de redacteuren van NRC Handelsblad. Daartoe verzamelen en verifiëren zij feiten en achtergronden.*
- *NRC Handelsblad richt zich tot de burger. De redacteuren zien het als hun taak hem of haar te informeren en daarmee een bijdrage te leveren aan de onafhankelijke controle van de macht op belangrijke terreinen van het maatschappelijk leven, zoals de politiek, het bedrijfsleven, de wetenschap en de kunsten.*
- *Redacteuren van NRC Handelsblad staan onafhankelijk tegenover de personen en instellingen waarover zij schrijven. Zo betalen zij niet voor informatie en accepteren zij bijvoorbeeld geen door derden betaalde persreizen.*
- *Feiten en meningen worden van elkaar gescheiden.*

Bron: NRC Handelsblad.nl (2012)

Hieruit blijkt geen christelijke signatuur en daarmee wordt het NRC Handelsblad tot de culturele outsiders gerekend.

3.3.4 Reformatorisch Dagblad

Het Reformatorisch Dagblad is een landelijke krant en daarmee een geografische outsider. Het is echter wel een culturele insider. Dit blijkt onder andere uit de geformuleerde visie en missie van Erdee Media groep waarvan het Reformatorisch Dagblad deel uitmaakt:

“Visie

Erdee Media Groep wil een gezaghebbend mediabedrijf zijn dat de Bijbelse, reformatorische beginselen in de samenleving uitdraagt, om zo Gods eer en het heil van de naaste te bevorderen.”

“Missie

Erdee Media Groep biedt vanuit deze visie, op bewogen en betrokken wijze, een verantwoorde nieuws- en informatievoorziening voor christenen en niet-christenen. Hij stimuleert de apologetische discussie met de samenleving en de interactie tussen de verschillende delen van de doelgroep en biedt een platform voor meningsvorming, waarbij Erdee Media Groep een gidsfunctie vervult.”

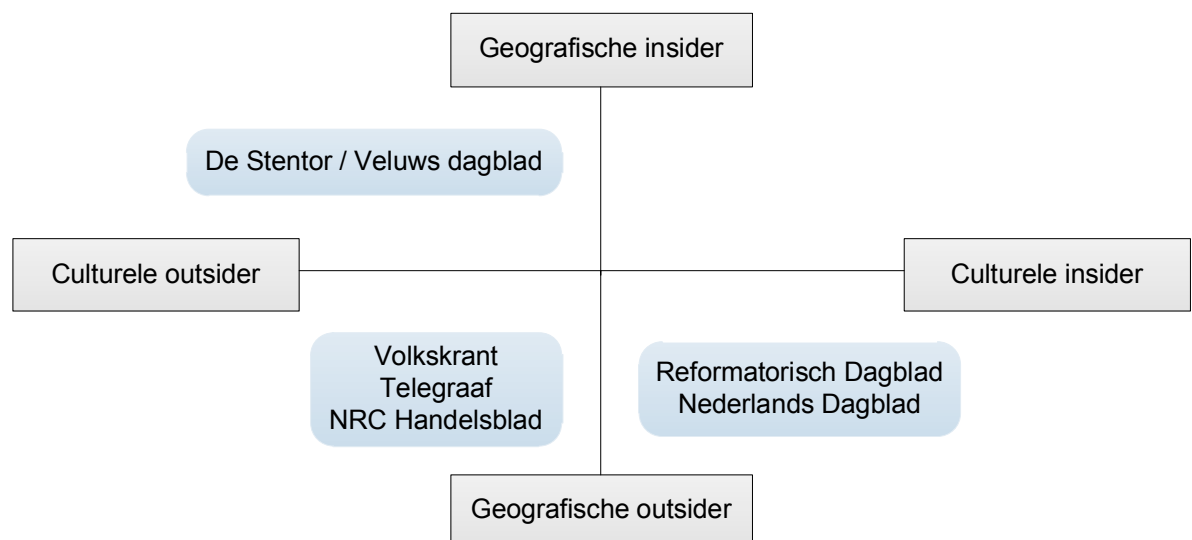
Bron: Erdee Media Groep.nl (2012)

3.3.5 Telegraaf

De Telegraaf is een landelijke krant en bericht vanuit Amsterdam. De Telegraaf is daarom geen geografische en culturele insider. Op haar site beschrijft ze geen beginselverklaring.

3.3.6 Volkskrant

De Volkskrant is een landelijke krant en is van oorsprong rooms-katholiek. De krant werd echter vanaf de jaren zestig meer als politiek links gezien, al is ook die positie tegenwoordig minder uitgesproken. De Volkskrant heeft daarmee haar christelijke signatuur grotendeels verloren en heeft zeker geen protestants-christelijke signatuur waardoor zij een culturele insider van de Biblebelt zou kunnen zijn.

Figuur 6: Indeling van de te analyseren kranten op basis van de criteria: geografische insider, geografische outsider, culturele insider, culturele outsider.

Bakker en Scholten (2009) geven in het kort verder onderscheid aan tussen de kranten. De Telegraaf wordt volgens hen getypeerd als populair dagblad, NRC Handelsblad, de Volkskrant en Trouw als kwaliteitskranten. Zij geven aan dat dat onderscheid misleidend is, omdat het suggereert dat: *“de Telegraaf geen kwaliteit zou hebben. Achter deze typering gaat een niet uitgesproken invulling van het begrip ‘kwaliteit’ schuil die erop neerkomt dat vooral gekeken wordt naar de verhouding ‘(politieke) informatie’ versus ‘amusement’ in een dagblad. Een krant met relatief veel (politieke) informatie krijgt het etiket ‘kwaliteitskrant’ opgeplakt, het omgekeerde levert het etiket ‘populaire krant’ op”* (Bakker & Scholten, 2009, p. 19). Het belangrijkste verschil tussen de Telegraaf enerzijds en NRC Handelsblad en de Volkskrant anderzijds is waarschijnlijk te vinden in de lezerskring. De lezers van De Telegraaf lijken op een dwarsdoorsnede van de Nederlandse bevolking, terwijl in de lezerskringen van NRC Handelsblad en de Volkskrant de hogere inkomens- en opleidingscategorieën flink zijn oververtegenwoordigd. *“Het Reformatorisch Dagblad en het Nederlands Dagblad zijn twee kleine kranten met een protestants-christelijke signatuur. In sommige gemeenten (de kop van Overijssel, een deel van de Veluwe, de Zuid-Hollandse eilanden en een deel van Zeeland) behalen deze dagbladen dekkingpercentages van meer dan tien procent. In Staphorst wordt bijvoorbeeld in twintig procent van de huishoudens het Reformatorisch Dagblad gelezen”* (Bakker & Scholten, 2009, p. 19).

3.4 Onderzoekperiode

Om de begrippen te meten zijn uit de geselecteerde kranten de artikelen gefilterd waarin de laatste twee jaar (van 1 juni 2010 tot 1 juni 2012) het begrip Biblebelt of Bible belt is gebruikt. Het gaat in de kranten om het volgende aantal artikelen waarin het begrip gebruikt is. In de analyse worden verschillende artikelen waar het begrip 'Biblebelt' wordt gebruikt niet meegenomen. Het gaat hier om artikelen waarin geschreven wordt over bijvoorbeeld de 'Biblebelt' in de VS.

Tabel 1: Aantal artikelen per krant

	Aantal geschikte artikelen	Aantal ongeschikte artikelen
De Stentor/Veluws Dagblad	13	0
Nederlands Dagblad	37	2
NRC Handelsblad	24	4
Reformatorisch Dagblad	65	10
De Telegraaf	1	0
Volkskrant	17	4

Ook andere zoektermen zijn gebruikt om binnen de databank LexisNexis artikelen te vinden over de Biblebelt. Het gaat om begrippen en termen die als synoniem gezien kunnen worden voor het woord Biblebelt. Er is onder andere gezocht op Refoband, Refobelt, Protestantenband, Protestantenbelt, etc. Deze criteria leverden slechts één keer een artikel op. Dit artikel was ook al geselecteerd op het criteria Biblebelt.

3.5 Operationalisering

Door een goede analyse van de in het conceptueel model opgenomen begrippen wordt blootgelegd hoe de beeldvorming plaatsvindt. Op die manier kan deels worden achterhaald hoe de identiteit van een regio wordt gevormd. Zeker in het geval van een regio die geen 'vaste regiogrenzen' heeft, maar die bestaat vanwege de perceptie van mensen, kranten, etc. dat er een

regio is. De regio wordt op basis van één of enkele kenmerken van de regio of de mensen die er wonen herkend. De theorie laat zien dat mensen of regio's die een identiteit hebben gekregen zich naar die identiteit kunnen gaan gedragen en zo het bestaande beeld bevestigen.

3.5.1 *Geografische insiders/outsideers*

De geografische afstand tot een plaats waarover geschreven wordt kan invloed hebben op hoe er over de regio gesproken wordt in een krant, omdat de wereld kan vervagen wanneer de afstand groter wordt. Dit is in de geografie beter bekend onder het begrip Distance Decay: "Distance decay is a phenomenon observed between locations or ethnic groups- the further apart they are, the less likely it is that they will interact very much. In essence, distance decay describes how things like communication and infrastructure break down relative to distance from a cultural center. This leads to cultural differences between an urban center and its outskirts, or between two distant, neighboring settlements" (Gislounge.com, 2013). Wanneer je je in de regio bevindt waarover je schrijft is de verwachting dat je je verhaal beter kunt detailleren en controleren door empirisch onderzoek. De verwachting is dan ook dat geografische insiders een ander (genuanceerder) beeld over de Biblebelt schetsen dan geografische outsiders die mogelijk geen of veel minder (directe) ervaringen hebben met de Biblebelt en haar inwoners. De journalisten en/of redacteuren van de geografische- en of culturele insiders hebben vermoedelijk meer binding met de Biblebelt of komen er zelfs vandaan. Dit verschil wordt in het onderzoek gemeten door de keuze van de verschillende kranten. Welke kranten dat zijn en waar ze geplaatst worden in het insiders/outsideers begrip is te zien in Figuur 6. De landelijke kranten worden behandeld als geografische outsiders, omdat hun afstand tot de regio (geografisch gezien) doorgaans groot is. Daarnaast is er een regionale krant gekozen voor de analyse, namelijk het Veluws Dagblad (onderdeel van de Stentor). Deze krant ontstaat en wordt voornamelijk gelezen in de regio van de Biblebelt en kan daarom gezien worden als geografische insider.

In de analyse van de artikelen van de verschillende kranten worden de geografische insiders en de geografische outsiders naast elkaar gelegd en wordt gekeken naar wat de verschillen zijn in de onderwerpen die aan bod komen, de manier waarop het begrip Biblebelt gebruikt wordt en of het een centrale rol inneemt in het artikel of slechts binnen één alinea. Daarnaast worden vergelijkingen gemaakt op het aantal en de vorm van de gebruikte stereotypen, frames en negatieve reacties. Op die manier worden mogelijke verschillen tussen geografische insiders en outsiders blootgelegd.

3.5.2 *Culturele insiders/outsideers*

Het zijn van een culturele insider van de Biblebelt is moeilijker aan te geven dan een geografische insider. Het hebben van dezelfde cultuur is geen vast gegeven dat binnen grenzen past. Om die reden wordt er hier gekozen op basis van overeenkomsten in religie. Eén van de kranten die het meest op de religieuze cultuur in de Biblebelt van toepassing is, is het Reformatorisch Dagblad. Dit is een landelijke krant en wordt daarom gezien als geografische outsider maar wel als culturele insider. In deze krant speelt religie een belangrijke rol en dat sluit aan bij het thema van dit onderzoek waar het gaat om een op 'religieuze criteria afgebakende' regio. Dit geldt ook voor het Nederlands Dagblad. De andere kranten, zowel regionaal als landelijk, worden gezien als culturele outsiders omdat zij geen (met de Biblebelt overeenkomende) orthodox-protestantse signatuur hebben.

3.5.3 *Culturele- of geografische plaatsbepaling*

In de analyse zal worden gekeken hoe het begrip 'Biblebelt' wordt gebruikt. Onder andere of er een culturele- of geografische plaatsbepaling wordt gebruikt. Uiteindelijk wordt er met het begrip een regio aangeduid dus is er altijd sprake van een bepaalde 'geografische lading'. In de analyse wordt dit verschil echter benoemd om te kijken of er direct naar de regio 'Biblebelt' wordt verwezen of dat dit indirect gebeurt. De indirecte manier kenmerkt zich dan door een verwijzing als bijvoorbeeld een achtergrond voor een persoon of voor bepaald gedrag dat wordt toegeschreven aan de Biblebelt of Biblebelders. Geografisch wordt alleen gebruikt wanneer er direct geschreven wordt over bijvoorbeeld dat de Biblebelt zichtbaar is op een kaart.

3.5.4 *Framing*

Frames zijn bekende bestaande mentale structuren die mensen hebben waarbinnen ze nieuwe informatie kunnen plaatsen en van waaruit ze denken en handelen. Het zijn: "mental structures that allow human beings to understand reality – and sometimes to create what we take to be reality" (Lakoff e.a., 2006, p.1). Het onderwerp van een artikel, de gebruikte begrippen en de frequentie daarvan zijn van belang bij de analyse binnen welke 'frames' het begrip Biblebelt wordt gebruikt. De auteur van een artikel vindt het blijkbaar belangrijk om bij een bepaald onderwerp het begrip Biblebelt te gebruiken. Aan de ene kant mogelijk om het begrip Biblebelt te verduidelijken en aan de andere kant mogelijk om via het 'mentale kader' wat het gebruik van het begrip 'Biblebelt' oproept een andere kwestie te verduidelijken door het binnen een cultureel of geografisch kader te plaatsen, wat door de auteur als bekend wordt verondersteld bij de lezer.

3.5.5 *Wij/zij tegenstellingen*

Bij wij/zij tegenstellingen gaat het om het analyseren van de kranten naar de 'Biblebelt' kijken. Hoe wordt de Biblebelt afgeschilderd als regio. Worden er vergelijkingen gemaakt tussen de Biblebelt als regio en een andere regio of heel Nederland. Hoe wordt de Biblebelt neergezet ten opzichte van andere regio's? Is er sprake van een gecreëerde 'wij/zij' tegenstelling? Wordt er bijvoorbeeld geschreven over een kenmerk van Nederland en wordt daarna de Biblebelt daartegenover gezet bijvoorbeeld als extreme om te contrasteren. Daarnaast wordt gekeken of er een kwalificatie wordt gemaakt in het artikel. Wordt er bijvoorbeeld afkeurend gesproken over een bepaalde ziens- of handelwijze die plaatsvindt in de 'Biblebelt' of wordt gedrag en/of houding juist geprezen.

3.5.6 *Stereotypen*

Stereotypering zorgt ervoor dat de 'ander' wordt gereduceerd tot slechts een aantal negatieve karakteristieken (Jensen, 2011, p. 65). In het artikel wordt daarom gekeken of er stereotypen worden gebruikt. Zijn er bepaalde specifieke kenmerken van de 'Biblebelt' of haar inwoners die steeds terugkomen en als doel hebben om aan te sluiten bij het beeld dat de lezers hebben over de 'Biblebelt'. Dit kenmerkt zich door het versimpelen en categoriseren van informatie. Vanuit de theorie blijkt dat om informatie te kunnen onthouden en plaatsen mensen de informatie versimpelen en categoriseren. De artikelen zullen worden geanalyseerd op het gebruik van deze methoden. Een stereotypering kan bijvoorbeeld opvallen wanneer de hele Biblebelt in één keer wordt aangesproken door te stellen: "De mensen zijn daar zo ouderwets, je mag er niets leuks". De hele regio wordt hierin 'over één kam geschoren' en er is geen ruimte voor nuanceringen en uitzonderingen.

3.5.7 Prominentie van het begrip

Tenslotte zal er gekeken worden naar de prominentie van het begrip 'Biblebelt' in de artikelen. Het is de vraag of het begrip duidelijk naar voren komt en als thema van artikelen wordt gebruikt of dat het bijvoorbeeld als extra 'leuk feitje' aan het artikel wordt toegevoegd bijvoorbeeld als 'leuke afsluiter' wanneer de Biblebelt op één of meerdere kenmerken als extreme kan worden aangeduid en hierdoor een contrast met andere regio's of groepen aangeeft.

3.5.8 Soort artikel

Om het gebruik van het begrip 'Biblebelt' beter te kunnen analyseren is het van belang om wat voor artikel het gaat. Is het bijvoorbeeld een ingezonden stuk, nieuwsbericht, interview, etc. In de analyse zal gedeeltelijk gebruik worden gemaakt van de indeling van Kussendrager en Van der Lugt (Tabel 2).

Tabel 2: Journalistieke genres (Kussendrager & Van der Lugt, 2007)

Genre	Omschrijving
1 Nieuwsverslag	Dit type verslag omvat nieuws en geeft deze zo neutraal en feitelijk mogelijk weer.
2 Interview	Artikel opgebouwd vanuit een vraaggesprek tussen een journalist en een nieuwsbron.
3 Achtergrondverhaal	Journalist schetst achtergronden van een gebeurtenis of ontwikkeling.
4 Reportage	Verslag van ooggetuigen. Onderwerp wordt van verschillende kanten belicht.
5 Opinieverhaal	Feiten, meningen en conclusie. Subjectief.
6 Column/ingezonden stuk	Een persoonlijke ontboezeming die over van alles kan gaan.

Analyseschema:

1. In welke krant staat het artikel?
2. Welke datum heeft het artikel?
3. Wat is de titel van het artikel?
4. Hoeveel woorden telt het artikel?
5. Wat is het centrale onderwerp van het artikel?
6. Wordt het begrip Biblebelt geografisch of cultureel gebruikt?
7. Staat er een persoonlijk verhaal centraal?
8. Staat er een landelijk onderwerp centraal?
9. Wordt er in het artikel over politiek gesproken?
10. Komen er politieke partijen voor in het artikel? Zo ja welke?
11. In welke vorm wordt het begrip Biblebelt gebruikt? Bijvoorbeeld als zelfstandig naamwoord of als bijvoeglijk naamwoord.
12. Worden er stereotypen gebruikt in het artikel? Zo ja welke?
13. Wordt er een negatieve reactie gegeven op de Biblebelt?
14. Wordt er een positieve reactie gegeven op de Biblebelt?
15. Wordt er een vergelijking gemaakt tussen de Biblebelt en een andere regio?
16. Staat het begrip Biblebelt centraal of wordt het terloops genoemd?

17. Wordt er in het artikel een regioaanduiding/definitie van de Biblebelt gegeven?
18. Wat voor artikel is het? Is het een nieuwsverslag, interview, achtergrondverhaal, reportage, opinieverhaal of column/ingezonden stuk
19. Welke centrale begrippen worden er samen met het begrip 'Biblebelt' gebruikt?
Bijvoorbeeld: Homoseksualiteit, weigerambtenaar, Euthanasie, Donorregistratie, etc.

4 Resultaten

In het methodehoofdstuk is beschreven welke kranten zijn geselecteerd voor de resultaten en de achterliggende redenen voor die selectie. De krantenartikelen uit de geselecteerde periode zijn verzameld in de krantenartikeldatabase LexisNexis. Van alle artikelen van alle kranten zijn analyseschema's gemaakt. De analyseschema's zijn bij elkaar gebracht om belangrijke, veelvoorkomende onderwerpen, clusters van onderwerpen waar te kunnen nemen. In de resultatenhoofdstukken zijn die trends, clusters, etc. uitgewerkt. Er wordt veel gebruik gemaakt van citaten, omdat deze direct de boodschap weergeven zoals de auteur van het artikel dat heeft gedaan. Er wordt steeds gekozen voor de duidelijkste citaten.

Waar mogelijk worden in de tekst cijfers en percentages weer gegeven zodat trends zichtbaar worden en vergelijkingen mogelijk worden gemaakt. Per thema worden alle artikelen bekeken en de cijfers gaan ook over alle artikelen behalve wanneer anders wordt vermeld. Het centraal of terloops gebruiken van het begrip 'Biblebelt' zijn wederzijds uitsluitende categorieën, waardoor het percentage op 100 procent uitkomt. Dit is bijvoorbeeld ook het geval bij (overwegend) geografisch- of cultureel gebruik. De overige behandelde thema's zijn niet wederzijds-uitsluitend geformuleerd. In de resultatenhoofdstukken worden de trends per krant weergegeven. In het daaropvolgende hoofdstuk wordt een analyse gemaakt. In het analysehoofdstuk worden de culturele- en geografische- in- en outsiders bij elkaar gevoegd en wordt per thema bekeken wat de verschillen zijn tussen de krantenclusters en welke mogelijke verklaringen er voor verschillen en trends te noemen zijn.

4.1 De Stentor / Veluws Dagblad

Er zijn dertien artikelen in de geselecteerde periode in het Veluws Dagblad waarin het woord Biblebelt of Bible belt in voor komt. Het gemiddelde aantal woorden van de artikelen is 665. De spreiding van de artikelen is vrij gelijkmatig en vertoont geen opvallende pieken of clusteringen rond een bepaalde tijd of thema. In acht van de artikelen is de Biblebelt niet het centrale onderwerp of is het geen centraal onderwerp in de analyse. Een voorbeeld hiervan is: *"Jan Baan groeide op in Rijssen, in de biblebelt. Vader Gerrit Jan runde een timmermansbedrijf, grootvader Paul Müller uit Holten is medeoprichter van de Overijsselse Autobusdiensten (OAD). "Een echte middenstandsfamilie." Als twintiger verhuisde hij naar zijn lief Rinie de Ridder uit Middelburg. Met haar kreeg hij acht kinderen. "Rinie is een sterke vrouw. Zelfstandig." Ze wonen nu in Putten, de Veluwe"* ('JAN BAAN WIJ ZIJN MAAR AARDWORMPJES', 21-01-2012). In het verdere van het artikel wordt er niet meer gesproken over de Biblebelt of kenmerken daarvan. Naast dat het citaat aangeeft dat het begrip 'Biblebelt' in dit artikel geen centrale rol inneemt laat het ook zien dat het begrip gebruikt wordt als culturele plaatsaanduiding, het staat namelijk na een geografische plaatsaanduiding: 'Rijssen'. De journalist heeft het naast het aangeven van een geografische plaatsbepaling (Rijssen) nodig gevonden om ook een culturele plaatsbepaling weer te geven (Biblebelt). De verwachting van de journalist is geweest dat op die manier het thema van het artikel (de relatie tussen ondernemen en christen zijn) beter geplaatst zou kunnen worden door het lezerspubliek. Meer richting een geografische aanduiding gaat het volgende citaat: *"Kerkelijke gemeenten zoeken vaak een architect die de taal van de kerk begrijpt", aldus de 37-jarige Jenko Huls. "Het is een pré als je voeling hebt met dat waar kerkmensen voor staan." Voeling genoeg als je resideert in Staphorst, een van de meest noordelijke bolwerken van de bible belt"* ('Ook zonder

toren moet kerk een kerk zijn', 04-03-2011). In dit citaat wordt de geografische plaatsbepaling: 'Staphorst' ook nog geografisch geplaatst binnen de Biblebelt (noordelijk bolwerk).

4.1.1 *Persoonlijk-/landelijk verhaal*

Vier van de dertien artikelen bevatten een persoonlijk verhaal. Onder deze verhalen horen de voorgaande citaten over Jan Baan en Jenko Huls. De artikelen zijn geschreven aan de hand van een interview, waardoor de artikelen veel citaten bevatten en het verhaal over een persoon gaat waarin zijn werk wordt besproken en hoe geloof en religie daar een rol in spelen. Hoewel het Veluws Dagblad een regionale krant is en daarom is opgenomen als geografische insider van de Biblebelt, gaan zeven van de dertien artikelen over een landelijk onderwerp. Dit zijn onderwerpen als een homoboer die deelneemt aan 'Boer zoekt Vrouw' waaromtrent de situatie van homo's door het hele land besproken wordt, internetfilters in openbare bibliotheken, Jupilerleague voetbal, etc. Veel van de andere artikelen gaan wel specifiek over de regio: *"In de beeldvorming is Elburg onderdeel van de biblebelt, maar daar behoort de stad helemaal niet toe. Het protestantisme domineert, maar hier gebeurt meer. Er is veel import en er zijn verschillende genootschappen. In de zomer moet het museum het hebben van mensen van buiten. Ik heb daarom behoefte om het beeld van Elburg te nuanceren."* ('Museum maakt bezoeker 'Elburgwise', 16-02-2011). In dit gedeelte van het artikel is de directrice van het Elburgse museum aan het woord. Zij probeert het 'Biblebelt-imago' van Elburg te nuanceren, omdat zij verwacht dat haar museum dan meer bezoekers zal trekken.

4.1.2 *Politiek*

Hoewel net iets meer dan de helft van de artikelen over een landelijk onderwerp gaan is politiek maar één keer een thema in de artikelen. Het betreft een artikel over internetfilters in openbare bibliotheken en of deze afgedwongen kunnen worden door de plaatselijke overheden: *"Uit een rondgang van het tv-programma Tros RegelRecht, gepresenteerd door Joost Eerdmans, de huidige wethouder van Capelle, bleek vorig jaar dat een kwart van de 505 ondervraagde bibliotheken een internetfilter heeft. Vaak zijn dat gemeenten op de Biblebelt, zegt Francien van Bohemen van de Vereniging van Openbare Bibliotheken. "Maar die bibliotheken hebben er zelfstandig voor gekozen." De tv-uitzending en de situatie in Capelle was voor de Sectorinstituut Openbare Bibliotheken aanleiding om een juridisch onderzoek in te stellen naar de vraag of gemeenten een internetfilter mogen eisen als voorwaarde voor subsidieverstrekking"* ('Dreigend internetfilter maakt relatie soms moeizaam - Biebs vrezen druk van gemeente', 26-02-2011). Er worden ook in één artikel, een opiniestuk, politieke partijen genoemd. Dit artikel gaat over een burgemeester die het eerste deel van het zesde couplet van het Wilhelmus niet mee wil zingen omdat dit een christelijke passage is: *"Het Wilhelmus is geen kerkelijk lied, al staat de tekst bol van vrome bedoelingen. Een burgemeester is niet verplicht mee te zingen. Is het handig om dit wél te doen? Ja. Het Wilhelmus is algemeen cultuurgoed. De vraag is vervolgens wie je in de lokale gemeenschap voor het hoofd stoot door even in te houden bij de bewuste strofe. In de vrijzinnige Hanzestad Zutphen maakt - behoudens een enkeling - zich niemand druk over deze kwestie. Ik kan me voorstellen dat dit in het Oranjegezinde Apeldoorn of op de Bible Belt gevoeliger ligt"* ('Storm in een glas oranjebitter', 17-0-2012).

4.1.3 Stereotypen en negatieve reacties

In vier artikelen worden duidelijk stereotypen genoemd: *"Ongeregelde heden tijdens oudjaarsnacht zijn het lastigst te bestrijden in volksbuurten in grote steden en in kleine dorpen in bijvoorbeeld de biblebelt, het orthodox-christelijke deel van het land. Daar vinden mensen dat een keer per jaar alles moet kunnen, omdat het feest is. Daar zie je ook het meeste geweld tegen hulpverleners. Overheidsingrepen wordt daar niet getolereerd en grote groepen kunnen zich daar tegen politie en brandweer keren"* ('TRADITIE Dorpen laten feest niet afpakken - Biblebelt lastig met oudjaar', 31-12-2010). Met name het deel: *"Daar vinden mensen dat een keer per jaar alles moet kunnen"* is een versimpeling van de werkelijkheid. Alle mensen in de Biblebelt worden toegeschreven dat zij vinden dat één keer per jaar 'alles moet kunnen'. Een ander stereotype wat al een vergelijking tussen regio's bevat is te vinden in het volgende citaat: *"Nu is de Achterhoek geen 'biblebelt'. Worm: "In deze omgeving is het allemaal wel oké. Mensen zien genoeg voorbeelden om zich heen. De halve middenstand van Vorden is een roze enclave"* ('Gayfarmer blij met aandacht van KRO-programma - Boer Willem vanaf september mogelijk wekelijks op tv te volgen - Boer Willem en zijn contactadvertenties', 16-05-2012). In dit deel wordt gesuggereerd dat homoseksualiteit niet oké is. Dit is een versimpeling van de werkelijkheid. De gehele Biblebelt wordt beschreven als regio waar homoseksualiteit niet oké is en er wordt geen nuance aangebracht dat er ook binnen de Biblebelt anders over homoseksualiteit wordt gedacht. De Biblebelt is dan ook geen onderwerp van het artikel maar wordt gebruikt om een contrast aan te geven dat homoseksualiteit geaccepteerd is in de Achterhoek, zeker ten opzichte van de Biblebelt. Opvallend is dat ook in het Veluws Dagblad geen directe positieve reacties en kenmerken van de Biblebelt worden genoemd. Er worden alleen 'neutrale' en 'negatieve' reacties geplaatst. Mogelijk zijn positieve reacties eerder aan te wijzen aan kleinere groepen of regio's waardoor het begrip 'Biblebelt' daarbij niet gebruikt wordt.

4.1.4 Regioaanduiding

In de artikelen wordt geen directe afbakening van de Biblebelt gegeven en wordt blijkbaar als bekend beschouwd. De enige aanduidingen zijn indirect door bijvoorbeeld te stellen dat Elburg niet bij de Biblebelt hoort, Staphorst één van de noordelijke bolwerken van de Biblebelt is en: *"De biblebelt, het orthodox-christelijke deel van het land"* ('TRADITIE Dorpen laten feest niet afpakken - Biblebelt lastig met oudjaar', 31-12-2010). Daarnaast zijn er zijn wel een aantal directe vergelijkingen tussen de Biblebelt en andere regio's: *"In gemeenten op de biblebelt is het niet erg als de traditie dominant is in de methode. Alleen werkt in een stadsgemeente een dergelijke aanpak weer niet"* ('HGJB Honderdjarig jubileum - Niet één manier is het beste', 12-11-2010).

4.1.5 Opvallende thema's

De onderwerpen van de artikelen in het Veluws Dagblad zijn zeer gevarieerd. Er is geen opvallend thema te noemen dat bijvoorbeeld vaak aan de orde komt. Heel veel thema's komen helemaal niet of een enkele keer aan de orde: homoseksualiteit (2x), heteroseksualiteit (1x), abortus (1x), Euthanasie(0x).

4.2 Nederlands Dagblad

In totaal zijn er 37 artikelen in het Nederlands Dagblad tussen 1 juni 2010 en 1 juni 2012 geschikt bevonden voor analyse. De spreiding van de artikelen heeft een piek in de eerste helft van 2011 en

een dal in de tweede helft van 2011. De piek wordt voornamelijk veroorzaakt door artikelen over de Eerste Kamerverkiezingen van 2011. Het gemiddelde aantal woorden van de artikelen in het ND is 774. Zeven artikelen tellen meer dan 1000 woorden en vier daarvan meer dan 2000. De artikelen worden bij elk thema allemaal opnieuw bekeken. De cijfers gaan over het gehele aantal artikelen. Alleen de thema's culturele plaatsbepaling tegenover geografische plaatsbepaling en het al dan niet centraal staan van het thema 'Biblebelt' in het artikel zijn wederzijds uitsluitende categorieën.

Achttien keer neemt de Biblebelt een centrale rol in, in het artikel. De overige negentien keer is het begrip alleen belangrijk in een bepaalde alinea, bijvoorbeeld als culturele plaatsbepaling, als achtergrond van een persoon of als contrast, zoals in het volgende citaat duidelijk wordt: *"'kloosterbelt' Uden is niet zomaar een willekeurige plaats in Brabant, als het gaat om pelgrimage. In Nederland wordt wel gesproken over een biblebelt, maar minder bekend is dat ons land ook een klooster-bedevaardbelt kent, gesitueerd in deze streek in het noordoosten van Brabant"* ('Pelgrimeren in een Udense abdij', 23-06-2011). In deze artikelen gaat het niet om de Biblebelt en er wordt vaak ook verder niet meer over gesproken. Het begrip 'Biblebelt' is kennelijk bedoeld als cultureel referentiekader om een bepaalde achtergrond van een persoon aan te geven of om een contrast aan te geven zoals in het citaat.

In één van de artikelen wordt het begrip Biblebelt op een louter geografische manier gebruikt. Het gaat daar om de geografische zichtbaarheid van de Biblebelt. De Biblebelt is volgens dit artikel ook al in de negentiende eeuw zichtbaar bij verkiezingen. In alle andere artikelen wordt het begrip voornamelijk cultureel gebruikt om aan te sluiten bij een bepaald mentaal referentiekader dat verondersteld wordt bij het lezerspubliek. Deze culturele plaatsbepaling wordt een enkele keer geplaatst na een geografische plaatsaanduiding. Dit gebeurt bijvoorbeeld in het volgende citaat: *"We woonden in Stolwijk, op de Biblebelt. Je vindt er tal van kerken: hervormd, Gereformeerde Bond, gereformeerde gemeenten"* ('Denkbeelden Reiny de Fijter', 04-02-2011). Deze culturele plaatsbepaling na een geografische plaatsbepaling wordt enkel gebruikt bij 'persoonlijke verhalen'. Deze persoonlijke verhalen zijn verhalen over de individuele situatie van een persoon die over zichzelf of zijn situatie vertelt en naast bijvoorbeeld zijn woonplaats of geboorteplaats een culturele herkomstaanduiding wil geven door te noemen dat die plaats in de Biblebelt ligt. Het gaat hier voornamelijk om artikelen in de vorm van een interview of de beschrijving van een proces of gebeurtenis die iemand persoonlijk heeft meegemaakt.

4.2.1 Politiek

De politiek is een onderwerp dat een belangrijke rol speelt in veel van de artikelen in het Nederlands Dagblad. Achttien artikelen gaan geheel of gedeeltelijk over politieke onderwerpen. Het betreft hier een variatie aan politieke onderwerpen. Aan bod komen onder andere analyses van verkiezingsuitslagen, persoonlijke drijfveren van een politicus of een ingezonden stuk over de CU: *"In het ND van 12 maart stelt Gert-Jan Segers voor het toevoegsel 'sociaal' bij de ChristenUnie voortaan maar weg te laten. Eerder schreef hij al de islam- en Turkijeparagraaf van deze partij, en Roel Kuiper kwam met het voorstel voor een shariaverbod. Dit alles om het verrechtsende kiezersvolk uit de biblebelt terug te halen. Het is allemaal egoïsme en opgeklopte angst. Volle kerken, maar nooit echt naar Jezus geluisterd. Christendom is sociaal of het is niet. Hulde aan ons statenlid Margriet Stijkel, dat een PVV'er de hand weigert!"* ('Opgeklopte angst', 17-03-2011)

Bijna alle artikelen met de politiek als thema gaan over verkiezingen en uitslaganalyses. Dit is niet verwonderlijk, omdat er rond de periode van analyse Tweede Kamerverkiezingen in 2010 en 2012 en Eerste Kamer verkiezingen in 2011 zijn gehouden. In de artikelen over de verkiezingen gaat het vooral om analyses over bijv. de winst van de PVV in de Biblebelt: *"Het CDA concentreerde zich vooral op de sociaal-economische onderwerpen, terwijl de PVV ook sprak over migratie, omgaan met de islamitische medeburger en criminaliteit. (...) De echte Biblebeltchristenen behoren toch nog tot de SGP en ChristenUnie."* ('PVV zet versnelde groei in op Biblebelt', 11-06-2010)

In de artikelen over politiek waarin veel beschrijvingen en analyses rond de verkiezingen te vinden zijn wordt echter maar een aantal politieke partijen genoemd. Er zijn politieke partijen die zeer frequent worden genoemd zoals de ChristenUnie en de SGP (Tabel 3). Andere partijen zoals CDA, PvdA en VVD worden veel minder genoemd, terwijl deze partijen wel een belangrijke rol hebben gespeeld voor, tijdens en na de verkiezingen. De journalisten van het Nederlands Dagblad hebben echter vaker reden gezien om in een artikel waarin het begrip 'Biblebelt' wordt gebruikt partijen als de ChristenUnie en de SGP te benoemen dan de grote landelijke partijen als PvdA en VVD. De partijen die niet vaak genoemd worden staan vaak bij elkaar in één artikel. D66 wordt twee keer genoemd en in beide gevallen gaat het om artikelen over de hervorming van het omroepenbestel. In deze artikelen worden de visies van de verschillende politieke partijen naast elkaar gezet: *"Omroepen als de EO zullen naar verwachting wel op peil blijven. 'Dit veroorzaakt scheefgroei', meent D66-kamerlid Boris van der Ham die denkt dat bijvoorbeeld de EO dan te groot wordt. 'Je krijgt een publieke omroep voor de biblebelt en de grachtengordel', vindt GroenLinks-mediawoordvoerder Mariko Peters"* ('Omroep 'voor biblebelt en grachtengordel'', 28-06-2011)

Tabel 3: Benoemingsfrequentie van politieke partijen in de artikelen van het Nederlands Dagblad

ChristenUnie	12
SGP	11
PVV	6
CDA	4
VVD	4
PvdA	3
D66	2
GroenLinks	1

4.2.2 Stereotypen

In de meeste artikelen zijn geen stereotyperingen te vinden die worden gebruikt in de kaders die geschetst zijn in de theorie en methodologie. Wanneer dit wel gebeurt is dat bijna altijd door geografische en/of culturele outsiders van de Biblebelt die in de artikelen worden aangehaald. Ze kijken bijvoorbeeld terug naar hun jeugd of een ervaring die ze in de Biblebelt hebben gehad: *"Tijdens zijn opleiding in een psychiatrische instelling op de Biblebelt werd hij 'niet vrolijk' van het protestantisme daar. 'We hadden een overdekt terras, afgeschermd met haagjes. Toch kwam het geregeld voor dat omwonenden boze brieven schreven omdat ze het storend vonden dat de was op zondag buiten hing te drogen. Buitengewone bekrompenheid vond ik dat."* ('Een psychiater moet wat van religie weten', 29-03-2012) Dit artikel is een achtergrondartikel waarin vanuit verschillende visies naar de relatie tussen religie en psychiatrie wordt gekeken.

Het bovenstaande citaat is een duidelijk voorbeeld van een negatieve beoordeling van de Biblebelt en het gedrag van Biblebelders. In totaal zijn er echter slechts vier artikelen waarin iemand een overwegend negatieve reactie geeft op de Biblebelt/Biblebelders. Stereotypering is niet veel voorkomend in de artikelen over de Biblebelt. Een enkele keer worden er stereotypen gebruikt. Deze worden dan echter verwoord door mensen van buiten de Biblebelt: *"De omroepen vrezen dat ze in Iedental onder de EO gaan duiken. Ze kregen in de Tweede Kamer steun van, uiteraard, de PvdA, die bij monde van Kamerlid Martijn van Dam toeterde dat straks 'alleen de grachtengordel en de biblebelt nog televisie kijken'. Heerlijk! Spruitjes! De socialisten ouderwets tegenover de liberalen en de christenen"* ('Commentaar', 27-06-2011). Dit artikel is een opiniestuk zoals de titel al suggereert. De uitspraak van Martijn van Dam waarin een versimpeling van de werkelijkheid wordt gegeven namelijk dat alleen de 'Biblebelt en grachtengordel nog televisie zouden kunnen kijken' wordt in het commentaar weggezet als 'toeteren' en geplaatst binnen de 'ouderwetse' strijd tussen socialisten, liberalen en christenen. Het Nederlands Dagblad probeert op enkele momenten tegenwicht te bieden aan stereotypen over de Biblebelt door in commentaren nuanceringen aan te brengen.

4.2.3 Regioaanduiding

In vijf artikelen wordt een afbakening van de regio gegeven onder andere via de citaten in Kader 1.

Kader 1

"En al vroeg is er de Biblebelt te ontdekken, de strook van Zeeland, via de Zuid-Hollandse eilanden naar de Veluwe en Overijssel, waar orthodox-protestantse kiezers huisden." ('Electoraal geografie spelen met verkiezingsuitslagen', 23-06-2011)

"In elk geval klopt het dat in de Biblebelt, de strook waar veel orthodoxe christenen wonen en die van Zeeland via Zuid-Holland en de Veluwe doorloopt naar de kop van Overijssel, de islam de gemoederen bezighoudt." ('Doorstapsysteem bezorgt CU ook verlies op Biblebelt', 11-03-2011).

"Interessant is overigens dat in dorpen in de Biblebelt (overal waar meer dan 5 procent op SGP en ChristenUnie stemt) de kans op ernstige narigheid in de oudejaarsnacht vier maal hoger ligt dan gemiddeld." ('Misdad en straf', 06-01-2011).

Verder is er gekeken naar het bestaan van vergelijkingen tussen de Biblebelt en andere regio's. Of er sprake is van het creëren van bijvoorbeeld een Wij/Zij gevoel. In de meeste artikelen is geen sprake van het creëren van een Wij/Zij gevoel. Soms wordt de Biblebelt vergeleken met een andere regio of de rest van Nederland op één thema zoals het volgende citaat over weigerambtenaren weergeeft: *"Gisteren kondigde de gemeente Urk aan vier 'weigerambtenaren' niet te zullen ontslaan, wat het Rijk ook zegt. 'Het zou zomaar kunnen dat Urk, Staphorst of Bunschoten een soort bedevaartsoorden worden voor christenen die trouwen. Maar ik vind dat zij ook in Den Haag terecht moet kunnen, en niet alleen op de Biblebelt', aldus Pijl."* ('Christen geeft nauwelijks om 'boterbriefje'', 16-11-2011)

Verder vinden er soms vergelijkingen plaats tussen regio's of groepen waarvan de Biblebelt er één is, zoals bij het bespreken van de fusie van verschillende omroepen waar een quote van politici vaak terugkomt dat de publieke omroep niet alleen voor de Grachtengordel en de Biblebelt moet worden in de toekomst, omdat zij beter in staat zouden zijn om leden te werven.

4.2.4 Overige onderwerpen

Opvallend in de analyse is dat in negen van de 37 artikelen moslims of de islam een rol spelen. In geen van de artikelen zijn moslims of de islam een centraal thema. De artikelen gebruiken deze termen alleen om een zienswijze over deze groep mensen en dit geloof weer tegen en dan met name de visie van (groepen) Biblebelders over moslims en de islam. Een voorbeeld komt naar voren in het volgende citaat: *"Bevindelijk gereformeerden zouden een voorbeeld moeten nemen aan de zedelijkheid van moslims in het zwembad. Dat stelt de Landelijke Stichting ter Bevordering van de Staatkundig Gereformeerde Beginzelen (LSBSGB) in hun blad In het spoor. De redactie signaleert dat zelfs in de gereformeerde gezindte de badmode nog weinig van het lichaam verhult, terwijl moslima's zich kuis kleden in boerkini. 'Beschamend is dat deze afgodendienaars, zoals de mohammedanen immers zijn, op dit punt het zevende gebod beter begrijpen en in praktijk brengen dan velen in de gereformeerde gezindte.'"* ('Boerkini in de biblebelt?', 19-07-2011). De titel van het artikel geeft al aan dat er een link gezocht wordt tussen het begrip Biblebelt de islam. De boerkini of islam vormen echter geen centraal thema in dit artikel maar zijn bedoeld als contrast ten opzichte van de praktijk binnen de Biblebelt.

Seksualiteit is in de artikelen in het Nederland Dagblad slechts twee keer een thema. In één van de artikelen gaat over seks op de Amsterdamse Wallen. Dit artikel schetst een tweeledig beeld van de Wallen. Aan de ene kant is het sterk op seks gericht en aan de andere kant zijn er ook veel religieuze kenmerken en religieuze centra te vinden. Het andere artikel gaat over homoseksualiteit waarbij ook het begrip 'weigerambtenaar' wordt gebruikt.

4.3 NRC Handelsblad

In totaal zijn er 24 artikelen uit het NRC Handelsblad geanalyseerd. Deze artikelen tellen gemiddeld 935 woorden. Er zijn twee artikelen met meer dan 2000 woorden, dit zijn persoonlijke verhalen opgebouwd aan de hand van een interview. Het ene artikel gaat over de ervaringen van een predikant en het andere over Mirjam Sterk (Tweede Kamerlid voor het CDA). Er zijn geen opvallendheden te noemen over de spreiding van de artikelen. De spreiding is zeer gelijkmatig met zes artikelen in de laatste helft van 2010 en de eerste helft van 2012 en twaalf artikelen in 2011. Zeven keer is de Biblebelt een centraal onderwerp in een artikel. De onderwerpen van de artikelen waarin de Biblebelt centraal staat zijn gevarieerd van euthanasie, verkiezingsanalyses tot de groei van kerken in de Biblebelt.

Bij elke behandelde categorie worden steeds alle artikelen weer gebruikt. Alleen de categorieën cultureel/geografisch en centraal/terloops zijn wederzijds uitsluitend en de overige zijn dat niet.

4.3.1 Cultureel of geografisch

In zeven artikelen wordt het begrip 'Biblebelt' vooral geografisch gebruikt. Het duidelijkst is dat bij artikelen over verkiezingen en verkiezingsanalyses waarin electorale steun voor politieke partijen geografisch worden weergegeven: *"Meer dan ooit is het politieke landschap versplinterd. Nederland is verdeeld in verschillende 'biotopen' waarin telkens andere wereldbeelden, waarden*

en belangen domineren. De PvdA heerst in de meeste steden en in het noordoosten. De VVD wint in de welvarende suburbane gebieden van West-, Midden- en Zuid-Nederland. Het CDA houdt stand in een aantal traditionele plattelandsgebieden. De PVV is de grootste in vrijwel heel Limburg en nog enkele gemeenten verspreid over het land. SGP en ChristenUnie doen het goed in de Biblebelt, D66 en GroenLinks in de Greenbelt, de as van steden met een hoogopgeleide bevolking en randgebieden die loopt van Alkmaar naar Nijmegen. Binnen de steden doen D66, GroenLinks en VVD het goed in de wijken met hoger opgeleiden, PvdA, SP en PVV in de wijken met lager opgeleiden en de VVD in de vinexwijken" ('Kiest Rutte voor het noorden of het zuiden?; Noord-Nederland is egalitair à la Scandinavië, Limburg cliëntelistisch als Zuid-Europa', 15-06-2010). Duidelijk is dat de Biblebelt als afzonderlijke regio als geografische entiteit is waar te nemen.

Een voorbeeld waar het begrip 'Biblebelt' meer cultureel wordt gebruikt is het artikel: 'Dode polio door de huid persen; wetenschap geneeskunde' In dit artikel wordt het begrip 'Biblebelt' gebruikt om een cultuur aan te geven van het principieel niet laten inenten van kinderen tegen polio. Het volgende citaat geeft echter aan dat er ook een duidelijke geografische component bij komt kijken. Dat de cultuur van niet-inenten in de Biblebelt risico's met zich meebrengt komt, omdat het één geografische entiteit is. De niet-ingeënte mensen wonen dicht bij elkaar waardoor een uitbraak van polio dramatische gevolgen kan hebben: "Dat komt doordat wij een relatief grote groep mensen hebben die zich om religieuze redenen niet laten vaccineren. Het gaat om enkele honderdduizenden bevindelijk gereformeerden in de Biblebelt, die zich uitstrekt van Zeeland via de Veluwe naar Overijssel. "Wat dat betreft zijn we uniek in de wereld", zegt Van der Avoort. "Onze Biblebelt kent een uitzonderlijke dichtheid van niet-gevaccineerden. Er is geen enkel ander westers land dat er zoveel belang bij heeft dat polio wordt uitgeroeid" (10-08-2010).

Een artikel waar de geografische component ontbreekt is het artikel: 'Grote omroepen profiteren van fusies' (04-11-2011). In dit artikel gaat het over de hervorming van het omroepenbestel. Minister van Bijsterveld (OCW) stelde voor om de subsidie voor de omroepen af te laten hangen van het aantal leden dat de omroepen hebben. Hierop wordt in dit artikel echter commentaar gegeven: "Critici vreesden dat de nadruk op ledenaantallen zou leiden tot een publieke omroep van het Nederlandse lied (de TROS is de grootste omroep van Nederland) of tot een omroep voor grachtengordel en Biblebelt; VPRO en EO zouden het best leden kunnen werven." In dit citaat wordt een link gelegd tussen de Biblebelt en de EO en indirect dat de EO veel leden kan werven (met name uit de Biblebelt). Deze link is cultureel omdat de EO de cultuur vertegenwoordigt van de Biblebelt, daarnaast worden geen geografische componenten genoemd.

4.3.2 *Persoonlijke verhalen en landelijke verhalen*

Zes artikelen (25 procent) bevatten een persoonlijk verhaal. Deze zijn allen opgebouwd aan de hand van een interview. Het zijn verhalen over Carola Schouten (Tweede Kamerlid voor de ChristenUnie), Mirjam Sterk (Tweede Kamerlid voor het CDA), een dominee over zijn werk in Amsterdam, een christelijke huisarts en zijn standpunt over euthanasie, iemands visie over geloof en mensen die geïnterviewd worden omdat ze aan het kijken zijn bij Prinsjesdag. Naast persoonlijke verhalen zijn er ook landelijke verhalen (deze hoeven elkaar echter niet uit te sluiten, zoals persoonlijke verhalen van politici). Achttien artikelen hebben een landelijk thema (deze artikelen vormen niet samen met de persoonlijke verhalen het totaal van 24, er is een overlap). In de meeste gevallen zijn de landelijke thema's, politieke thema's. Een aantal voorbeelden van

uitzonderingen zijn artikelen over een mogelijke Elfstedentocht, seksueel misbruik binnen orthodoxe kringen en de groei van kerken in de Biblebelt.

4.3.3 Politiek

Veel artikelen gaan over politiek, namelijk dertien. In zeven van de dertien artikelen gaat het over verkiezingen waarvoor veel aandacht is. In deze artikelen worden veel geografische weergaven gegeven van de verkiezingsuitslagen. In deze artikelen wordt het begrip 'Biblebelt' dan ook veelal op een geografische manier gebruikt. Een voorbeeld van een citaat over een analyse van de geografische spreiding van het electoraat bij verkiezingen is hiervoor al gegeven.

Analyses van verkiezingen houden in dat er veel politieke partijen genoemd worden. Dat is ook inderdaad het geval. Deze artikelen zijn voornamelijk gepubliceerd net na verkiezingen (juni 2010 en juni 2011). Opvallend is dat met name het CDA vaak genoemd wordt. Deze partij wordt ten eerste opgenomen in de analyses met alle partijen en wordt daarnaast regelmatig genoemd als partij waar mensen lid van zijn die in de artikelen naar voren komen. Hieronder zijn bijvoorbeeld minister Van Bijsterveld die een aantal keren genoemd wordt zoals bij de hervorming van het omroepenstelsel. De andere christelijke partijen worden in het NRC Handelsblad minder vaak genoemd in combinatie met het begrip 'Biblebelt'. De VVD en de PVV worden iets vaker genoemd. De reden hiervoor is dat het CDA, de VVD en de PVV vier keer samen worden genoemd. Dit zijn artikelen over het kabinet (met gedoogsteun van de PVV) dat door deze partijen gevormd wordt. Wat ook opvalt, is het grote aantal politieke partijen die niet meer in die vorm bestaan (LPF, KVP, SDAP, Boerenpartij, ARP, Centrum Democraten) dat wordt genoemd en er wordt ook een buitenlandse partij (CSU) genoemd. De CSU als Beierse partij wordt genoemd als voorbeeld voor een mogelijke zusterpartij voor het CDA in Limburg: *"Al in de jaren 90 werd gesproken over een conservatievere Limburgse zusterpartij van het CDA, naar het voorbeeld van de Beierse CSU. Deze 'zusterpartij' lijkt nu alsnog tot stand te zijn gekomen in de vorm van de PVV"* ('Kiest Rutte voor het noorden of het zuiden?; Noord-Nederland is egalitair à la Scandinavië, Limburg cliëntelistisch als Zuid-Europa', 15-06-2010). Partijen als de KVP, LPF, SDAP, Boerenpartij, ARP en de Centrum Democraten worden gebruikt in analyses van verkiezingsuitslagen: *"Ook Limburg is het CDA kwijt als bolwerk. Ooit was de katholieke KVP, die later in het CDA opging, oppermachtig in die roomse provincie. Zo kreeg de KVP in Venlo in 1963 nog 72,5 procent van de stemmen. Daar heeft het CDA nu een schamele 14,3 procent van over. 1963 was het jaar dat Geert Wilders in die Limburgse stad werd geboren, en zijn PVV heerst nu in nagenoeg alle Limburgse gemeenten"* ('De politieke kaart van Nederland kleurt blauw', 10-06-2010)

Tabel 4: Benoemingsfrequentie van politieke partijen in de artikelen van het NRC Handelsblad

CDA	13
PVV	8
VVD	8
SGP	7
PvdA	6
ChristenUnie	5
GroenLinks	5
D66	4
SP	4
PvdD	1

CSU	1
LPF	1
KVP	1
SDAP	1
Boerenpartij	1
ARP	1
Centrum Democraten	1

4.3.4 Stereotypen

In de artikelen van het NRC Handelsblad worden acht keer duidelijke stereotypen genoemd. Versimpeling en categorisering vindt onder andere plaats in het volgende citaat: *"De publieke omroep is straks niet meer van de gewone Nederlander"*, reageert Kamerlid Martijn van Dam (PvdA). *„Jongeren van BNN die 15 euro per jaar voor hun lidmaatschap moeten betalen? Vergeet het maar. Powned en WNL moeten driemaal zoveel leden tegen een driemaal hoger tarief werven. Dit leidt tot eenzijdigheid. EO en VPRO zullen de grootste omroepen worden. Die hebben de meest betrokken achterban die bereid is extra te betalen. De tarieven worden drie keer zo hoog. Ik kan me niet voorstellen dat de PVV wil dat er straks alleen maar tv is voor de grachtengordel en de Bible Belt"* ('Sanering schokt omroepen; Minister Van Bijsterveldt snijdt stevig in omroepbestel', 17-06-2011). Met name het deel: *"De publieke omroep is straks niet meer van de gewone Nederlander"* en de opmerking aan het einde van het citaat dat de 'tv straks alleen maar voor de grachtengordel en de Biblebelt' is, geeft aan dat in de Biblebelt geen 'normale Nederlanders' wonen. Dit is een duidelijke versimpeling van de werkelijkheid door alle Biblebelders als: 'niet-normale Nederlander' te bestempelen.

4.3.5 Positieve en negatieve reacties

Een duidelijke positieve reactie wordt er niet gegeven in het NRC Handelsblad. Er zijn wel twee negatieve reacties: *"Voor mij bewijst dit alleen maar dat het, net als in de kerk, allemaal om macht draait"*, zegt een 'goddeloze' inwoner van het Biblebelt-dorp. *„Ook de SGP verkoopt haar ziel zó aan andere partijen als het erop aankomt." Hij wil anoniem blijven, om niet op de ziel te trappen van de godvrezende burens met wie hij prettig samenleeft"* ('In Uddel is God dichtbij en de Haagse politiek ver weg', 27-05-2011) Dit citaat komt uit een artikel waarin een inwoner wordt geciteerd over zijn mening van de gedoogsteun van de SGP in de Eerste Kamer. Het volgende citaat komt uit een ingezonden artikel van Maarten 't Hart waarin hij reageert op een artikel van Geert Wilders door het christendom en in gevolg daarvan de Biblebelt te vergelijken met de islam: *"Omgekeerd is het ook maar de vraag of het christendom vrij is van fatalisme en apathie. Met name de predestinatieleer van Calvijn is een voedingsbodemp voor bodemloze berusting. Reeds van voor de grondlegging der wereld heeft God in zijn wijs raadsbesluit vastgelegd of je uitverkoren dan wel verworpen zult worden. Je kunt er zelf niets aan verwrikken. Deze gruwelijkste uitwas van het christelijk denkonvermogen heeft met name in de kringen van de bevindelijke gereformeerden, die thans nog steeds voor twee herenzetels van de SGP zorgen, een verwoestende uitwerking gehad op de psyche van de bewoners der Bible belt. Mijn vader had op het kerkhof waar hij werkte veel aanloop van depressieve bevindelijke broeders die hem, terwijl ze vroegen waar ze zouden komen te liggen als ze zich zouden opknopen, jankend toevertrouwden dat zij ervan overtuigd waren dat zij voor eeuwig verloren zouden gaan"* ('Zondigen, maar niet op zondag; Maarten 't Hart blijft thuis', 26-07-2010)

4.3.6 Regioaanduiding

In zeven artikelen wordt een afbakening van de Biblebelt gegeven. Dit is vrij vaak en geeft aan dat de journalisten het nodig vinden om het begrip uit te leggen. De afbakening is vrij consistent zoals te zien is in de citaten in Kader 2.

Kader 2

"Wel is iets te zeggen over factoren die mogelijk een rol spelen bij het invullen van een (donor, JvdG) verklaring. Religie bijvoorbeeld. Opmerkelijk is dat de donkerrode vlakken samenvallen met overwegend katholieke gebieden. Terwijl de lichte strook die door Nederland slingert, juist samenvalt met de zogenoemde Biblebelt: de strook van West-Overijssel naar Zeeland, waar veel bevindelijk gereformeerden wonen. Hoewel er vanuit de gereformeerde kerk geen bezwaar is tegen donatie, laten inwoners van deze gebieden zich veel minder vaak in het donorregister opnemen" ('Geven of niet geven, dat is de vraag; Voor het eerst is op een kaart nu landelijk het aantal donorregistraties te zien', 22-06-2011).

"Maar dankzij de Biblebelt hoeft de coalitie misschien minder bevreesd te zijn dan aanvankelijk werd gedacht? Want de ChristenUnie heeft flink verloren in de strook die loopt van Zeeland, via zuidelijk Zuid-Holland, Utrecht en de Veluwe naar Overijssel. In dit gebied heeft ook de SGP haar aanhang. Die partij heeft in veel gemeenten juist licht gewonnen. (...) De Biblebelt ligt tussen de twee gebieden waar de aanhang van de coalitie woont: ten zuiden van de kleinere gemeenten in de Randstad, en ten noorden en ten westen van Noord-Brabant, Limburg, de Achterhoek en Twente" ('Coalitie blijft achter in grote stad en noorden', 03-03-2011).

"Bij huisarts Edward Groenenboom in Molenaarsgraaf hoef je niet aan te bellen voor euthanasie. Hij is christelijk. Het is God die het levenseinde voor de mensen bepaalt. Het komt daarom „niet zo heel veel" voor dat Groenenboom met een patiënt over euthanasie praat. Hij schat een paar keer per jaar. Ze weten ook hoe hij erover denkt en vooral: de patiënten zijn het vaak helemaal eens met hem. Want Molenaarsgraaf ligt in de Alblasserwaard, in het midden in de zogenoemde Biblebelt, die van Zeeland tot in Overijssel loopt. Veel inwoners zijn streng gereformeerd, en de SGP is er groot" ('Huisarts Groeneboom beëindigt niet wat God gaf Huisarts Bekkering laat patiënt waardig gaan', 19-06-2010).

"Op de politieke kaart is de Biblebelt een constante. De strook van Zeeland tot de kop van Overijssel houdt een voorkeur voor SGP en ChristenUnie. Sterker: de ChristenUnie, die overal een beetje verloor, heeft juist in enkele Biblebelt-gemeenten nog ietwat gewonnen" ('De politieke kaart van Nederland kleurt blauw', 10-06-2010).

"De Petrakerk laat zien dat er ook geloofsgemeenschappen zijn die, tegen de stroom in, groeien. In de strook van Kapelle in Zeeland, over de Veluwe, tot Staphorst in Overijssel wordt de ene na de andere kerk gebouwd of verbouwd om meer gelovigen te huisvesten. In deze Bible Belt wonen orthodox protestantse christenen" ('Groei in de genade van onze Heer en redder (2 Petrus 3:18)', 27-03-2012).

4.3.7 Opvallende thema's

Het opvallendste thema is zondagsrust. Dit komt zes keer voor als thema waar christenen/biblebelders behoefte aan hebben bijvoorbeeld in het volgende citaat: *"Wiebe Wieling, voorzitter van de Koninklijke Vereniging De Friesche Elf Steden en nieuwe vader des vaderlands, sluit een Tocht der Tochten op zondag niet uit, als het echt niet anders kan. Dus ging PowNews in de Bible Belt voxpoppen, of God dan voor dooi zorgt en of ze dan toch niet stiekem naar de televisie zouden gaan kijken"* ('Iedere ijseend kwaakt zoals hij gebekt is', 08-02-2012).

Ook de hervorming van het omroepbestel wordt opvallend vaak genoemd namelijk vier keer. Deze hervorming is een 'hot item' geweest in het nieuws toen er politieke besluiten over werden genomen. Ook het NRC Handelsblad heeft daar aanleiding in gevonden om erover te berichten.

4.4 Reformatorisch Dagblad

In de onderzoeksperiode zijn in het Reformatorisch Dagblad totaal 75 artikelen gevonden waarin het begrip Biblebelt is gebruikt. Van deze 75 artikelen zijn 65 artikelen geschikt gebleken voor analyse. De overige tien artikelen gingen over de Amerikaanse, Britse, Canadese of Deense Biblebelt en zijn om die reden buiten de analyse gehouden.

De artikelen tellen gemiddeld 690 woorden. De spreiding van de artikelen is redelijk gelijk verdeeld met pieken aan het begin van het jaar. Dit komt voornamelijk doordat een groot aantal artikelen wordt geschreven over vuurwerk en overlast tijdens de jaarwisseling en deze worden bijna allemaal in januari gepubliceerd.

Het begrip Biblebelt is in de artikelen enkel gebruikt als zelfstandig naamwoord. Dit lijkt te duiden op het gebruik van het begrip 'Biblebelt als (geografische) regio. Dit is echter lang niet altijd het geval. Er is geen link te leggen tussen het gebruik van het woord en de bedoeling waarmee het gebruikt wordt. Eenmaal werd er geschreven over 'Biblebeltgemeenten'. Dit is gedaan in de context van gemeenten waarbinnen Eleos en SGJ (protestants-christelijke zorgverleners) hun meeste cliënten vinden.

In 39 artikelen (60 procent) van de artikelen staat het begrip Biblebelt centraal. Centraal betekent dat de Biblebelt het hoofdthema is of één van de hoofdthema's vormt. Bijvoorbeeld in het artikel 'Vuurwerkvandalisme 2010-2011' van 29-01-2011. In dit artikel wordt berekend wat de schade per inwoner is in gemeenten in de Biblebelt en van gemeenten buiten de Biblebelt. Daarnaast worden verschillende gemeenten in de Biblebelt bij naam genoemd met de opvallende gebeurtenissen daar tijdens de jaarwisseling.

De overige 40 procent van de artikelen behandelen andere centrale thema's dan de Biblebelt maar noemen het begrip uiteraard wel. Een goed voorbeeld hiervan is het artikel: 'Iedereen wil alles over namen weten' (03-06-2010). Dit artikel bespreekt het voorkomen van voornamen en de ontwikkeling daarin sinds 1880 in Nederland. 'Terloops' wordt in één alinea verteld dat het vernoemen vooral nog in Biblebelt voorkomt.

Het centraal of terloops gebruiken van het begrip 'Biblebelt' zijn wederzijds uitsluitende categorieën waardoor het percentage op 100 procent uitkomt. Dit is bijvoorbeeld ook het geval bij (overwegend) geografisch- of cultureel gebruik. De overige behandelde thema's zijn niet uitsluitend geformuleerd. De percentages gaan steeds over het totale aantal artikelen.

4.4.1 Geografisch/Cultureel

Elk artikel heeft een culturele lading in zich wanneer er gesproken wordt over de Biblebelt. Meestal wordt er geen geografische plaatsnaam aan verbonden. Een aantal keer gebeurt dat wel: "Op diverse plaatsen in de Biblebelt zijn zondag de cafés net als anders open, zoals bijvoorbeeld in Katwijk, Urk, Elburg en Putten, maar zijn er buiten geen megaschermen te zien" ('Nederland in de ban van finale WK voetbal', 09-07-2010). En vaak ook niet: "Wij zijn een christelijke organisatie en willen dus dat onze gastouders overtuigd christen zijn en daarnaar leven. Hoewel het bureau zich niet beperkt tot de reformatorische gezindte, concentreren vraag en aanbod zich wel op de Biblebelt. Het bureau probeert ouders die gastouderopvang vragen zo veel mogelijk te koppelen aan ouders van dezelfde kerkelijke of geestelijke ligging." ('Voor elk kind de juiste opvang. Toenemende behoefte aan oppas', 05-10-2010)

4.4.2 Persoonlijke verhalen

42 procent van de artikelen bevatten een persoonlijk verhaal. Een voorbeeld hiervan is het artikel Biblebelt 2.0 (12-05-2012) waarin wordt geschreven over een soort Biblebelt op internet, namelijk reformatorische internetfora. In dit artikel worden gebruikers van deze fora aan het woord gelaten over hun ervaringen met de fora: "Ik zit vooral op Refoforum voor de gedachtewisseling, voor de discussies op niveau, zegt Blom. Anderen gaan daarvoor op een studentenvereniging, ik vind dat op het forum." De thema's van artikelen met persoonlijke verhalen zijn zeer gevarieerd. Ze variëren van artikelen over de ervaringen van een politieagent, missionair werker in de stad tot een redacteur van het Reformatorisch Dagblad die een RD-pen probeert te ruilen voor waardevolle spullen.

De andere artikelen zijn geen persoonlijke verhalen en gaan vaak maar niet, altijd over landelijke onderwerpen zoals vuurwerkschade door het land heen, verkiezingsuitslagen, de spreiding van orgaandonatie, etc. In totaal gaan 46 artikelen (71 procent) over landelijke onderwerpen.

4.4.3 Politiek

16 artikelen (25 procent) gaan geheel of gedeeltelijk over politiek. Dit is opvallend weinig zeker wanneer wordt bedacht dat op 9 juni 2010 (net binnen de onderzoeksperiode) en op 12 september 2012 landelijke verkiezingen zijn gehouden en (getrapte) Eerste Kamerverkiezingen in 2011 plaatsvonden, waarna de SGP als 'onofficiële gedoger' gezien werd. Hierover staan in het Reformatorisch dagblad echter geen artikelen. Hierbij moet echter wel in gedachten worden gehouden dat het gaat om artikelen waarin het begrip Biblebelt gebruikt moet worden om in aanmerking te komen voor analyse. Het Reformatorisch Dagblad heeft geen aanleiding gezien om in berichtgeving over het gedogen van de SGP de Biblebelt te noemen. En ook bij de berichtgeving over de Tweede Kamerverkiezingen is dit niet vaak het geval geweest, namelijk slechts twee keer.

In de meeste artikelen over politiek worden ook politieke partijen genoemd. Er zijn zeven artikelen waarin wel politieke partijen worden genoemd, maar waarin politiek geen thema is. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het volgende citaat: "In zijn vrije tijd is Polinder in het verleden onder andere stagiair bij de SGP-Tweede Kamerfractie en nu een beetje actief binnen het CDA een van de drijvende krachten achter Family Facts; een stichting die wetenschappelijk onderzoek over het gezin wil ontsluiten voor de gewone man" ('Op de bres voor het gezin', 10-01-2012). In drie artikelen worden politieke partijen genoemd wanneer het gaat om de afbakening van de Biblebelt als geografische regio: "Gemeenten waarin SGP en ChristenUnie samen 20 procent of meer van

de stemmen kregen, zijn in dit onderzoek gerekend tot de biblebelt" ('Vuurwerkvandalisme 2011-2012, 28-01-2012)

De artikelen over politiek en waarin politieke partijen worden genoemd gaan op een enkele uitzondering na over de landelijke politiek. De uitzonderingen zijn bijvoorbeeld een bijeenkomst over overlast rond de jaarwisseling die georganiseerd wordt door de plaatselijke SGP ('Spreekuur in Elspeet altijd vol', 16-02-2012). De overige artikelen waarin politieke partijen worden genoemd gaan over landelijke onderwerpen. De benoemingsfrequentie is te zien in Tabel 5. Partijen als de SGP worden vaak alleen (6x) of samen met de CU (4x) genoemd in een artikel. Dit zijn onder andere artikelen zoals genoemd, waarin het aantal SGP- en/of CU stemmers wordt genomen om de Biblebelt af te bakenen. De overige partijen zoals D66, GroenLinks, PVV en VVD komen samen met PvdA, CU en SGP voor in de artikelen. Een goed voorbeeld hiervan is een artikel waarin een analyse wordt gemaakt van regionale spreiding van stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2010 ('Groot gezin stemt vaak SGP', 16-07-2010). In dit artikel wordt per politieke partij bekeken waar ze electoraal opvallend goed hebben gescoord. Het andere artikel waarin veel politieke partijen worden genoemd is het artikel: 'Burgemeester in de Biblebelt' (10-12-2011). In dit artikel benoemt de burgemeester onder andere de zetelverdeling binnen de gemeenteraad.

Tabel 5: Benoemingsfrequentie van politieke partijen in de artikelen van het Reformatorisch Dagblad

SGP	15
CU	9
VVD	2
PVDA	5
CDA	6
D66	1
Groenlinks	1
PVV	2

4.4.4 Stereotypen

In de methodologie wordt beschreven dat het Reformatorisch Dagblad wordt gezien als culturele insider van de Biblebelt. Hieruit vloeit de verwachting voort dat stereotypering van de Biblebelt in het Reformatorisch Dagblad anders naar voren komt dan bij culturele (en geografische) outsiders van de regio. Er worden wel stereotypen genoemd, maar het zijn dan vaak citaten vanuit andere (nieuws-)bronnen. Dit komt duidelijk naar voren in de beoordeling die het Reformatorisch Dagblad plaatste van de speciale editie van Elsevier over het Protestantisme: *"In de special van Elsevier komt echt alles langs: (.....) de reformode en natuurlijk ook de moeite van sommigen met de legging voor de vrouw: toch een derivaat van de broek van de man"* ('Elsevier schetst bont palet protestantisme', 11-02-2011).

Hieruit blijkt onder andere dat het Reformatorisch Dagblad reageert op verschillende stereotypen over de Biblebelt. De krant voelt zich blijkbaar culturele insider en vindt dat zij de achterban moet 'beschermen'. Het volgende citaat komt uit het artikel: 'Verbolgenheid in Urk'. Dit artikel beschrijft de reactie op Urk over de berichtgeving naar aanleiding van de poging tot het in brand steken van het huis van de burgemeester door Urker jongeren:

"Plaatsen die deel uitmaken van de zogenoemde biblebelt weten hiervan mee te praten. Media strijken er nogal eens neer omdat ze met een reportage de merkwaardige dorpscultuur willen vastleggen. Het traditionele beeld van deze dorpen is dat de mensen hard werken, willen leven naar de norm van de Bijbel en gezagsgetrouw zijn. Van de moderne cultuur willen ze in het algemeen weinig hebben. Helaas stelt het resultaat van dergelijke bezoeken van de media veelal teleur. Er wordt heel vaak een karikatuur gemaakt zonder dat de werkelijke intenties recht worden gedaan. Natuurlijk is het heel gemakkelijk om daar de media de schuld van te geven. Daar is soms ook wel aanleiding toe. Weinig journalisten zijn bereid zich werkelijk te verdiepen in de motieven van orthodoxe christenen. Uit een zekere gemakzucht wordt er gebruik gemaakt van stereotypen" ('Verbolgenheid in Urk', 09-05-2011).

Een ander voorbeeld is een reactie in het RD op de documentaire: 'Rijssens stille oorlog' (16-10-2010). De manier van portretteren van de gelovige gemeenschap wordt in dit artikel sterk bekritiseerd. De reactie van hoofdredacteur de Koning van de IKON (de omroep die de documentaire uitzond) wordt in dit artikel genoemd: *"Hoewel De Koning de Biblebelt niet uit eigen ervaring kent, weet ze toch te melden dat de héél zware gelovigen een normen- en waardepatroon hebben waar anderen niet in passen. De Koning: Dat laat de film zien."* Wanneer dit citaat in haar context wordt gelezen (zie kader) is op te merken hoe het RD omgaat met de stereotypen over 'haar achterban'.

Kader 3

Margje de Koning, hoofdredacteur bij de IKON, verdedigde in Trouw de uitzending met als argument dat De Rouveroy stelling neemt. Om die reden is het een waardevolle film.

Of de geportretteerde personen in de film een gemeenschap representeren, is volgens De Koning ondergeschikt. Dat vind ik niet zo belangrijk. Ik ken Rijssen niet. En ik ken de groep orthodoxe protestanten ook te weinig om te kunnen beoordelen of de film representatief is.

Hoewel De Koning de Biblebelt niet uit eigen ervaring kent, weet ze toch te melden dat de héél zware gelovigen een normen- en waardepatroon hebben waar anderen niet in passen. De Koning: Dat laat de film zien.

Op de vraag van Trouw of objectiviteit en evenwicht niet belangrijk zijn voor de documentaires die de interkerkelijke omroep uitzendt, zegt ze: Objectiviteit? Die bestaat niet. De wetten van het drama vragen nu eenmaal dat antagonisten (mensen met een tegengestelde mening, JvK) tegenover elkaar worden gezet. Deze filmmaker zet de zaken op scherp. Dat is zijn goed recht. Het is vrijheid van de maker om dit beeld in de film neer te zetten.

Tot zo ver De Koning.

Het is wel grappig haar verdediging toe te passen op de film Fitna van PVV-leider Wilders. Dan krijg je het volgende:

Margje de Koning vindt Fitna een waardevolle film omdat Wilders stelling neemt. Of de geportretteerde personen in de film een gemeenschap representeren, is volgens De Koning ondergeschikt. Dat vind ik niet zo belangrijk. Ik ken de achterstandwijken in ons land niet. En ik ken de groep orthodoxe moslims ook te weinig om te kunnen beoordelen of de film representatief is.

Hoewel De Koning de moslimwereld niet uit eigen ervaring kent, weet ze toch te melden dat de héél zware moslims een normen- en waardepatroon hebben waar anderen niet in passen. De Koning: Dat laat de film zien.

Op de vraag van Trouw of objectiviteit en evenwicht niet belangrijk zijn voor de documentaires die de interkerkelijke omroep uitzendt, zegt ze: Objectiviteit? Die bestaat niet. De wetten van het drama vragen nu eenmaal dat antagonisten (mensen met een tegengestelde mening, JvK) tegenover elkaar worden gezet. Wilders zet de zaken op scherp. Dat is zijn goed recht. Het is vrijheid van de maker om dit beeld in de film neer te zetten.

4.4.5 *Negatieve reacties*

Naast het bezien van hoe het RD omgaat met stereotypen is het interessant om te bezien hoe 'negatieve reacties' richting de Biblebelt een plaats krijgen in de artikelen. Op verschillende onderwerpen komt kritiek in de artikelen naar voren op gedrag in de Biblebelt. Onder andere het thema 'jaarwisseling' is repeterend als het gaat om kritiek op de Biblebelt: *"Zo'n restrictieve aanpak van vuurwerk zal ongetwijfeld op verzet stuiten. Niet het minst in de Biblebelt. Het is beschamend dat juist daar de overlast en schade vaak groot zijn. Dat heeft natuurlijk ook te maken met de leeftijdsopbouw. In plaatsen als Waardenburg en Harskamp lopen meer jongeren en jongvolwassenen rond dan in Laren of Blaricum."* (Vuurwerkfrage 11-01-2012)

Naast reacties op kritiek van 'buiten' de Biblebelt wordt onder andere door middel van ingezonden stukken kritiek op de Biblebelt/Biblebelders gegeven van binnenuit: *"Dé wereld had dus weer heel wat te besteden met sinterklaas en Kerst. Alsof we er niet volop aan hebben meegedaan. Tenminste, ik heb niet meegekregen dat de bakkers, slaggers, supermarkten, bloemenwinkels en andere speciaalzaken in de Biblebelt minder omzet hebben gedraaid dan de winkels daarbuiten. (...) Enkele benzinebommen hebben zelfs jongeren onder ons voor hun leven verminkt."* (Dé wereld 06-01-2011).

4.4.6 *Regioaanduiding*

Allereerst wordt er in zeven artikelen een afbakening van de Biblebelt gemaakt op verschillende criteria (zie kader). Daarnaast wordt de Biblebelt ook min of meer afgekaderd door een vergelijking te stellen met andere regio's of met het gemiddelde over het hele land. In 42 artikelen (65 procent) wordt de Biblebelt vergeleken met een of meerdere andere regio's. Er zijn tal van kenmerkende citaten te vinden waarin vergelijkingen getrokken worden. Bijvoorbeeld: *"Of ze (jongeren) nu in een dorp op de Biblebelt of in Amsterdam wonen: de wereld komt overal binnen."* ('Nieuwe HGJB-directeur: Ik herken mezelf in jongeren', 17-03-2012). Of: *"De meeste donororganen komen uit de provincies Noord-Brabant en Limburg. De biblebelt komt er wat dat betreft bekaaid af. Het is duidelijk als je de kaart bekijkt dat daar naar verhouding minder organen beschikbaar komen."* ('Orgaandonatie', 29-06-2011).

Kader 4

"In de Biblebelt, die zich uitstrekt van de Zeeuwse eilanden via het stroomgebied van de grote rivieren, de Gelderse Vallei en Veluwe tot in de provincie Overijssel, ligt dat percentage lager." ('Hoe orthodoxer, hoe groter de gezinnen en hoe minder vaccinatie', 07-07-2010)

"De SGP kreeg veel stemmen van mensen uit grote gezinnen, doorgaans woonachtig in de Biblebelt. Van de gezinnen met een gemiddelde grootte van 4 tot 4,5 personen stemden 35 procent op de staatkundig gereformeerden. Gezinnen met een gemiddelde grootte van 3,5 tot 4 personen kozen ook vaak voor de SGP: 29 procent. Bij kleinere gezinnen is dat substantieel minder: maximaal 8 procent." ('Groot gezin stemt vaak SGP', 16-07-2010).

"Voor de Biblebelt als geheel geldt dat mensen veel individualistischer zijn en dat de zin voor gemeenschap vaak ontbreekt, stelt dr. Balke. De Biblebelt strekt zich volgens hem uit van Zeeland, de Alblasserwaard, Utrecht, de Veluwe tot in de Saksische streek. De strijd over de predestinatie en het misverstand van dit hart van de kerk heeft een lijdelijkheid gekweekt die bepaald niet reformatorisch is. Het komt overeen met een heidens fatalisme en is daartegen niet bestand." ('Prediker moet volksaad kennen', 06-08-2010).

"Gemeenten waarin SGP en ChristenUnie samen 20 procent of meer van de stemmen kregen, zijn in dit onderzoek gerekend tot de Biblebelt." ('Vuurwerkvandalisme 2010-2011', 29-11-2011).

"Volgens Fase komen de meeste zorgvragers uit de Biblebelt, het gebied tussen Zeeland en de Kop van Overijssel." ('GGiN starten eigen gezinszorg in 1980', 01-04-2011).

"Van de 415 gemeenten reageerden er 260, een respons van 63 procent. De respons van gemeenten in de Biblebelt lag 6 procent hoger. Gemeenten waarin SGP en ChristenUnie samen 20 procent of meer van de stemmen kregen bij de Provinciale Statenverkiezingen van maart vorig jaar, zijn in dit onderzoek gerekend tot de Biblebelt." ('Meer schade jaarwisseling in Biblebelt', 28-01-2012).

"Om de kosten per hoofd van de bevolking binnen en buiten de Biblebelt met elkaar te vergelijken, is eerst vastgesteld welke gemeenten tot de Bijbelgordel behoren. Daarvoor is gebruikgemaakt van de uitslagen van de verkiezingen voor Provinciale Staten in maart vorig jaar. Gemeenten waarin SGP en ChristenUnie samen 20 procent of meer van de stemmen kregen, zijn in dit onderzoek gerekend tot de Biblebelt." ('Vuurwerkvandalisme 2011-2012', 28-01-2012)

4.4.7 Opvallende thema's

Seksualiteit

Het thema seksualiteit wordt in acht artikelen benoemd. Opvallend is dat het in vier gevallen enkel om homo's/homoseksualiteit gaat. In de overige vier artikelen komt in drie gevallen ook homoseksualiteit naar voren naast seksualiteit zonder de koppeling met homo. In slechts één geval wordt er in een artikel enkel over seksualiteit gesproken zonder een koppeling met homoseksualiteit. In twee artikelen waarin ook over homo's/homoseksualiteit wordt gesproken gaat het ook over weigerambtenaren.

Overlast tijdens jaarwisseling

Het meest voorkomende en opvallende thema in de artikelen van het Reformatorisch Dagblad is overlast tijdens de jaarwisseling. In vijftien artikelen komt dit thema aan de orde en is in elf daarvan het centrale thema. Deze artikelen kenmerken zich als nieuwsberichten en analyses van het

verloop en de schades die zijn ontstaan tijdens de jaarwisseling. De Biblebelt wordt in deze artikelen steeds genoemd als 'probleemregio' waar de schade en overlast groter is dan in de rest van Nederland. Dit wordt onder andere verbeeld in het volgende citaat: *"In de biblebelt lag de schade de afgelopen jaarwisseling ruim 60 procent hoger dan in de rest van Nederland, hetzelfde percentage als rondom de vorige jaarwisseling. Bij de jaarwisseling 2008-2009 was het verschil nog 97 procent. Een inwoner van een niet-orthodox-christelijke gemeente betaalt 0,41 euro om de schade door vandalisme te herstellen, in de biblebelt ligt dat bedrag op 0,66 euro"* ('Gemeente lijdt meer schade door vuurwerk Vuurwerkvandalisme kost gemeenten een derde meer', 29-01-2011).

In zeven artikelen wordt het begrip 'Biblebelt' gebruikt naast het thema: 'moslim(s)/Islam'. Het is interessant om te bekijken hoe de koppeling wordt gemaakt tussen de protestants-christelijke signatuur van de Biblebelt en de islam/moslims. In het artikel: 'Taboe' van 28-07-2011 zijn beide begrippen in één citaat te vangen: *"Er zijn in ons land niet veel seksuele handelingen die in de taboesfeer liggen. Homoseksualiteit? Geen probleem, toch? Nou ja, hier en daar op de biblebelt en onder moslims, maar dat is een achterhoedegevecht."* Dit is ook het geval in het volgende citaat: *"Ik ben dan ook bang dat ouders hun kinderen vooral naar de reformatorische school sturen om er een warm badje te hebben. Veilig op de biblebelt en veilig op school. Van daaruit beslissen we hoe we over randkerkelijken, anderskerkelijken, moslims en de maatschappij denken"* ('Vervormd', 12-04-2011). In de overige artikelen over moslims/islam is de koppeling minder sterk. Bijvoorbeeld wordt naamgeving tussen verschillende groepen vergeleken, waarin de Biblebelt en moslims een aparte groep vormen.

Andere onderwerpen zoals abortus (3x), inenting (1x) en euthanasie (1x) komen weinig aan bod. Een verklaring voor het verschil in het aantal artikelen dat geschreven wordt over bijvoorbeeld homoseksualiteit en euthanasie kan onder andere gevonden worden in de politieke gang van zaken. Tijdens de periode waaruit de artikelen zijn geanalyseerd is er geen verandering geweest in wetgeving, of politiek rumoer geweest over euthanasie. Rond homo(seksualiteit) is echter wel veel te doen geweest. De opkomst van het woord 'weigerambtenaar', wat zelfs het woord van het jaar 2011 is geweest, geeft al aan dat het onderwerp veel aandacht heeft gekregen in politiek en pers. In de artikelen heeft dit tot gevolg dat homoseksualiteit eerder genoemd wordt dan bijvoorbeeld abortus. Dit komt tot uiting in het artikel 'Burgemeester in de Biblebelt': *"Een meerderheid in de Tweede Kamer, waaronder uw partij, de PvdA, wil af van trouwambtenaren die geen homohuwelijk willen sluiten. Hoe staat u daarin? Ik vind de manier waarop een Kamermeerderheid hiermee omgaat niet verstandig en ben niet gelukkig met de term weigerambtenaren. Het gaat namelijk vrijwel altijd om vrijwilligers: de babs, buitengewoon ambtenaar van de burgerlijke stand"* (10-12-2011). In het interview wordt uitgebreid stilgestaan bij het thema 'homohuwelijk/weigerambtenaar' en verder niet gesproken over bijvoorbeeld euthanasie of abortus. Dit zal waarschijnlijk wel het geval zijn geweest wanneer er net een verandering van de abortuswetgeving werd besproken in de politiek. Een kanttekening bij het gebruik in dit artikel is dat de burgemeester dichter betrokken is bij de weigerambtenaar in het kader van zijn functie dan bij de abortuswetgeving. Dit beeld komt echter ook in de andere artikelen naar voren.

4.5 Telegraaf

Tussen één juni 2010 en één juni 2012 is er slechts één artikel in de Telegraaf verschenen waarin het begrip Biblebelt wordt gebruikt. Ook het niet, of beperkt, voorkomen van het begrip 'Biblebelt' in

een krant is een resultaat dat opname in de analyse behoeft. Op basis van één artikel is het niet wetenschappelijk verantwoord om in algemeenheden te spreken over het gebruik van het begrip 'Biblebelt' in de Telegraaf. Er kan wel gezegd worden dat de journalisten en redacteuren van de Telegraaf er geen belang in zien om het begrip in haar nieuwsberichten en analyses op te nemen. Het is mogelijk dat zij geen nuttige plaatsing van het begrip hebben kunnen vinden of dat zij verwachten dat het begrip niet bekend is bij hun lezerspubliek. Er ligt hier mogelijk een verband met de in de methodologie geschetste verschillen tussen de Telegraaf, als populaire krant, en kranten als de Volkskrant en het NRC Handelsblad, als kwaliteitskranten. Het verschil tussen een populaire krant en een kwaliteitskrant is in die analyse te vinden in het lezerspubliek. Waar de Volkskrant en het NRC Handelsblad een hoogopgeleid lezerspubliek hebben, heeft de Telegraaf meer een doorsnede van de Nederlandse bevolking als lezerspubliek. Het is mogelijk dat de journalisten verwachten dat het begrip onbekend is bij een deel van haar achterban en het daarom niet effectief is om het te gebruiken.

Een andere mogelijke verklaring is dat de Telegraaf minder gebruikt maakt van achtergrondartikelen waarin analyses worden gemaakt van verschillen tussen regio's bijvoorbeeld naar aanleiding van verkiezingen, door de Biblebelt als onderdeel van de analyse mee te nemen in het verklaren van regionale verschillen in stemgedrag.

Het ene artikel waarin het begrip 'Biblebelt' wel gebruikt wordt is een boekrecensie. In dit boek is de Biblebelt een centraal onderdeel van het verhaal omdat het een deel van de achtergrond schetst waartegen de gebeurtenissen zich afspelen.

Het gebrek aan mogelijkheden die één enkel artikel biedt voor een analyse geeft wel de mogelijkheid om in dit deel de manier en vorm van analyse te demonstreren die gebruikt is tijdens de verwerking van de resultaten in dit onderzoek. In het Kader 5 staat het artikel zoals het is geplaatst in de Telegraaf. Onder het kader wordt stapsgewijs weergegeven welke punten uit het artikel zijn opgenomen in het analyseschema en in welke vorm dat is gedaan en welke keuzes daarbij een rol hebben gespeeld.

Kader 5

Krant: de Telegraaf

Titel: Portret van een huwelijk

Aantal woorden: 218 woorden

Liefdevol is het eerste woord dat invalt na het lezen van 'De hemel bestaat niet', Jannetje Koelewijns reconstructie van het leven van haar ouders. Zij is erin geslaagd een intiem portret te schilderen van twee mensen die jaren gefocust waren op God, maar op hoge leeftijd moeten concluderen dat de hemel misschien toch niet bestaat. Een treurige gevolgtrekking, omdat het geloof veel kapot heeft gemaakt.

Wim Koelewijn is een intelligente, maar ook dominante figuur. Zijn vrouw Renske voelt zich in zijn schaduw staan en wordt na het zesde kind depressief. Met de oudste kinderen lijkt de relatie weinig affectief. Jannetje Koelewijn, de middelste dochter, is behoorlijk mild. Alsof ze aan de zijlijn

staat, reconstrueert ze een huwelijk waarin veel misging Renske gaat op latere leeftijd bij Wim weg, de relatie met de oudste kinderen staat vanwege rigide patronen onder druk maar waar wel plek voor liefde is.

Aandoenlijk is het uitstapje naar Parijs waar een oude vader Koelewijn een veel te dure jas voor zijn (ex-)echtgenote koopt. Levenspatronen opgelegd door voorouders uit de bible belt, de drang om vooruit te komen, veranderende man-vrouwrelaties: ze ondermijnden een huwelijk en waren fnuikend voor een gezin. Een roerend en diep menselijk verhaal.

Lies Schut

Uitg. Atlas; 288 blz.; 18,95.

24-10-2011

Analyseschema:

1. *In welke krant staat het artikel?*
De Telegraaf
2. *Welke datum heeft het artikel?*
24-10-2011
3. *Wat is de titel van het artikel?*
'Portret van een huwelijk'
4. *Hoeveel woorden telt het artikel?*
218
5. *Wat is het centrale onderwerp van het artikel?*
Het onderwerp van het artikel is een boek van Jannetje Koelewijn waarin zij schrijft over gezinssituatie van haar ouders en hun relatie met God.
6. *Wordt het begrip Biblebelt geografisch of cultureel gebruikt?*
In dit artikel wordt het begrip 'Biblebelt' louter op een culturele manier gebruikt. Er worden geen geografische plaatsbepalingen genoemd in het artikel. In de laatste alinea wordt het begrip 'Biblebelt' genoemd vanuit de context van levenspatronen van voorouders die uit de Biblebelt komen. Er wordt geen link gelegd met een geografische plaats maar het is een aanduiding vanuit welk 'cultureel gedachtegoed' de ouders zijn opgegroeid.
7. *Staat er een persoonlijk verhaal centraal?*
Het boek is een persoonlijk verhaal. De schrijfster heeft het verhaal zelf meegemaakt, het is haar wereld (geweest). Het artikel zelf is geen persoonlijk verhaal, maar een beschrijving van een boek waarin een persoonlijk verhaal centraal staat. In de recensie worden de belangrijkste thema's genoemd waarbij het verhaal beoordeeld wordt als een: "roerend en diep menselijk verhaal" (Portret van een huwelijk, 24-10-2011)

8. *Staat er een landelijk onderwerp centraal?*

Het gaat in dit artikel niet om een landelijk onderwerp, er wordt namelijk een boek beschreven waarin een persoonlijk verhaal centraal staat.

9. *Wordt er in het artikel over politiek gesproken?*

Er komt geen politiek in dit artikel voor.

10. *Komen er politieke partijen voor in het artikel? Zo ja welke?*

Er worden geen politieke partijen in dit artikel genoemd.

11. *In welke vorm wordt het begrip Biblebelt gebruikt? Bijvoorbeeld als zelfstandig naamwoord of als bijvoeglijk naamwoord.*

Het begrip 'Biblebelt' wordt in dit artikel als zelfstandig naamwoord gebruikt.

12. *Worden er stereotypen gebruikt in het artikel? Zo ja welke?*

Er worden geen directe stereotypen gebruikt in dit artikel. Indirect wordt er echter wel een versimpeld kenmerk op de Biblebelt geplakt wanneer er gezegd wordt: "Levenspatronen opgelegd door voorouders uit de bible belt, de drang om vooruit te komen" (Portret van een huwelijk, 24-10-2011). In dit citaat wordt gedoeld op het wringen binnen het huwelijk van de Wim en Renske Koelewijn. Vanuit dit citaat wordt gesuggereerd dat onder andere deze twee thema's namelijk 'Levenspatronen opgelegd door voorouders uit de Biblebelt' en 'de drang om vooruit te komen' met elkaar wringen. De levenspatronen uit de Biblebelt zijn dan van betrekking op Wim Koelewijn en de drang om vooruit te komen op Renske Koelewijn. De levenspatronen uit de Biblebelt zouden ook van toepassing kunnen zijn op Renske Koelewijn maar dit wordt ontkracht door wat volgt in het citaat dat er veranderende man-vrouwrelaties zijn. Dit moet worden veroorzaakt door het gedrag of houding van Renske Koelewijn omdat in het voorgaande gedeelte van het artikel wordt gezegd dat Wim Koelewijn een dominante figuur is en zijn vrouw Renske zich in zijn schaduw voelt staan.

13. *Wordt er een negatieve reactie gegeven op de Biblebelt?*

Er wordt een link gelegd tussen levenspatronen die zijn opgelegd door voorouders uit de Biblebelt, die het huwelijk ondermijnden en fnuikend waren voor een gezin. Er wordt indirect negatief gereageerd op de Biblebelt door de levenspatronen van vroeger uit de Biblebelt als ondermijnend voor een huwelijk en fnuikend voor een gezin te benoemen.

14. *Wordt er een positieve reactie gegeven op de Biblebelt?*

Er wordt geen positieve reactie gegeven op de Biblebelt.

15. *Wordt er een vergelijking gemaakt tussen de Biblebelt en een andere regio?*

Er wordt geen vergelijking gemaakt tussen de Biblebelt en een andere regio. Wel wordt aangevoerd dat levenspatronen van voorouders uit de Biblebelt bepalend zijn. Dit suggereert dat levenspatronen (mogelijk alleen van vroeger) uit de Biblebelt anders zijn dan levenspatronen buiten de Biblebelt.

16. *Staat het begrip Biblebelt centraal of wordt het terloops genoemd?*

Het begrip Biblebelt staat niet centraal in het artikel maar wordt wel als een van de centrale argumenten genoemd in het verloop van het boek en het levensverhaal van de familie Koelewijn.

17. *Wordt er in het artikel een regioaanduiding/definitie van de Biblebelt gegeven?*

Nee.

18. *Wat voor artikel is het? Is het een nieuwsverslag, interview, achtergrondverhaal, reportage, opinieverhaal of column/ingezonden stuk*

Het artikel zelf is een boekrecensie. De journalist geeft in het kort weer wat het onderwerp van het boek is en welke thema's daarbinnen centraal staan. Het boek zelf is een achtergrondverhaal wat ook in het artikel naar voren komt. In het schema van Kussendrager en Van der Lugt past dit artikel dan ook het beste binnen de categorie.

19. *Welke centrale begrippen worden er samen met het begrip 'Biblebelt' gebruikt?*

Bijvoorbeeld: Homoseksualiteit, weigerambtenaar, Euthanasie, Donorregistratie, etc.

Begrippen die in dit artikel gebruikt worden zijn (indirect) scheiden: "Renske gaat op latere leeftijd bij Wim weg" en 'man-vrouwrelaties'.

4.6 Volkskrant

Er zijn 21 artikelen in de Volkskrant gevonden in de onderzoeksperiode. Van deze artikelen zijn er zeventien geschikt voor analyse. De overige vier artikelen gaan over de Amerikaanse Biblebelt. De spreiding van de artikelen is vrij grillig. In de eerste helft van 2012 zijn slechts twee artikelen gevonden. Er zijn geen duidelijke redenen te zien in het grillige patroon zoals clusters met veel artikelen over bijvoorbeeld politiek rond verkiezingen. Het gemiddelde aantal woorden is 839. De Biblebelt neemt in geen artikel echt een centrale rol in. Er zijn twee artikelen waarin het begrip Biblebelt wel een onderdeel is, zoals in een artikel over stemgedrag. Het stemgedrag wordt deels door historische patronen gekleurd: *"Bij De Voogd vind je de klassieke politieke kaart van Nederland. Na de Kamerverkiezingen van 2010 is de PvdA nog dominant in de grote steden en de noordelijke provincies. De VVD in het westen en zuiden en dan vooral in de voorsteden. Het CDA is een echte plattelandspartij geworden; grote delen van Nederland kleuren nog wel CDA-groen, maar het is wel dunbevolkt gebied. De bible belt bestaat nog altijd"* ('Voor of tegen de staat, dat is de kwestie; ROLLUIKENBAKFIETSEN', 11-10-2011). Wanneer de Biblebelt niet centraal staat fungeert het begrip als (culturele) plaatsbepaling, dit kan zijn doormiddel van een contrasterend gebruik. Door een thema tegenover de 'Biblebelt' te plaatsen krijgen beiden een plaatsbepaling. Een voorbeeld van niet-centraal gebruik van het begrip 'Biblebelt' welke als plaatsbepaling dient is te zien in het volgende citaat uit een interviewserie over de raadselen van 'lust en liefde': *"Mijn eerste kennismaking met seks was die tussen dieren. Liefde, seks was voor mij heel lang: erbovenop. Ik woonde op een boerderij midden in de Biblebelt, ik was gefascineerd door een stier op een koe. Ik zag de gulzigheid van de stier en de goeiige, berustende ogen van de koe. Ik keek toe hoe mijn vader de staart opzij hield, om de toegang tot de koe wat te vergemakkelijken. Niemand die daar besmuikt over deed. Dat was werk. Dat hoorde bij de boerderij, kalveren brachten geld op. Seks tussen koeien en stieren had niks te maken met die tussen jongens en meisjes en mannen en vrouwen"* ('Op zoek naar versmelting; lust en liefde', 02-07-2011).

4.6.1 *Culturele- of geografische plaatsbepaling*

In drie artikelen wordt het begrip 'Biblebelt' direct op een geografische manier gebruikt in de zin dat er direct naar de regio wordt verwezen als een geografische eenheid. Het sterkste voorbeeld is het citaat uit 'Voor of tegen de staat, dat is de kwestie; ROLLUIKENBAKFIETSEN' van 11-10-2011 wat hiervoor al is vermeld. In de overige veertien artikelen wordt het begrip 'Biblebelt' vooral als een culturele plaatsaanduiding gebruikt. Een kenmerk voor een culturele plaatsaanduiding is het gebruik van 'Biblebelt' in de vorm van een bijvoeglijk naamwoord zoals in het volgende citaat uit een opiniestuk van Claudia de Breij: *"Gaat iemand daadwerkelijk vragen: 'Mevrouw de Voorzitter, als collega Wilders de hoofddoek ziet als het symbool van de onderdrukking van de vrouw, hoe noemt hij dan het dragen van de sjeitel, het pruikje dat orthodox-joodse vrouwen verplicht zijn te dragen na hun huwelijk? Waarom heeft hij zich nog nooit kwaad gemaakt over autochtone, gereformeerde meisjes die stiekem een broek aantrekken op de fiets om zich, aangekomen op hun bible belt-school in de rok te hijsen waarvan het schoolhoofd zich het recht voorbehoudt de lengte met een lineaal op te meten?"* ('Sjeitel XYZ', 08-01-2012). Het gebruik van het begrip 'Biblebelt' in dit artikel als bijvoeglijk naamwoord geeft een sterke culturele plaatsbepaling. Het gaat in dit geval niet om het 'geografische gebied' Biblebelt maar om de 'culturele' waarden en gebruiken die daar voorkomen. Dit is samen met het volgende citaat: *"Het accent op het 'jonge leven' moet het oubollige, biblebelt-imago doorbreken, dat het stadje nog altijd aankleeft"* ('Vooral ontzag en eerbied voor een wat minder uitbundige familie Reportage bezoek Oranjes aan Rhenen en Veenendaal', 30-04-2012) de enige keer waarin het begrip 'Biblebelt' in een bijvoeglijke vorm wordt gebruikt.

4.6.2 *Persoonlijk en/of landelijk verhaal*

Zes van de artikelen bevatten een persoonlijk verhaal. Deze variëren van een interview met SGP-leider Kees van der Staaij over met name de positie van de SGP als gedogende partij van het kabinet Rutte I. Of een persoonlijk verhaal van Kees van der Staaij over de adoptie van zijn twee kinderen uit Colombia tot het verhaal van inwoners van Kootwijkerbroek over de ruiming van dieren die er plaats hebben gevonden tijdens de MKZ-crisis en de vogelgriep-epidemie. Negen keer bevat een artikel een landelijk onderwerp. Twee daarvan bevatten ook een persoonlijk verhaal.

4.6.3 *Politiek*

De artikelen met een landelijk thema bevatten op één na allemaal politieke onderwerpen, deze variëren van verkiezingen tot de aanpak van vuurwerkoverlast tot koopzondagen. Het ene niet politieke artikel gaat over de zoektocht naar een geschikte man van hoogopgeleide Marokkaanse vrouwen. Ook in de artikelen in de Volkskrant worden regelmatig politieke partijen genoemd (Tabel 6) In twee artikelen worden veel verschillende politieke partijen genoemd, deze artikelen gaan over verkiezingsuitslagen en regionale verschillen daarin.

Tabel 6: Benoemingsfrequentie van politieke partijen in de artikelen van de Volkskrant

SGP	4
CU	1
CDA	4
VVD	2
PVV	3

SP	2
LPF	1
PvdA	3
D66	1
KVP	1
GroenLinks	1
PvdD	1

Opvallend is dat in de artikelen van de Volkskrant de christelijke partijen in de benoemingsfrequentie er niet echt bovenuit steken. De ChristenUnie wordt zelfs maar één keer genoemd terwijl partijen als de PvdA en de PVV drie keer worden genoemd. CDA en SGP worden vier keer genoemd, wat aangeeft dat deze partijen volgens de journalisten vaker in verband met het begrip 'Biblebelt' genoemd kunnen/moeten worden dan de ChristenUnie.

Ook opvallend is dat in de analyses ook partijen genoemd worden die niet meer bestaan zoals de LPF en de KVP. De KVP is opgenomen in een analyse van verkiezingsuitslagen en wordt aangevoerd om een historisch patroon te schetsen: *"Maar dan komt het. De Voogd legt uit dat de SP- en PVV-kiezer qua opvattingen en levenshouding niet ver uit elkaar liggen. Dat zie je terug in het zogeheten 'hoefijzer-model' waarop SP-links en PVV-rechts als 'behoudend, nationaal, autoritair' bij elkaar komen. Veel witte baksteen en tuinkabouters. Zodoende legt de Voogd de kaart van gemeenten waar de SP in 2010 dominant was, bovenop de kaart waar de PPV overheersend was. En kijk: dat levert een exacte kopie op van de kaart met de laatste overwinning van de KVP, in 1963! En dat is weer de grens van de zuidelijke Nederlanden in 1648, gedurende de Tachtigjarige Oorlog"* ('Voor of tegen de staat, dat is de kwestie; ROLLUIKENBAKFIETSEN', 11-10-2011).

4.6.4 Stereotypen

In de citaten in het voorgaande gedeelte zijn al verschillende stereotypen naar voren gekomen zoals het oubollige imago van Veenendaal en meisjes wiens rok wordt opgemeten door de schooldirecteur van 'Biblebelt-scholen'. In negen van de zeventien artikelen is sprake van stereotypering (zie meer voorbeelden in Kader 6).

Kader 6

"Zo kan het gebeuren dat, na een periode van interreligieuze verzoening en een steeds lichtzinniger wordende jeugd, Oosterend gedurende de zomermaanden een toevloed beleeft van zo'n 300 à 400 strenggelovigen uit de vaderlandse Biblebelt, die de vakantie doorbrengen op het refo-vakantiepark even buiten het pittoreske plaatsje, en des zondags 'met nederige hoogmoed' naar de speciaal daarvoor afgehuurde Middeleeuwse Maartenskerk wandelen, waar ze op uitsluitend hele noten hun psalmen zingen" ('Bijbeldriftige taferelen op Texel', 14-06-2010).

"De gedoogconstructie is zo wankel, dat de stemmen van Kees van der Staaij en Elbert Dijkgraaf wel eens van cruciaal belang kunnen zijn. En de mannenbroeders hebben zoals bekend niet veel op met overdadig consumentisme op de dag des Heren. Dus kreeg Ton een bittere pil te slikken. 'Geen vrije koopzondag in akkoord', moest hij in SGP-lijfblad Reformatorisch Dagblad lezen. Een klinkende overwinning voor de Biblebelt. Heel de koopzondag staat stil, als de machtige arm van Kees van der Staaij het wil!" ("shoppen op zondag Bij een ander kabinet", 01-10-2010).

"In Yerseke is het alle dagen rokjesdag en deze vrouwen doen daaraan geen afbreuk. 'De zondagsrust vinden wij belangrijk', zegt mevrouw Hoekman, 'maar ook dat ze wat doen aan de immigratie. Niet iedereen hoeft hier zomaar naartoe te komen. Maar misschien kun je het best mijn man boven even spreken, die kan het beter verwoorden.' & YERSEKE Ja, haar schoondochter had een tijdje een parttime baan. Maar mevrouw Goedhart heeft haar gewaarschuwd. 'Ik zei: straks kent je eigen kind je niet meer. Al die vrouwen die werken, da's enkel voor de weelde. Ze willen van alles kopen.' Maar een moeder hoort bij haar gezin te zijn. Nu naait haar schoondochter kleding. Thuis, zoals het hoort" ('In Yerseke is de SGP dominant; reportage tevredenheid in zeeuws dorp over cruciale rol voor eenmansfractie in Eerste kamer', 24-05-2011).

"Dat is precies wat niet-SGP'ers hier stoort aan de gereformeerde dominantie in de lokale politiek. 'Alles wat een beetje leuk is, leggen zij aan banden', vat Arie van Vliet (74) samen. Met zijn maten zit hij dinsdag in een houten hok 'het lulkot' boven aan de dijk, met zicht op de haven. 'In de hemel is geen bier, daarom drinken wij het hier', leert de tegelspreuk boven de ingang van deze ouderenhanglek. Er was de feesttent tijdens de mosselreizen, vertelt Cornelis (70). 'Met bandjes, drank. Maar dat wilde de SGP niet meer hebben.' Zo ging het ook met de kerstmarkt. 'Die vonden ze heidens.' (...) Een streng-religieuze invloed was er in deze contreien altijd al. Toch lijkt het of de christelijke invloed het dorp steeds steviger in de zijn greep houdt, vinden de mannen. Hoe dat komt? 'Ze planten zich voort als de raven', zegt Nico (66), half grappend, half serieus. 'Sommigen hebben vijftien kinderen. Dan krijgen ze op den duur natuurlijk de overhand.' Maar ach, het leven in Yerseke is niet slecht; buren groeten elkaar vriendelijk, ook de 'zwartjanussen'. 'Behalve op zondag', zegt Cornelis. 'Dan kijken ze je niet aan.' Arie: 'Er zijn er bij, die zouden 's zondags een zak voor de zon hangen als ze dat konden.' 'Alles wat een beetje leuk is, leggen zij aan banden'" ('In Yerseke is de SGP dominant; reportage tevredenheid in zeeuws dorp over cruciale rol voor eenmansfractie in Eerste kamer', 24-05-2011).

In de stereotypen bevinden zich al enkele negatieve reacties over de Biblebelt. Andere citaten maken nog meer duidelijk hoe de Biblebelt in dat opzicht beschreven wordt in de artikelen van de Volkskrant: *"Mensen verwachten het niet", zegt ze, 'maar Gorinchem heeft een bloeiende muziekscene. Dat komt door de Biblebelt, die hier dwars doorheen loopt. Mensen gaan muziek maken uit onvrede.'*" ('Voor of tegen de staat, dat is de kwestie; ROLLUIKENBAKFIETSEN', 11-10-2011). Een ander voorbeeld is: *"En na de belemming van het orthodox protestantisme in de Biblebelt is het nu de beurt aan de benauwenissen van een rooms-katholieke jeugd, die de Vlaamse Ann de Craemer (30) onderhoudend en met verve van zich af schrijft"* ('Zwijgt en doe voort'; Fictie", 17-06-2011). In totaal gaat het om 7 van de 17 artikelen waarin een negatieve reactie wordt gegeven op de Biblebelt zoals die in de citaten worden verwoord.

4.6.5 Wij/zij aanduidingen

In de voorgaande citaten zijn ook al een aantal vergelijkingen tussen de Biblebelt en andere regio's aan de orde geweest. Twee keer gebeurt dit indirect door de Biblebelt een aantal kenmerken toe te schrijven die niet worden toegeschreven aan de rest van Nederland, bijvoorbeeld dat de mensen in de Biblebelt koopzondagen ongewenst vinden zoals te zien is in één van de voorgaande citaten (Kader 6). In andere artikelen wordt de Biblebelt in de analyse behandeld omdat het een 'extreme'

voorstelt: *"Volgens politiewetenschapper Otto Adang is lastig te zeggen waarom het een bijna Nederlandse 'traditie' is dat de jaarwisseling met veel geweld en schade gepaard gaat. 'Zelfs in anders rustige dorpen op de bible belt geldt dat in die ene nacht ineens alles mag'"* ('Nieuwe roep om verbod vuurwerk', 28-12-2011).

Ondanks dat de regio in acht artikelen vergeleken wordt met andere regio's wordt er in geen één artikel een afbakening van de regio genoemd, geen geografische afbakening en ook geen criteria waarop een regio wordt geselecteerd (zoals bijvoorbeeld een percentage SGP-stemmers). Hieruit vloeit de conclusie voort dat de journalisten die het begrip 'Biblebelt' gebruiken in hun artikelen in de Volkskrant verwachten dat de term en betekenis van het begrip 'Biblebelt' bekend zijn bij het lezerspubliek.

4.6.6 *Overige onderwerpen*

Seksualiteit komt in slechts drie artikelen naar voren als thema. Eén keer daarvan gaat het over homoseksualiteit.

Een onderwerp dat vaker voorkomt is moslims/islam, namelijk vijf keer. Dit onderwerp is al een aantal keer naar voren gekomen in de citaten en nooit het centrale onderwerp van een artikel. In de meeste gevallen gaat het om de visie van andere mensen (Biblebelders) op de Islam/moslims zoals te zien is in het citaat over Yerseke (Kader 6).

5 Analyse

In de voorgaande delen zijn van de verschillende kranten de kenmerken van de artikelen beschreven. In dit hoofdstuk worden per thema de verschillende kranten vergeleken. De verschillen en de overeenkomsten tussen de kranten worden geordend naar de insiders/outsideers onderverdeling die gemaakt is in de methodologie.

5.1 Aantal artikelen

Allereerst is er een groot verschil in het aantal artikelen in de kranten waarin het begrip 'Biblebelt' genoemd wordt. De twee kranten met een christelijke signatuur hebben als culturele insiders beiden de meeste artikelen: het Reformatorisch Dagblad 65 en het Nederlands Dagblad 37. Dit tegenover de culturele- en geografische outsiders: het NRC Handelsblad 24, de Volkskrant 17 en de Telegraaf 1 en de geografische insider het Veluws Dagblad 13. Dit is een opvallend verschil. Journalisten en redacteurs van de kranten met een christelijke signatuur vinden het blijkbaar belangrijker om het begrip 'Biblebelt' te gebruiken in hun artikelen dan kranten zonder christelijke signatuur. Het begrip 'Biblebelt' als construct vindt vooral binnen de Biblebelt grond. Als de aanname wordt gehanteerd dat de Biblebelt van 'buiten de Biblebelt' wordt gecreëerd door het benoemen van kenmerken van de Biblebelt en Biblebelders, wordt dit begrip als culturele- of geografische plaatsbepaling vooral gebruikt door de culturele insiders. Voor de journalisten van de culturele insiders is het begrip 'Biblebelt' waarschijnlijk ook belangrijk, omdat een groot deel van hun achterban zich in de Biblebelt bevindt. Het verdient vervolgonderzoek of de inwoners van de Biblebelt zichzelf ook Biblebelder voelen. Wanneer zij zich daadwerkelijk Biblebelder voelen is de constructionistische benadering van de media in staat om regio's rond bepaalde kenmerken te vormen. Constructionisme rond religie is uiteraard een sterk kenmerk voor regiovorming, omdat geloof bij veel mensen een essentieel onderdeel vormt van hun 'zijn'.

De culturele- en geografische outsiders van de Biblebelt nemen het begrip 'Biblebelt' minder vaak op in hun artikelen en analyses. Voor hen is het onderwerp waarschijnlijk minder aansprekend, omdat ze zelf geen binding voelen met de regio. Door hun culturele- en geografische afstand tot de Biblebelt treedt het proces van distance decay in werking. Hoe groter de afstand, des te minder affiniteit hebben de journalisten met de regio. Dit geldt ook voor het lezerspubliek van deze kranten. Met name opvallend is dat er in de Telegraaf maar één artikel in de twee jaar van analyse is verschenen waarin het begrip Biblebelt is opgenomen. Het feit dat de Telegraaf niet tot de kwaliteitskranten maar tot de populaire nieuwsbronnen wordt gerekend heeft vermoedelijk invloed op het gebruik van begrippen zoals de Biblebelt. De Telegraaf bevat meer amusement (Bakke & Scholten, 2009, p. 19) dan de andere kranten. Het begrip 'Biblebelt' past blijkbaar niet in de amusementsartikelen van de Telegraaf.

Het Veluws Dagblad schrijft als geografische insider van de Biblebelt wel over de Biblebelt. In het algemeen schrijft het Veluws Dagblad niet over de Biblebelt met de gedachte dat ze over 'zichzelf/de eigen achterban' spreken. Er wordt niet opvallend positief over de Biblebelt geschreven. Er zijn echter ook geen echte negatieve citaten gevonden.

5.2 Positieve en negatieve reacties op de Biblebelt

Opvallend is dat er geen artikel in de analyse is waarin positief wordt geschreven over de Biblebelt als cultureel- of geografisch begrip. Dit gebeurt ook niet in de artikelen van het Reformatorisch

Dagblad en het Nederlands Dagblad. Sporadisch wordt er positief bericht over bijvoorbeeld streng-christelijke jongeren die naar een avond gaan waar de gevaren van popmuziek worden behandeld. Daarbij is echter geen sprake van een directe link naar de Biblebelt.

Negatieve reacties worden echter wel veelvuldig gegeven. Dit gebeurt via directe negatieve opmerkingen bijvoorbeeld over de 'bekrompenheid' van Biblebelders. Deze negatieve reacties die vaak ook als stereotype zijn geformuleerd komen met name voor in de artikelen van de culturele outsiders van de Biblebelt. Deze negatieve reacties en stereotypen komen bijna uitsluitend voor in citaten die zijn opgenomen door de kranten in artikelen. Dit zijn veelal artikelen waarin de journalisten gebruik maken van de methode van het voxpoppen (opnemen van citaten van toeschouwers, deelnemers of anders betrokken aan een gebeurtenis om het artikel smeuïger te maken). Een enkele keer gaat het om een ingezonden stuk van bijvoorbeeld Maarten 't Hart die kenmerken van de Biblebelt negatief naar voren brengt. Ook in het Veluws Dagblad worden negatieve reacties en stereotypen gebruikt die feitelijk ook gaan over de regio waarvoor het Veluws Dagblad schrijft. Bij het Reformatorisch Dagblad en het Nederlands Dagblad is het opnemen van negatieve reacties en het gebruik van stereotypen anders. Er worden wel stereotypen opgenomen, maar dan echter (met name in het Reformatorisch Dagblad) om te reageren op de stereotypen en deze te nuanceren of te ontkrachten.

5.3 Cultureel/Geografisch

Het verschil tussen cultureel- of geografisch gebruik van het begrip 'Biblebelt' is vaak moeilijk aan te geven. Het begrip 'Biblebelt' heeft in zichzelf al een geografische lading omdat het een regio betreft. Toch is gebleken dat in het merendeel van het gebruik van het begrip 'Biblebelt' vooral de culturele lading van het begrip van belang is. Dit is vooral zichtbaar in artikelen waar eerst een geografische plaatsbepaling wordt genoemd bijvoorbeeld Rijssen met daar direct opvolgend: 'gelegen in de Biblebelt'. Het kan zijn dat het noemen van een regio is bedoeld voor de lezers die niet weten waar een plaats ligt te helpen. Het is echter voor de hand liggender om dan een provincie te noemen waarin een plaats ligt, mede omdat de Biblebelt zich over een langgerekt gedeelte van Nederland uitstrekt en het waarschijnlijk nog niet duidelijk is waar de plaats dan ligt wanneer het begrip 'Biblebelt' wordt gebruikt. In het gebruik van het begrip 'Biblebelt' is er geen duidelijk verschil te beschrijven tussen de groepen culturele- en geografische in- en outsiders. In alle kranten is het merendeel cultureel. In het NRC Handelsblad wordt het begrip 'Biblebelt' relatief iets vaker gebruikt. Dit heeft echter als oorzaak dat er een aantal artikelen is opgenomen waarin een geografisch onderscheid wordt gemaakt in het electoraat tussen verschillende politieke partijen. Dit hangt samen met de verkiezingen die gehouden zijn in de periode van analyseren.

5.4 Centrale rol van het begrip Biblebelt.

In de artikelen is gekeken of het begrip 'Biblebelt' een centrale rol inneemt in het verhaal of de analyse. De extremen zijn dat het artikel volledig over de Biblebelt gaat, en aan de andere kant dat het begrip maar één keer genoemd wordt en dat er verder geen aandacht meer aan wordt besteed. De werkelijkheid toont aan dat er vele tussenvormen zijn, in ieder artikel is het anders. Er zijn echter wel wat dingen te zeggen over verschillen in kranten omtrent de centrale positie van het begrip in de artikelen. De culturele- en geografische outsiders bevatten veel minder artikelen waarin de Biblebelt centraal staan dan de culturele insiders (Tabel 7).

Tabel 7: Aantallen artikelen waarin het begrip 'Biblebelt' een centrale rol inneemt

Krant	Centrale rol	Geen centrale rol
NRC Handelsblad	7	17
Telegraaf	0	1
Volkskrant	0	2
Nederlands Dagblad	18	19
Reformatorisch Dagblad	39	26
Veluws Dagblad	5	8

Hoewel de grens van een centrale rol niet altijd even duidelijk is laat de tabel wel duidelijke verschillen zien. Uit de cijfers blijkt het begrip 'Biblebelt' en belangrijke rol inneemt in de artikelen van de culturele insiders. Zij schrijven al vaker over de Biblebelt en het begrip neemt ook nog een belangrijkere, centralere rol in de artikelen in. Dit is met name het geval in het Reformatorisch Dagblad. Het Veluws Dagblad neemt een tussenpositie in met iets minder dan de helft van de artikelen waarin de Biblebelt een centrale rol inneemt. Culturele- of geografische nabijheid van de Biblebelt leidt tot een prominentere rol voor het begrip in de krant en in de artikelen.

5.5 Persoonlijke verhalen

In alle kranten bevat een kleine minderheid van de artikelen een persoonlijk verhaal (Tabel 8). De persoonlijke verhalen zijn verhalen waarin vooral levensverhalen worden beschreven of een beschrijving van een persoon over een evenement of proces wat hij heeft meegemaakt of doorlopen. Het Reformatorisch Dagblad is een uitzondering. In deze krant komen relatief veel artikelen voor met een persoonlijk verhaal (42 procent). Meer persoonlijke verhalen in een krant duidt op een sterkere betrokkenheid bij wat er gaande is in de regio. Via een persoonlijk verhaal waarin het begrip 'Biblebelt' genoemd wordt, wordt er diep ingezoomd op hoe processen verlopen op een klein schaalniveau. Het Reformatorisch dagblad is nieuwsgierig naar het wel en wee in de Biblebelt en geeft haar lezers via persoonlijke verhalen een inkijkje in de Biblebelt. Het blijft minder bij een beschrijving van kenmerken van de Biblebelt, maar de artikelen van het Reformatorisch Dagblad gaan relatief vaker een stapje dieper. Bij het Nederlands Dagblad, de andere culturele insider is dit verschil niet te zien en ook niet bij de geografische insider, het Veluws Dagblad.

Tabel 8: aantal artikelen met een persoonlijk verhaal

Krant	Persoonlijk verhaal	Geen persoonlijk verhaal
NRC Handelsblad	6	18
Telegraaf	0	1
Volkskrant	6	17
Nederlands Dagblad	9	37
Reformatorisch Dagblad	27	65
Veluws Dagblad	4	13

5.6 Landelijke verhalen

De onderwerpen van de artikelen zijn veelal zeer gevarieerd. Veel van de artikelen hebben echter een landelijk onderwerp (Tabel 9). Er zijn geen duidelijke verschillen te zien tussen de verschillende categorieën insiders en outsiders. Het Nederlands Dagblad en het Reformatorisch

Dagblad hebben relatief meer artikelen met een landelijk verhaal dan de Volkskrant en het Veluws Dagblad. Het NRC Handelsblad heeft er echter relatief nog meer. Het Reformatorisch Dagblad heeft veel persoonlijke verhalen én veel landelijke verhalen. Dit is mogelijk omdat in een persoonlijk artikel ook landelijke onderwerpen aan bod kunnen komen.

Tabel 9: Aantal artikelen met een landelijk verhaal

Krant	Landelijk verhaal	Geen landelijk verhaal
NRC Handelsblad	18	6
Telegraaf	0	1
Volkskrant	9	8
Nederlands Dagblad	23	14
Reformatorisch Dagblad	46	19
Veluws Dagblad	7	6

5.7 Politiek

Politieke thema's zijn regelmatig het onderwerp van de artikelen over de Biblebelt (Tabel 10). Opvallend is dat het Veluws Dagblad maar één artikel heeft waarin een politiek thema centraal staat. Dit is te verklaren, omdat het Veluws Dagblad de enige regionale krant is en politiek vaak een landelijk thema is. De functie van een regionale krant is doorgaans om regionaal nieuws te geven. Landelijk (politiek) nieuws ontvangen mensen meestal al via andere kanalen. Van de andere kranten valt op dat het NRC Handelsblad en het Nederlands Dagblad veel artikelen hebben met politieke onderwerpen en dat het Reformatorisch Dagblad ondanks veel artikelen met een landelijk verhaal, weinig artikelen heeft met een politiek thema.

Tabel 10: Aantal artikelen met een politiek onderwerp

Krant	Politiek onderwerp	Geen politiek onderwerp
NRC Handelsblad	13	11
Telegraaf	0	1
Volkskrant	8	16
Nederlands Dagblad	18	19
Reformatorisch Dagblad	16	49
Veluws Dagblad	1	12

5.8 Politieke partijen

Er zijn duidelijke verschillen aan te wijzen tussen de kranten als het gaat om het aantal politieke partijen dat wordt genoemd en ook welke politieke partijen dat zijn. Bij het Reformatorisch Dagblad en het Nederlands Dagblad steken de SGP en de ChristenUnie torenhoog uit in benoemingsfrequentie boven de andere partijen. In de Volkskrant wordt geen partij opvallend vaker genoemd dan de andere partijen. In het NRC Handelsblad worden veel verschillende politieke partijen genoemd waaronder partijen die al lang niet meer bestaan (KVP, ARP, etc.). In deze krant zijn CDA, PVV en VVD de partijen die het meest genoemd worden. Dit heeft grotendeels te maken met dat deze partijen het kabinet met gedoogconstructie vormden ten tijde dat de artikelen werden gepubliceerd. In de Telegraaf worden geen politieke partijen genoemd en ook in het Veluws Dagblad wordt alleen de SGP één keer genoemd.

De verschillen tussen de culturele insiders en de culturele outsiders rond welke partijen vaak benoemd worden is te verklaren, omdat het Nederlands Dagblad en het Reformatorisch Dagblad relatief veel mensen in hun lezerspubliek hebben die ChristenUnie- of SGP stemmen.

5.9 Geografische plaatsbepaling

Er is een duidelijk verschil te zien tussen de kranten wanneer het gaat om het aantal geografische afbakeningen die genoemd worden in de artikelen. Drie kranten, het Veluws Dagblad, de Telegraaf en de Volkskrant, geven geen geografische afbakening in hun artikelen. De twee culturele insiders geven wel een aantal geografische afbakeningen. Dit is opvallend, omdat er verwacht mag worden dat het begrip 'Biblebelt' en de geografische afbakening/grenzen daarvan bekend is bij het lezerspubliek, omdat zij veelal culturele en soms ook geografische insiders van de Biblebelt zijn. Ook het NRC Handelsblad gebruikt regelmatig een geografische afbakening van de Biblebelt. Een mogelijke verklaring voor het verschil tussen deze groepen is dat de kranten met veel afbakeningen ook de meeste artikelen hebben en dat de Telegraaf er zelfs maar één heeft en het Veluws Dagblad een regionale krant is en bovendien een geografische insider is. Het enige opvallende is dan nog dat de Volkskrant niet één keer een geografische afbakening vermeldt. Een verklaring hiervoor is dat de Volkskrant niet zoveel artikelen over politiek en verkiezingen bevat. Dat zijn artikelen waar relatief vaak een geografische afbakening bij wordt geplaatst.

5.10 Opvallende thema's

Tot slot van de analyse is er gekeken of er onderwerpen zijn die opvallend vaak worden genoemd in de artikelen. De opvallendste categorie is moslims/islam. Deze categorie valt op in het Reformatorisch Dagblad (7x), Nederlands Dagblad (9x), Volkskrant (5x). Met name in het Nederlands Dagblad en de Volkskrant is dit relatief een groot thema. In deze kranten wordt Biblebelt als geografisch begrip maar ook als term met een directe link naar religie verbonden aan een andere religie (islam) en geloofsgroep (moslims).

In het NRC Handelsblad is het thema zondagsrust opvallend. Het wordt namelijk zes keer genoemd. Seksualiteit is alleen in het Reformatorisch Dagblad een redelijk grote categorie met acht keer. Van deze acht keer gaat het echter vier keer om homoseksualiteit.

6 Conclusie en discussie

6.1 Conclusie

Aan het einde van het onderzoek wordt hier teruggekeken naar de verschillende hoofdstukken en worden verbanden daartussen gelegd. Daarnaast wordt er op het onderzoeksproces teruggekeken en worden mogelijkheden voor vervolgonderzoek aangegeven.

In de inleiding is de volgende centrale vraag geformuleerd: 'Hoe is de Biblebelt ontstaan en hoe vindt beeldvorming over de Biblebelt als regio met 'zachte grenzen' nu plaats in populaire nieuwsmedia? En zijn er daarnaast verschillen in beeldvorming te benoemen tussen kranten die culturele- en/of geografische- insiders en/of outsiders zijn in de beeldvorming?'

Het eerste deel van de centrale vraag over het ontstaan van de Biblebelt is uitgewerkt in het theoretisch kader. De Biblebelt als regio is ontstaan door een aantal maatschappelijke en religieuze processen die met name in de zestiende en zeventiende eeuw plaatsvonden. In die twee eeuwen is de basis gelegd voor een Biblebelt die nu nog op verschillende manieren en via verschillende criteria te herkennen is. Voor het ontstaan van de Biblebelt is allereerst de opkomst van de Reformatie van essentieel belang geweest. Door de open houding van met name de Zuidelijke Nederlanden en haar vele handelsconnecties, kon de Reformatie voet aan wal krijgen in Nederland. Door oppositie van de Spaanse bezetter van de Nederlanden en de Rooms-Katholieke Kerk zijn de protestanten zich, soms via een aantal omwegen, gaan vestigen in de Noordelijke Nederlanden (Knippenberg, 1992, p 9-15). De demarcatielijn die ontstond tijdens de Tachtigjarige Oorlog (Figuur 3) is grotendeels de grens tussen protestants en rooms-katholiek gebleven welke tot nu toe zichtbaar is. Door ontkerkelijking van met name de grote steden in het westen van Nederland, (Beekink e.a., 2003, p. 120) is er een band over Nederland overgebleven waar het protestantisme een grotere rol bleef spelen dan in de rest van Nederland ook al nam hier de ontkerkelijking ook toe.

Deel twee gaat over hoe beeldvorming over de Biblebelt plaats vindt. De Biblebelt bestaat tot op de dag van vandaag en wordt als begrip in stand gehouden door onder andere het gebruik van het begrip in (populaire) nieuwsmedia. Kranten hebben allemaal een andere cultuur van waaruit ze schrijven en ook voor journalisten geldt dat ze schrijven vanuit een bepaalde kleuring die bepaald wordt door de opvoeding, levensvisie, afstand tot het besproken onderwerp of thema, etc. (Said, 1978, p. 59).

Beeldvorming over een regio (door kranten) is doorgaans onderhevig aan verschillende processen. Machtsrelaties (De Beauvoir, 1997), othering (Said, 1978, p. 59), framing (Jaworski, 2009, p. 109), stereotypering (Lippman in Moyle, 2004, p. 13), distance decay, etc.

Al deze begrippen geven aan dat er geen objectieve berichtgeving is en dat alle berichten vanuit een bepaalde kleuring zijn ontstaan. Ook de beeldvorming over de Biblebelt is gekleurd. Voor de analyse zijn verschillende kranten geselecteerd die dus allemaal een eigen kleuring hebben. Dit blijkt ook uit het feit dat er veel verschillen zijn gevonden tussen de kranten. De kranten zijn geselecteerd op basis van gegevens die de kranten zelf geven over de kleuring van de krant, zoals bijvoorbeeld het schrijven vanuit een religie. Om verschillende kleuringen te analyseren zijn kranten geselecteerd die op basis van hun eigen beschrijving behoren tot de groep culturele

insiders en geografische outsiders (Reformatorisch Dagblad, Nederlands Dagblad), geografische- en culturele outsiders (de Telegraaf, de Volkskrant en het NRC Handelsblad) en culturele outsider, maar geografische insider (het Veluws Dagblad).

Deel drie van de centrale vraag gaat over de verschillen tussen de krantenclusters. Op basis van deze indeling zijn verschillende conclusies te trekken. Allereerst schrijven de culturele insiders (Reformatorisch Dagblad en het Nederlands Dagblad, kranten met een protestants-christelijke signatuur) vaker over de Biblebelt en wanneer ze dat doen neemt de Biblebelt vaker een centrale rol in dan bij de kranten die geen culturele insider zijn.

In de beschrijving van de Biblebelt worden regelmatig negatieve reacties gegeven, meestal vanuit citaten van omstanders en betrokkenen, over de Biblebelt en haar inwoners. Door middel van versimpeling en categorisering (stereotypering) valt nuancering in uitspraken over de Biblebelt en Biblebelders regelmatig weg. Een opvallende conclusie is dat de protestants-christelijke kranten als culturele insiders optreden als beschermers van de Biblebelt. Met name het Reformatorisch Dagblad behandelt regelmatig heersende stereotypen in de maatschappij en andere kranten. De krant brengt nuancerings aan en probeert het beeld over de Biblebelt positief te houden.

Ondanks dat het begrip 'Biblebelt' een geografisch begrip is, omdat het een bepaalde regio aanduidt, wordt het begrip toch voornamelijk gebruikt om een culturele plaatsaanduiding te geven. Soms is het begrip 'Biblebelt' het, of één van de, centrale thema('s). Het begrip 'Biblebelt' neemt vooral een belangrijke rol in, in de artikelen van de culturele insiders. Zij schrijven vaker over de Biblebelt en het begrip neemt ook een belangrijker, centralere rol in de artikelen in. Dit is met name het geval in het Reformatorisch Dagblad. Het Veluws Dagblad neemt een tussenpositie in met iets minder dan de helft van de artikelen waarin de Biblebelt een centrale rol inneemt. Culturele- of geografische nabijheid van de Biblebelt leidt tot een prominentere rol voor het begrip in de krant en in de artikelen.

Persoonlijke verhalen nemen in een kleine minderheid van het aantal artikelen een rol in. Het Reformatorisch Dagblad is echter een uitzondering. In deze krant komen relatief veel artikelen voor met een persoonlijk verhaal (42 procent). Meer persoonlijke verhalen in een krant duidt op een sterkere betrokkenheid bij wat er gaande is in de regio. Via een persoonlijk verhaal waarin het begrip 'Biblebelt' genoemd wordt, wordt er diep ingezoomd op hoe processen verlopen op een klein schaalniveau. Het Reformatorisch Dagblad is nieuwsgierig naar het wel en wee in de Biblebelt en geeft haar lezers via persoonlijke verhalen een inkijkje in de Biblebelt.

De meeste artikelen in de kranten hebben een landelijk onderwerp. Ook voor het Reformatorisch Dagblad geldt dit. De persoonlijke verhalen zijn bij het Reformatorisch Dagblad van groot belang, hierdoor zijn andere landelijke onderwerpen minder prominent in de artikelen aanwezig.

Tot slot van de analyse is er gekeken of er onderwerpen zijn die opvallend vaak worden genoemd in de artikelen. De opvallendste categorie is moslims/islam. Deze categorie valt op in het Reformatorisch Dagblad (7x), Nederlands Dagblad (9x), Volkskrant (5x). Met name in het Nederlands Dagblad en de Volkskrant is dit relatief een groot thema. In deze kranten wordt Biblebelt als geografisch begrip, maar ook als term met een directe link naar religie verbonden aan een andere religie (islam) en geloofsgroep (moslims).

In het NRC Handelsblad is het thema zondagsrust opvallend. Het wordt namelijk zes keer genoemd. Seksualiteit is alleen in het Reformatorisch Dagblad een redelijk grote categorie met acht keer. Van deze acht keer gaat het echter vier keer om homoseksualiteit.

In het kort is hier een overzicht gegeven de vorm en inhoud van berichten over de Biblebelt. De kleuring van een krant heeft invloed op de vorm en inhoud van de berichtgeving. Een protestants-christelijke signatuur heeft bijvoorbeeld invloed op de frequentie van het gebruik van het begrip 'Biblebelt' en op de prominentie van het begrip.

6.2 Discussie en reflectie

Aan het einde van de inhoudelijke analyses is het goed om een kleine analyse van het onderzoeksproces op te nemen. Allereerst is een beeldvormingsonderzoek naar de Biblebelt nuttig, omdat het begrip zeer regelmatig gebruikt wordt en zeer regelmatig als 'bekend bij het lezerspubliek' wordt ingeschat. Op deze plaats dient ook verantwoording afgelegd te worden van de mijn eigen persoonlijke kleuring. Als inwoner van de Alblasserwaard en lid van de Nederlands Hervormde Kerk (PKN) ben ik zelf een geografische- en culturele inwoner van de Biblebelt. Voor mij leefde het begrip Biblebelt en ben ik mij uit nieuwsgierigheid naar mede mijn eigen culturele- en geografische achtergrond gaan verdiepen in de Biblebelt en met name de beeldvorming daarover, omdat ik benieuwd was naar hoe een geografisch begrip zoals 'Biblebelt' zonder vaste grenzen en door tijden van sterke secularisering, ontzuiling en ontkerkelijking stand weet te houden. Inmiddels heb ik een mooi overzicht gekregen van vormen en verschillen in beeldvorming. Ik denk dat het goed gelukt is om van de verschillende kranten de bijzondere punten te benoemen en deze te vergelijken. De keuze van de verschillende kranten is een goede geweest, omdat er een veelkleurig palet aan artikelen geanalyseerd kon worden waardoor uiteindelijk een breed beeld is ontstaan. Bij de keuze ben ik me er niet van bewust geweest dat de periode van analyse niet ideaal was. Doordat de analyse zo direct op de publicatiedata volgde was de databank LexisNexis regelmatig nog niet helemaal up to date waardoor ik verschillende keren artikelen toe moest voegen of weer verwijderen, omdat de databank ze niet meer weergaf. Hierdoor veranderden steeds mijn aantallen artikelen en moest dit in de analyseschema's en resultaatbeschrijvingen aangepast worden.

Het doel van dit onderzoek was om inzicht te krijgen in het ontstaan van de Biblebelt en beeldvormingsprocessen rond de Biblebelt. Het is goed om regelmatig een beeld voorgespiegeld te krijgen dat beeldvorming en beelden altijd gekleurd zijn. Dat is doorgaans niet erg wanneer je ervan bewust bent dat je met een bepaalde bril naar iets kijkt en dit ook voor anderen duidelijk is. Een ieder die dit onderzoek leest zal zich bewust zijn van zijn eigen gekleurdheid en beseffen welke processen invloed hebben op de beelden die uiteindelijk in de hoofden van mensen belanden. Er gaat bij ieder beeld een lange weg van kleuring vooraf voordat een beeld zich nestelt in iemands brein.

In de toekomst zijn er verschillende mogelijkheden om de kennis rond de Biblebelt uit te breiden. In de academische literatuur is slechts beperkt informatie beschikbaar over de (Nederlandse) Biblebelt. Het belang van regio's, ook als zij geen harde grenzen hebben, wordt een steeds bekender begrip voor processen als identiteitsvorming. Het is daarom interessant om te onderzoeken of de mensen in de Biblebelt zichzelf ook Biblebelder voelen. Maakt het wonen in de Biblebelt iets uit voor de identiteitsvorming van individuen en zijn hierbij verschillen waar te nemen tussen protestants-christelijke mensen en niet protestants-christelijke mensen?

7 Literatuurlijst

Bakker, P., O. Scholten (2009), *Communicatiekaart van Nederland. Overzicht van media en communicatie*. Wolters Kluwer 7^e geheel herziene druk.

Beekink, E., O. Boonstra, T. Engelen & H. Knippenberg (2003), *Nederland in verandering. Maatschappelijke ontwikkeling in kaart gebracht 188-2000*. Aksant, Amsterdam.

Brannon, L.A., M.J. Tagler & A.H. Eagly (2007), The moderating role of attitude strength in selective exposure to information. *Journal of Experimental Social Psychology* 43, pp. 611-617.

Cinnirella, M., (1997), 'Ethnic and National Stereotypes: A Social Identity Perspective'. In: *Beyond Pug's Tour. National and Ethnic Stereotyping in Theory and Literary Practice*. C.C. Barfoot, Amsterdam: Rodopi pp. 37-51.

Elsrud, T., (2008), Othering through genderization in the regional press: Constructing brutal others out of immigrants in rural Sweden. *European Journal of Cultural Studies*, pp. 423-446.

Entman, R.M., (1993), Framing: Towards clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43 (4), pp. 51-58.

Erdee Media Groep (2012), *Over Ons, Bewogen en betrokken* (online 18-12-2012).
http://www.erdeemediagroep.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=5&Itemid=60

Knippenberg, H., (1992), *De religieuze Kaart van Nederland. Omvang en geografische spreiding van de godsdienstige gezindten vanaf de Reformatie tot heden*. Van Gorcum, Assen/Maastricht.

Kussendrager, N., D. van der Lugt (2007), *Basisboek journalistiek. Achtergronden, genres, vaardigheden*, Groningen: Wolters-Noordhoff.

Firchow, P. E., (1987) *The Death of the German Cousin: Variations on a Literary Stereotype 1890-1920*. Lewisburg: Bucknell University Press; London: Associated University Presses.

Gamson, W.A., D. Croteau, W. Hoynes, T. Sasson (1992), Media Images and the social Construction of reality. *Annual Review of Sociology*. Volume 18 pp. 373-393.

Gamson, W.A., & Modigliani, A. (1989), Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach. *American Journal of Sociology* 95, pp. 1-37.

Gislounge.com (2013), *Distance Decay and Its Use in GIS* (online 11-11-2012).
<http://www.gislounge.com/distance-decay-and-its-use-in-gis/>

Jaworski, B.K., (2009), Reproductive justice and media framing: a case-study analysis of problematic frames in the popular media. *Sex Education* Vol. 9, No. 1 pp. 105–121.

Kostalova B (RIVM). Religies in Nederland 2000/2003. In: Volksgezondheid Toekomst Verkenning, Nationale Atlas Volksgezondheid. Bilthoven: RIVM, <<http://www.zorgatlas.nl>> Zorgatlas\Beïnvloedende factoren\Sociale omgeving\Religie, 14 april 2008.

Kruijt, J.P., (1957), 'Sociologische beschouwingen over zuilen en verzuiling', Socialisme en Democratie, xiv.

Lakoff, G., (2006), Thinking points: Communicating our American values and visions: Chapter 3, frames and brains. Rockridge institute.

Lijphart, A., (1990), Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek. Becht, Haarlem 8ste druk.

Maher, T. Michael. 2001. Framing: An Emerging Paradigm or a Phase of Agenda Setting. In Framing Public Life: Perspectives on Media and our Understanding of the Social World, Ed. Stephen D Reese, Oscar H Gandy, and August E Grant. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

McCauley, C., (1995) 'Are Stereotypes Exaggerated?'. Washington DC: American Psychological Association, pp. 215-243.

McQuali, D. (1987), Mass communication theory: An introduction (derde editie). Thousand Oaks, CA: Sage.

Moyle, R.L. (2004), Drawing Conclusions: An imagiological survey of Britain and the British and Germany and the Germans in German and British cartoons and caricatures, 1945-2000.

Nederlands Dagblad, Het (2012), Beginselverklaring (online 18-12-2012).
<http://www.nd.nl/pagina/beginselverklaring>

NRC Handelsblad (2012), Journalistieke beginselen en gedragsregels op nrc.nl (online 18-12-2012).
<http://www.nrc.nl/journalistieke-beginselen-en-gedragsregels-op-nrc-nl/>

Ottati, V. & Y.T. Lee, (1995), Accuracy: A Neglected Component of Stereotype Research pp. 29-59.

Pol, B., C. Swankhuisen, P. Van Vendeloo (2009), Nieuwe aanpak in overheidscommunicatie, mythen, misverstanden en mogelijkheden. Coutinho.

Price, V., D. Tewksbury & E. Powers (1995), Switching trains of thought: The impact of news frames on readers' cognitive responses. Paper presented at the annual conference of the Mid-west Association, Chicago, IL.

Reese, S.D., O.H. Gandy & A.E. Grant, (2001), Prologue - Framing Public Life: A Bridging Model for Media Research. In *Framing Public Life: Perspectives on Media and our Understanding of the Social World*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Said, E.W. (1978), *Orientalism*. Vintage Books.

Schepper, H. de, (1979), *De katholieke Nederlanden van 1589 tot 1609, Algemene Geschiedenis der Nederlanden deel 6*. Haarlem, pp. 279-297.

Scheufele, D.A., (1999), "Framing as a theory of media effects." *Journal of communication* 49.1 pp. 103-122.

Schneider, D., (1996) *Modern Stereotype Research: Unfinished Business*, in *Stereotypes and Stereotyping*, ed. by C. Macrae e.a. London: Guilford, pp. 419-453.

Sears, D.O., J.L. Freedman (1967), *Selective exposure to information: a critical review*. *The Public Opinion Quarterly* 31 nummer 2, pp. 194-213.

Stentor, de (2012), *Home en Regio* (online, 18-12-2012).
<http://www.destentor.nl/>

Tankard, J.W., L. Handerson, J. Sillberman, K. Bliss & S. Ghanem (1991), *Media Frames: Approaches to Conceptualization and Measurement*. Boston, MA.

Volkskrant, (2006), *Wachten tot God zich openbaart*.

Waal, E. de & K. Schoenbach, (2007), *Online kranten en maatschappelijke betrokkenheid. Een onderzoek naar de invloed van het lezen van online versus gedrukte dagbladen op de publieke agenda in Nederland*.

Wintle, M. (2000), *Pillarisation in perspective*, *West European politics*, Vol. 23, no 3 pp. 253-265.

Worchel, S., H. Rothgerber, R. Spears, P.J. Oakes, N. Ellemers & S.A. Haslam, (1997). *The social psychology of stereotyping and group life*. Malden: Blackwell Publishing, (pp. 72-93).

Zwakhals SLN (RIVM), Giesbers H (RIVM), Deuning CM (RIVM). *SGP-stemmers 2012*. In: *Volksgezondheid Toekomst Verkenning, Nationale Atlas Volksgezondheid*. Bilthoven: RIVM, <<http://www.zorgatlas.nl>> *Zorgatlas\Beïnvloedende factoren\Sociale omgeving\Stemgedrag*, 14 september 2012.

BIJLAGEN

- A Titels van de artikelen uit De Stentor / het Veluws Dagblad
- B Titels van de artikelen uit het Nederlands Dagblad
- C Titels van de artikelen uit het NRC Handelsblad
- D Titels van de artikelen uit het Reformatorisch Dagblad
- E Titels van de artikelen uit de Telegraaf
- F Titels van de artikelen uit de Volkskrant

Bijlage A

Titels van de artikelen uit De Stentor / het Veluws Dagblad

Datum	Titel
16-5-2012	Gayfarmer blij met aandacht van KRO-programma - Boer Willem vanaf september mogelijk wekelijks op tv te volgen - Boer Willem en zijn contactadvertenties
5-5-2012	PEC Zwolle is vooral een stadsclub
17-3-2012	Storm in een glas oranjebitter
21-1-2012	JAN BAAN WIJ ZIJN MAAR AARDWORMPJES
28-10-2011	Christus van brood gaat schimmelen'
8-8-2011	Feest rondom wc-borstel en dweil
4-3-2011	Ook zonder toren moet kerk een kerk zijn'
26-2-2011	VEILIGHEID Dreigend internetfilter maakt relatie soms moeizaam - Biebs vrezendruk van gemeente
16-2-2011	Museum maakt bezoeker 'Elburgwise'
7-1-2011	Kerkelijke jeugd komt langzaam uit de underdog-positie
31-12-2010	TRADITIE Dorpen laten feest niet afpakken - Biblebelt lastig met oudjaar
12-11-2010	HGJB Honderdjarig jubileum - Niet één manier is het beste
2-10-2010	Resultaatvoetbal zeldzaam en heilzaam

Bijlage B

Titels van de artikelen uit het Nederlands Dagblad

Datum	Titel
29-3-2012	'Een psychiater moet wat van religie weten'
15-3-2012	Column: Gert-Jan Segers is directeur van het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie. Hij schrijft op deze plaats maandelijks een column. Gert-Jan Segers (nd.nl/columns) Zijn SGP'ers leuke mensen?
2-3-2012	Schatgraver van het Jiddisch
3-1-2012	Reformatorische Omroep komt op adem
16-12-2011	Bodar laakt antichristelijke opinieleiders
16-11-2011	Christen geeft nauwelijks om 'boterbriefje'
3-8-2011	Zelfs twee keer zoveel donoren is nog niet genoeg
19-7-2011	Boerkini in de biblebelt
28-6-2011	Omroep 'voor biblebelt en grachtengordel'
27-6-2011	commentaar
23-6-2011	Electoraal geograafje spelen met verkiezingsuitslagen
23-6-2011	Pelgrimeren in een Udense abdij
22-6-2011	Orgaandonor
30-5-2011	SGP en CU 3
20-5-2011	Artikel over de Amsterdamse wallen
13-5-2011	Recentie: Spanning tussen kerk en staat
22-4-2011	Christenen moeten kunnen sjokken
5-4-2011	Gure wind van secularisatie
28-3-2011	Artikel over 2e hands kinderkledingwinkel
28-3-2011	CU met de Bijbel
17-3-2011	Opgeklopte angst
11-3-2011	Doorstapsysteem bezorgt CU ook verlies op biblebelt
11-3-2011	ChristenUnie deed weinig aan herstel van vertrouwen
4-3-2011	Invloed christelijke partijen in provincies flink minder
4-2-2011	denkbeelden Reiny de Fijter
6-1-2011	Misdaad en straf
27-11-2010	Op zoek naar de nieuwe Cynthia Ortega
11-11-2010	Artikel over zorgatlas RIVM
11-11-2010	Artikel over HGJB
25-9-2010	Hoffelijk Denkfout Voetbalclub Duidelijke visie 'Refowatcher' in de race voor een Gouden Kalf
22-9-2010	Beeldcultuur is voor refojongeren normaal
18-9-2010	Symbolen Gebedskleedjes De nood-ruimte Platgelegd, lamgeslagen Moslims in voormalig Mariahoekje Warmte in een slakkenhuis
7-8-2010	Tsedaka Saksen Eigen partij Mode
5-7-2010	De mobiele biblebelt Natuurgebieden Cultuur De vakantie-bijbelgordel
17-6-2010	Nederlanders zoeken liefde dicht bij huis
14-6-2010	Theoloog voor PVV naar Europa
11-6-2010	PVV zet versnelde groei in op Biblebelt

Bijlage C

Titels van de artikelen uit het NRC Handelsblad

Datum	Titel
11-5-2012	Carola Schouten, ChristenUnie-talent
6-4-2012	Stotteren in een volle kerk
27-3-2012	Groei in de genade van onze Heer en redder (2 Petrus 3:18)
17-2-2012	De EO schetst orthodox misbruik tot in details
8-2-2012	Iedere ijseend kwaakt zoals hij gebekt is
3-1-2012	Ik ben nog te jong om tevreden te zijn
4-11-2011	Grote omroepen profiteren van fusies
22-6-2011	Geven of niet geven, dat is de vraag; Voor het eerst is op een kaart nu landelijk het aantal donorregistraties te zien
20-6-2011	Gemiste kans voor open doel
27-5-2011	In Uddel is God dichtbij en de Haagse politiek ver weg
3-3-2011	Coalitie blijft achter in grote stad en noorden
1-7-2011	Frans Bauer moet op de radio, Anouk niet; Zendermanager Radio 2 wijst door Tweede Kamer opgelegd quotum Nederlandstalig lied af
17-6-2011	Zo stemde Nederland 114 jaar geleden; Nieuwe atlas toont de verkiezingsuitslagen van de afgelopen anderhalve eeuw
17-6-2011	Sanering schokt omroepen; Minister Van Bijsterveldt snijdt stevig in omroepbestel
16-5-2011	Mannenbroeders hopen op gerechtigheid na MKZ; Documentairemaker Geertjan Lassche won vertrouwen van de strenggereformeerde boeren van Kootwijkerbroek
12-5-2011	In Emmeloord en Urk hebben dammers rust op zondag; Nederland organiseert deze eeuw voor vierde keer wereldkampioenschap dammen, deze maand in de provincie Flevoland
4-4-2011	De Bijbel is geen morele code
11-2-2011	Op naar de absolute zondagsrust; Hoe Schouwen-Duiveland onderdeel werd van de Bible Belt
21-9-2010	Je kijkt hier zo de Gouden Koets in
10-8-2010	Dode polio door de huid persen; wetenschap geneeskunde
26-7-2010	Zondigen, maar niet op zondag; Maarten 't Hart blijft thuis
19-6-2010	Huisarts Groeneboom beëindigt niet wat God gaf Huisarts Bekkering laat patiënt waardig gaan
15-6-2010	Kiest Rutte voor het noorden of het zuiden?; Noord-Nederland is egalitair à la Scandinavië, Limburg cliëntelistisch als Zuid-Europa
10-6-2010	De politieke kaart van Nederland kleurt blauw

Bijlage D

Titels van de artikelen uit het Reformatorisch Dagblad

Datum	Titel
21-5-2012	Voor de kalief is islam louter vrede Verketterd als moslims
12-5-2012	Biblebelt 2.0
24-4-2012	Loods
17-3-2012	Nieuwe HGJB-directeur: Ik herken mezelf in jongeren
10-3-2012	Naar het Hoornbeeck dankzij erfenis
9-3-2012	Het is hoog tijd voor een fusie van CDA, CU en SGP
24-2-2012	Liefdedienst voor zondige mensen
16-2-2012	Spreekuur in Elspeet altijd vol
14-2-2012	Meer openheid huiselijk geweld nodig
28-1-2012	Vuurwerkandalisme 2011-2012
28-1-2012	Meer schade jaarwisseling in biblebelt
11-1-2012	Vuurwerkrag
10-1-2012	Op de bres voor het gezin
2-1-2012	Onrust in verschillende plaatsen biblebelt
21-12-2011	Sluiting dreigt voor kleine school
10-12-2011	Burgemeester in de biblebelt
3-12-2011	Zondagsrust Nieuwjaar geen thema
25-11-2011	Refozuil belemmering voor jeugd om als christen te leven
21-11-2011	Meer homo s gepest, maar niet in biblebelt
18-11-2011	Zout wordt gestrooid, het moet niet klonteren
7-10-2011	Christenpioniers in de stadsjungle
30-9-2011	Iedereen mag hier zichzelf zijn
1-9-2011	Discussie alternatieve methoden lijkbezorging nodig
25-8-2011	Gezocht: aardige Nederlanders
10-8-2011	Prins loopt RD-gadget mis
28-7-2011	Taboe
21-7-2011	Drank maakt dorpsjeugd agressief
12-7-2011	(Kom)komer(tijd)
9-7-2011	Eleos en SGJ moeten in beeld blijven in de iblebelt
4-7-2011	SECTION: Puntkomma; Blz. 4
29-6-2011	Orgaandonatie
24-6-2011	Openhartige interviews met schrijvers
18-6-2011	EO blij met zelfstandige plek
4-6-2011	Strijd tegen polio
4-6-2011	Lied op de muur kost geld
28-5-2011	Kliksafe investeert in glasvezel
16-5-2011	SECTION: Puntkomma; Blz. 6
16-5-2011	In de prijzen
9-5-2011	Verbolgenheid in Urk
16-4-2011	Boedisme is een humanistische religie
14-4-2011	Doe missionair werk in afhankelijkheid

12-4-2011	Vervormd
1-4-2011	GGiN startten eigen gezinszorg in 1980
19-2-2011	Tunesië, Egypte, biblebelt
11-2-2011	Elsevier schetst bont palet protestantisme
31-1-2011	PvdA: Uitleg Opstelten over schade oudjaar
29-1-2011	Bloedend uit duizend wonden
29-1-2011	Vuurwerkvandalisme 2010-2011
29-1-2011	Gemeente lijdt meer schade door vuurwerk Vuurwerkvandalisme kost gemeenten een derde meer
6-1-2011	Dé wereld
3-1-2011	Wisselend beeld oudjaar in biblebelt
3-1-2011	Lik-op-stuk bij oudjaar geen garantie
29-12-2010	Voetbalwet
23-12-2010	...of veldslag
15-12-2010	Rechters in de biblebelt
16-10-2010	IKON en de héél zware moslims
15-10-2010	Gelderland brengt eigen historiecanon
5-10-2010	Voor elk kind de juiste opvang Toenemende behoefte aan oppas
26-8-2010	020
6-8-2010	Prediker moet volksaard kennen
16-7-2010	Groot gezin stemt vaak SGP
9-7-2010	Nederland in de ban van finale WK voetbal
7-7-2010	Hoe orthodoxer, hoe groter de gezinnen en hoe minder vaccinatie
12-6-2010	SECTION: KERKPAGINA; Blz. 2
3-6-2010	Iedereen wil alles over namen weten

Bijlage E

Titels van de artikelen uit de Telegraaf

Datum	Titel
24-10-2011	Portret van een huwelijk

Bijlage F

Titels van de artikelen uit de Volkskrant

Datum	Titel
30-4-2012	Vooraf ontzag en eerbied voor een wat minder uitbundige familie Reportage bezoek Oranjes aan Rhenen en Veenendaal
8-1-2012	Sjeitel XYZ;
28-12-2011	Nieuwe roep om verbod vuurwerk
7-12-2011	Zo'n ambitieuze vrouw is ook niet alles
26-11-2011	De junior-gedoger
11-10-2011	Voor of tegen de staat, dat is de kwestie; ROLLUIKENBAKFIETSEN
2-7-2011	Op zoek naar versmelting; lust en liefde
17-6-2011	'Zwijgt en doe voort'
24-5-2011	In Yerseke is de SGP dominant; reportage tevredenheid in zeeuws dorp over cruciale rol voor eenmansfractie in Eerste kamer
17-5-2011	Peter Middendorp Liefs uit Bogotá
13-5-2011	Berustend ruimen in Kootwijkerbroek; Reportage Vogelgriep in Kootwijkerbroek
22-1-2011	WALDY'S VERHAAL; familiereünie sonny boy
29-12-2010	Jan Smit, die is ook van de duivel Gereformeerde jongeren leren 'dodelijke waarheid over popmuziek'
1-10-2010	shoppen op zondag Bij een ander kabinet
4-7-2010	Zomerfeesten Hippiefestival Gorinchem
13-6-2010	'EU machtsgeile klik'; PVV in Brussel
14-6-2010	Bijbeldriftige taferelen op Texel
